

Risto Hietala

NUOREN AIKUISEN ONNEN PALIKAT

Elämänpoliittinen näkökulma nuoren aikuisen onnellisuuteen

Pro Gradu -tutkielma

Syyslukukausi 2001

Kasvatustieteen laitos

Jyväskylän yliopisto

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	3
2	ELÄMÄNPOLITIikka	5
	2.1 Yksilöllistyminen johtaa elämäpolitiikan korostumiseen	5
	2.3 Identiteetin muodostuminen jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa ...	9
	2.4 Elämänpolitiikka ja toiset mahdollisuudet	11
3	ELÄMÄNPOLITIikka JA ONNELLISUUS	13
	3.1 Elämänpolitiikan tavoitteena onni	13
	3.2 Käsitteitä onnellisuudesta	14
	3.3 Onnellisuuskäsitteen ongelmallisuus	16
	3.4 Onnellisuuteen johtava toiminta	20
	3.5 Onnellisuus ja subjektiivinen tyytyväisyys aiemmassa tutkimuksessa	21
4	HYVINVOINTIA TUOTTAVA OMA KEHITYS JA SEN HALLINTA	25
	4.1 Elämänpolitiikan ja ympäristön vuorovaikutus	25
	4.2 Oman kehityksen hallintaan vaikuttaminen	26
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
	5.1 Tutkimustehtävä	29
	5.2 Tutkimusaineisto	30
	5.3 Mittarinlaadinta	33
6	TULOKSET	37
	6.1 Kehityspiirteiden mallinnus	38
	6.2 Kehityspiirteiden mallinnus	44
	6.3 Oman kehityksen hallinnan kehityspiirretekijät	51
	6.4 Oman kehityksen hallinnan kehityspiirteitä selittäviä tekijöitä	58
	6.5 Tyytyväisyyttä ja hyvinvointia selittävät tekijät	60
7	POHDINTA	68
	LÄHTEET	73
	LIITTEET	79

Tiivistelmä

Risto Hietala

Nuoren aikuisen onnen palikat - Elämänpoliittinen näkökulma nuoren aikuisen onnellisuuteen

Jyväskylän yliopisto, 2001. 90 s.

Kasvatustieteen laitos

Pro Gradu

Yhteiskunnassa tapahtuneet ja yhä tapahtuvat nopeat ja ennakoimattomat muutokset ovat lisänneet yksilöllistä vastuuta ja valinnan mahdollisuuksia, joista oma elämä muodostaa. Tätä valintojen tekemistä ja toteuttamista kutsutaan elämänpolitiikaksi, jonka keskeisenä tavoitteena on onnellisuus. Yksilöllisyyteen sisältyy läheisesti identiteetin käsite, jota tässä tutkimuksessa selvitetään oman kehityksen hallinnan kehityspiirteiden avulla. Aineistona tässä on käytetty jyvaskyläläistä, survey-tyyppistä seuranta-aineistoa. Tutkimushetkellä nämä 437 nuorta aikuista olivat 23 -27 -vuotiaita.. Tarkastelukohteena olivat nuoren aikuisen onnellisuutta ja subjektiivista tyytyväisyyttä ennustavat tekijät. Ennustavina tekijöinä oli sekä subjektiivisia että objektiivisia muuttujia, joiden avulla selvitettiin niiden ennustemerkitystä erilaisten onnellisuuden ja subjektiivisen tyytyväisyyden kokemisessa. Konfirmatorisen faktorianalyysin avulla muodostettiin aluksi oman kehityksen hallintaa kuvaavat kuusi, keskenään yhteydessä olevaa piirrettä: *Itseluottamus, tyytyväisyys, sosiaalinen tuki, epätoivo, syytös ja hallinta*. Logististen regressioanalyysien avulla ennustettiin, miten subjektiiviset ja objektiiviset tekijät ennustivat erilaisia konkreettisia ja abstraktisia onnellisuuden ja subjektiivisen tyytyväisyyden kohteita. Tulosten perusteella todettiin objektiivisten ennustajien ennustavan lähes yksinomaan konkreettista subjektiivista tyytyväisyyttä. Subjektiiviset ennustajat kykenivät ennustamaan konkreetteja ja abstrakteja onnellisuuden ja subjektiivisen tyytyväisyyden kohteita. Erityisesti negatiiviset kehityspiirteet (epätoivo ja syytös) korostuivat selvästi sekä konkreeteissa että abstrakteissa ennustettavissa. Tulokset tukevat käsitystä, jonka mukaan vahva itsekäsitys on subjektiivisen onnellisuuden kokemisen keskeinen tekijä.

Avainsanat: Nuori aikuinen, elämänpolitiikka, oman kehityksen hallinta, onnellisuus, subjektiivinen tyytyväisyys.

1 JOHDANTO

No, mikä on elämän tarkoitus?
Mitä itse vastaat?
Tietysti olla onnellinen ja löytää onni.
(Viikon naama. KSML 27.10. 2001)

Ota elämä haltuusi, ole sitä mitä haluat ollakin, menesty ja saa ystäviä, muokkaa mielesi, vartalosi, tee ympäristöstäsi haluamasi, vain sinä päätät... Samalla sekä niin rohkaisevia että haastavia lauseita, jotka ovat enemmän kuin tuttuja mainoksien, trendilehtien palstojen ja elokuvien välittyminä. Näinkö helppoa se on; vain yksinkertainen päätös ja vips - elämä hallinnassa ja onni taskussa.

Nyky-yhteiskuntaa luonnehtii kasvava valintojen mahdollisuus (Giddens 1991), moniarvoisuus, lisääntyvä yksilöllisyys, toisaalta myös kasvava ennustamattomuus ja pirstaloituminen (Beck 1995). Näissä puitteissa ei enää ole yhtä ainoaa oikeaa ja väärää. On vain yksilö, joka kohtaa lukuisia erilaisia valintoja, joiden hyvyys tai haitallisuus selviää hänelle vasta myöhemmin. Hyvinvointiyhteiskunnan, johon on kuulunut aktiivinen toiminta ihmisten hyvinvoinnin luomiseksi ja ohjaamiseksi, ote on lipsumassa, mikä näkyy perinteisten hyvinvointimallien ja -väylien osittaisessa toimimattomuudessa; hyväkään koulutus ei enää välttämättä takaa tiettyä työtä saatikka työn tai työuran pysyvyyttä.

Laajenevasta kansainvälisestä vuorovaikutuksesta aiheutuvat muutokset taoudellisessa ja hallinnollisessa ympäristössä ovat yhä korostuneempia. Tässä kehityskulussa yksilön vastuu itsestään ja toimintamahdollisuuksistaan on yhä korostuneempaa. Toimintaa, jossa yksilö muodostaa näissä yhteiskunnan mahdollistamissa puitteissa itsensä ja lähipiirinsä avulla itselleen mielekkään ja onnellisen elämän, kutsutaan elämänpolitiikaksi.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan elämänpoliittiseen viitekehykseen oleellisesti sisältyvää onnellisuutta ja miten tietyt yksilön sisäiset ja ulkoiset tekijät sitä ennakoivat. Empiirisenä aineistona näiden tekijöiden testaamiseen käytetään Jorma Kuusisen toimesta vuonna 1968 Jyväskylässä alkaneen tutkimuksen survey-tyyppisesti kerättyä seuranta-aineistoa vuodelta 1991, jolloin tutkittavat olivat 23-27- vuotiaita.

Aihealueittain esitys etenee elämänpolitiikan, onnellisuuden, oman kehityksen hallinnan esittelyjen kautta tutkimuksen empiiriseen osa tuloksineen. Empiirisessä osassa pääpaino on nuoren aikuisen elämänpolitiikan rakennuspuiden tarkemmassa analyysissa, hänessä itsessään ja hänen ympärillään olevien tekijöiden vuorovaikutusten selvittäminen. Itsessä olevia subjektiivisia tekijöitä ovat oman kehityksen hallinta (*Itseluottamus, tyytyväisyys, sosiaalinen tuki, epätoivo, syytös ja kehitys*) ja tyydytystä elämään tuovat seikat (*koti, perhe ja parisuhde, työ, opiskelu, vapaa-ajan harrastukset ja ystävät*). Objektiivisia tekijöitä ovat *sukupuoli, vanhempien sosioekonominen asema* ja nuoren aikuisen uran vakaisuus (*koulutusura, vakaa ura, tavanomainen ura, epävakaa ura, pysähtynyt ura ja kouluttamattomuus*).

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää missä suhteissa ulkoiset (objektiiviset) ja sisäiset (subjektiiviset) tekijät ennustavat konkreettia tyytyväisyyden kohdetta (koulutus-suunnitelmien toteutuminen ja tyytyväisyys ammatinvalintaan) ja abstraktia tyytyväisyyden, onnellisuuden kohdetta (elämän kiinnostavuus, elämässä onnistuminen ja elämän onnellisuus).

2 ELÄMÄNPOLITIikka

2.1 Yksilöllistyminen johtaa elämäpolitiikan korostumiseen

Durkheim (1990) esitti jo 1890-luvulla ajatuksen, jonka mukaan yhteisöjen kasvun ja kiinteyden lisääntyminen johtaa yksilöiden välisten erojen korostumisena. Erojen korostuminen näkyy erityisesti yksilöllisten persoonallisuuksien muodostumisena ja itsetietoisuuden kasvuna. Yksilöllisen psyykkisen elämän voimistuminen muuntaa myös yhteisön elämää: "Se vapautuu ja laajenee ja kun sillä lopulta ei ole mitään muuta perustaa kuin yksilölliset tietoisuudet, nämä kasvavat ja tulevat samalla kompleksisemmiksi ja joustavammiksi" (emt, 318).

Kyse on siis lähes vääjäämättömästä kehityskulusta, jossa yksilön tietoisuus omasta itsestä ja mahdollisuuksista jatkuvasti kasvaa ja joka samalla johtaa myös yhteisön yhdenmukaisuuden kirjavoitumiseen ja kiihtyvään hajoamiseen. Yksilöt nousevat tekemiensä valintojen ja ratkaisujen avulla yhteisöstä yhä selvemmin esille. Nämä yksilölliset valinnat heijastavat yksilöiden kannanottoja omassa elämässään tärkeiksi pitämiinsä asioihin.

Elämänpolitiikan ydin on nimenomaan näissä elämää koskevissa valinnoissa ja päätöksissä, ei missään muualla. Tämän yhteiskuntatieteellisesti nuoren käsitteen taustalla on nähtävissä monia klassisia keskusteluaiheita, jotka liittyvät yksilöllisyyteen, valinnan vapauteen ja refleksiivisyyteen. Elämänpolitiikan voi

käsittää eräänlaiseksi laajemmaksi kehykseksi tai kokoavaksi periaatteeksi muun muuassa seuraaville käsitteille: *Alapolitiikka, antroponomia, arki, elämäkokemus, elämä, elämäkerta, ja sen rakentaminen, elämänhallinta, itsekuri ja (moraalinen) järjestys sekä tulevaisuussuuntautuminen.* (Roos & Hoikkala1998.)

Minä, identiteetti, itserefleksiivisyys, elämänkulku, hyvinvointi ja elämäntyyli kuuluvat erityisesti Anthony Giddensin (1991) edustamaan elämänpolitiikan käsitteistöön. Näiden piirteiden korostuneisuus liittyy siihen, että hän näkee elämänpolitiikan edellytysten syntyvän vasta siirryttäessä traditionaalisesta yhteiskunnasta jälkitraditionaaliseen (Giddens 1995). Tässä jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa yksilö ei enää voi nojata perinteisiin ja tapoihin elämänsä ohjaajana, vaan hänen on aktiivisesti otettava kantaa, reflektoitava valintojansa itsensä, lähimmäistensä ja ympäristönsä kannalta. Näin myös vanhat traditiot joutuvat koetukselle, niitä ei suoranaisesti hylätä, vaan niiden merkitykset paljastetaan, uudelleenomaksutaan ja -tulkitaan. Traditioiden avulla rakennetaan ajallisessa jatkuvuudessa syntyvää identiteettiä; menneisyyttä saatetaan ennakoitua tulevaisuuden yhteyteen.

Näkemyksistä modernista jälkimoderniin siirtymisestä ei kuitenkaan ole näin selvärajaista ja yksinkertaista kuin Giddens (1995) antaa ymmärtää. Jo yksistään keskustelu modernista ja jälkimodernista on ongelmallista kuten Bauman (1995) havainnollistaa. Hän painottaa modernin olevan vielä keskuudessamme, joskin siitä käytettävä puhetapa on muuttunut. Nyt modernista puhutaan projektina, jolla olisi ollut toteutuessaan vasta nyt tiedostetut tarkoituksensa, päämääränsä ja keinonsa. Jälki(post)moderni tarkoittaa tässä vain sitä, että se tulee modernin jälkeen. Jälkimoderni on modernin mielen etäältä itseensä kohdistuvaa tarkistelua ja tutkistelua, ei enempää tai vähempää. Bauman (1996) tarkoittaa tällä modernin seuraavaa kehitysvaihetta, jossa on tiedostettu elämän olevan täynnä ambivalenssia ja sattumanvaraisuutta. Tehtävänä on nyt vain oppia elämään näiden kanssa.

Moderniin aikaan on sen synnystä lähtien liittynyt sille luonteenomainen ajatus ihmisen emansipaatiosta, ihmisen vapauttamisesta erimuotoisesta sorrosta ja pakkovallasta, kuten dogmaattisesti pakottavista perinteistä ja uskonnosta. Tämä emansipatorinen ajatus niitti ensimmäiset voittokulkunsa järjen ja rationaa-

lisen ymmärryksen avulla tieteen ja teknologian kentillä, josta se sitten laajentui myös inhimillisen elämän sosiaalisille alueille vapauttaen inhimillistä toimintaa aikaisemmista rajoitteistaan. Laajasti ajatellen emansipoiva politiikka on hallinnut kaikkia kolmea modernin ajan poliittista suuntausta - radikalismia, liberalismia ja konservatismia, mikä puolesta ja mikä vastaan. Sekä liberaalit että radikaalit ajattelijat ovat tavoitelleet yksilön vapautta rajoittavien käytäntöjen ja ennakkoluulojen purkamista. Yksilön vapaus saavutettaisiin liberaalin valtion yhteydessä voimakkaan progressiivisen emansipaation avulla, ei niinkään suunnatun vallankumouksellisen mullistuksen seurauksena. Konservatiivisuus on lähinnä reaktio emansipaatioon; se on radikaalien ja liberaalien ajatusten vastustamista, modernisuuden hajottavien piirteiden kritiikkiä. (Giddens 1991, 1999.)

Emansipoiva politiikka voidaan elämänpolitiikan yhteydessä ymmärtää eräänlaisena yleisasenteena, jonka tarkoituksena on vapauttaa yksilöt ja ryhmät elämänmahdollisuuksia koskevista rajoitteista. Tähän sisältyy siten kaksi ydinpiirrettä; menneisyyden kahleiden karistaminen ja joustava tulevaisuusasenne. (Fromm 1976, Giddens 1991.) Habermas (Jokinen 1999) puhuu itsereflektiota ohjaavasta emansipatorisesta tiedonintressistä, jonka lopullisena päämääränä on emansipoitunut yhteiskunta, joka toteuttaa jäsentensä kasvamista täysi-ikäisyyteen ja mahdollistaa pakotuksesta vapaan kommunikaation ihmisten kesken.

Näin nähtynä Giddensin ja Habermasin emansipoitumiskäsitystä yhdistää yksilölähtöinen yhteiskunnallinen ja kriittinen tietoisuus. Toisaalta Giddens on kehitellyt ajatuksestaan eräänlaisen yhteiskuntapoliittisen hyvinvointivaltion sosiaalisen projektin mallin, Habermasin pitäytyessä enemmän aidon filosofisessa konseptiossa.

Elämänpolitiikka syntyy emansipoiduttaessa fiksoituneista traditioista ja hierarkisista valta- ja ajatusrakenteista. Elämänpolitiikassa ei tarkastella ehtoja ja olosuhteita, joissa yksilö tekee valintoja, se on itsessään valintojen politiikkaa. Missä emansipoiva politiikka on elämänmahdollisuuksien politiikkaa, on elämänpolitiikka elämäntapojen politiikkaa. (Giddens 1991.)

Emansipoiva politiikka tähtää menneisyyden kahleiden ravisteleamiseen ja tulevaisuuden joustavaan kohtaamiseen sekä toisten yksilöiden tai ryhmien

perusteettomasta vallasta vapautumiseen. Emansipoivan politiikan tarkoitus on vähentää tai poistaa riisto, epätasa-arvo ja sorto. Siten Giddensille yhteiskunnan tehtävänä on, epäkohtia raivaten, turvata ihmisille mahdollisuus toteuttaa itseään ja antaa ihmisille tunne oman elinpiirin kasvavasta sosiaalisesta hallinnasta. (Giddens 1995.)

Emansipoivan- ja elämänpolitiikan suhde on symbioottinen, sillä kaikki elämänpolitiikan kysymykset nostavat jatkuvasti esiin uusia emansipoivan politiikan alueita (taulukko 1). (Giddens 1991.) Emansipoitumiskehityksen kääntöpuolena on suoranainen pakko valita, ottaa kantaa ja miettiä, jolloin myös vastuu yksilöityy yhä selvemmin. Siksi emansipoiva politiikka ja elämänpolitiikka kytkeytyvät hyvin läheisesti keskenään.

Taulukko 1 Emansipoivan politiikan ja elämänpolitiikan tärkeimmät sisällölliset piirteet

<i>Emansipoiva politiikka</i>	<i>Elämänpolitiikka</i>
1. Sosiaalisen elämän vapauttaminen Tapojen ja perinteiden siteistä	Valinnanvapaudesta ja muutoskyvystä juontuvat poliittiset päätökset
2. Tasa-arvon lisääminen ja sorron vähentäminen. Resurssien ja mahdollisuuksien jakaminen	Moraalisesti oikeutetut elämäntavat, jotka edistävät itsensä toteuttamista globaalisen keskinäisriippuvuuden kontekstissa
3. Oikeuden, tasapuolisuuden ja osallistumista painottavan etiikan noudattaminen	"Miten meidän pitää elää"-etiikan luominen jälkitraditionaalisessa ja olemassaolon kysymyksiä käsittelevässä ympäristössä

Raivattaessa yksilön elämää ja elämänmahdollisuuksia rajoittavia tekijöitä, korostuu yksilön oma valvonta ja hallinta elämästään yhä enemmän. Pelkästään valitseminen ja tekeminen eivät riitä, täytyy osata arvioida ja ennustaa tekojensa ja valintojensa seuraukset entistä pitemmälle ja kantaa myös vastuu niistä.

Postmodernissa yhteiskunnassa emansipoituminen ei kuitenkaan Baumanin (1996) ajattelussa tarkoita sitä ihmisen vapauden lisääntymistä riippumattomuuden mielessä. Päinvastoin se vähenee tavalla, jota ihminen ei enää huomaa pitää vapauden menetyksenä. Tällä hän tarkoittaa ihmisten yhä lisääntyvää asiantuntija-riippuvuutta, koska lisääntyneen teknologisen monimutkaistumisen vuoksi kukaan ei voi hallita saatikka tietää kaikkea kaikesta, ei edes yksittäinen asiantuntijakaan. Asiantuntijaa tarvitaan antamaan yksilölle varmuus siitä, että tämä on ratkaisussaan oikeassa. Vapauden ja riippuvuuden yhteyden Bauman

kiteyttää seuraavasti: "Vapaus on kietoutunut riippuvuuteen: Vapaammaksi voi tulla hankkimalla yhä enemmän asiantuntija-apua, mikä samalla sitoo yhä tiukemmin. Vapaus edistää riippuvuutta. Ne eivät ole vastakkaisia, vaan dialektisesti toisiinsa sidoksissa." (emt.294.)

2.3 Identiteetin muodostuminen jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa

Giddens (1991) patistaa uuteen moraaliseen ryhdistäytymiseen, sillä moderniin olennaisesti kuulunut luonnon ja inhimillisen elämän teknokraattinen hallinta ei enää yksinään riitä. On käytävä keskustelua, joka ei rajoitu vain ympäristöuhkien miettimiseen vaan myös siihen kuinka inhimillinen olemassaolo olisi ymmärrettävä ja kuinka olisi eletävä. Tähän samaan aihepiiriin on myös Beck (1995) ottanut kantaa. Hänen mukaan nykyisen modernisoitumiskehityksen hedelmänä syntynyt monimutkainen yhteiskunta mahdollistaa yksilölle lukemattomia toisilleen rinnakkaisia vaihtoehtoisia valintoja, mutta eri valintojen eduista ja riskeistä yksilö joutuu yhä enenevässä määrin kantamaan itse vastuun. Myös Ziehe (1991) on pohtiessaan modernia yhteiskuntaa ja siinä elävää subjektia läpäisevän rationalisoitumispiirteen vaikutusta, todennut yksilön joutuvan yhä nuorempana kohtaamaan yhä monimutkaisempaa uhkaavan todellisuuden. "On kasvettava aikuiseksi aikana, jona ihmiskunnan aikuisuuden tuhoavat seuraamukset voidaan kokea liiankin selvinä (mt, 22)."

Elämänpoliittisilla päätöksillä on siten väistämätön yhteys minä-identiteettiin. Kun yksilö miettii omaan elämäänsä liittyviä mahdollisuuksia ja ratkaisuja, hän joutuu jatkuvasti harkitsemaan näiden mahdollisten tekojensa etuja ja haittoja sekä itsensä ja toisten että ympäristönsä kannalta. Tätä Giddens nimittää identiteetin refleksiivisyydeksi. (Roos & Hoikkala 1998.). Myös Ziehen (1991) mukaan yksilön identiteettityö on raskasta ja kriisinomaista, sillä nuorella ihmisellä ei ole vielä mitään valmista mihin tarttua.

Modernisoitumiseen liittyvä kiihtyvä muutosvauhti, kulumiskokemukset ja kulttuurisen vanhenemisen prosessit koskettavat luonnollisesti myös omaa minäkuvaa elämän eri vaiheissa. Beck on nykyisen modernisoitumiskehityksen tilasta samaa mieltä Giddensin ja Ziehen kanssa sanoen, että "Nykyinen nopeutuneen kehityksen leimaama kulttuurinen tila katkaisee eri sukupolvien sosialisatiokokemusten jatkuvuuden". Tästä seuraa aiempien identiteettimallien, ammattikuvien, sukupuoliroolien, luokka-, kerrostuma- ja perhemallien purkautuminen ja on ryhdyttävä etsimään uudenlaisia kulttuurisia elämäntapoja ja -suuntia. (Aittola, Jokinen & Laine 1991) Eli giddensiläisittäin (Giddens 1991, Heiskala 1998) modernin yhteiskunnan luomat traditiot, kansakunta, tiede, valistus, luokkakulttuuri ja ydinperheen sukupuoliroolit ovat lakanneet sitomasta ja selittämästä sosiaalista elämää ja järjestystä. Näitä moderneja perinteitä ei enää oteta annettuina vaan perinteiden on perusteltava itsensä diskursiivisesti yleisölle, joka arvioi niitä refleksiivisesti. Tätä jälkitraditionaalista elämää leimaa sekä valinnan mahdollisuus että valintojen pakko.

Giddensin jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa yksilö kohtaa tilanteita ja vaihtoehtoja, joiden valitsemiseksi tai välttämiseksi ei ole itsestään selviä toimintaohjeita, traditioita tai koodeja. Hoikkalan (1998) mukaan yhteiskunta olisi siten erilaisista itsestäänselvyyksistä vapaa, mutta tämän vapaudentilan vastapainoksi yksilön keskeiseksi kansalaistaidoksi kohoaa kyky valita. Giddensin (1995, 107) sanoin ' Jälkitraditionaalisissa yhteyksissä meillä ei yksinkertaisesti ole muuta vaihtoehtoa kuin valita miten olla ja toimia.' Tässä mahdollisten valintojen runsaudessa yksilö kohtaa täysin väistämättömän tilanteen; hänen on joka tapauksessa toteutettava omaa elämänpolitiikkaansa erilaisten tiedostettujen tai tiedostamattomien valintojen muodossa.

Kortteinen (1999) esittää tilanteen kaksijakoisuuden; yhtäältä on kysymys siitä miten yksilöt voivat kehittää, säilyttää ja ylläpitää identiteettejään myöhäismodernin sosiaalisen elämän epävarmoissa oloissa ja toisaalta siitä, miten myöhäismoderni sosiaalinen elämä voi rakentua vakaaksi, jos sen pohjana on kuvattu tilanne. Hän esittää, että Giddensin vastaus minän kestävyuden ongelmaan perustuu "luottamukseen", joka kehittyy - jos on kehittyäkseen - lapsen ja

hänen hoitajiensa välisissä varhaisissa suhteissa. Menneestä ei kuitenkaan tule vain luottamusta ja uskoa, vaan myös vakavia sisäisiä ristiriitoja, joiden ratkaisemisen kannalta keskeisessä asemassa on "minään kohdistuva refleksiivinen projekti". Kyse on itsensä löytämisestä, joka heijastuu muun muuassa kykynä esittää elämäkerrallinen narratiivi. Henkilökohtainen kasvu riippuukin siitä, miten yksilö kykenee voittamaan ne moraaliset estymät ja jännitteet, jotka estävät ymmärtämästä itseä sellaisena kuin todella on. Ziehen (1991) näkemyksen mukaan ihmiset joutuvat tässä epävarmuuden tilassa valitsemaan ja muokkaamaan eri elämäntilanteisiin sopivia identiteettejä, joiden rakentaminen vaatii jatkuvaa omaan identiteettiin kohdistuvaa tarkastelua ja muotoilemista. Tässä tilanteessa pysyvyys on väliaikaista ja muutos jatkuvaa.

Kaikki eivät tosin ole aivan yhtä vakuuttuneita elämäntavan refleksiivisyydestä ja yksilön kyvystä tiedostaa toimintaansa vaikuttavia tekijöitä. Allardt (1986) painottaa elämäntavan käsitteeseen liittyvän olennaisesti myös tiedostamattomuuden ja pysyvyyden. Samaan päätyy myös Bourdieu (1986) selittäessään elämäntapaa habituksen avulla. Habitus kuvaa ihmisten elämänhistoriaa ja siihen sisäistyneitä tottumuksia, luokkajakoa tai kerrostumaa, jossa eri ryhmät ovat sekä reproduktiostrategioita, joita eri ryhmät ja kerrostumat soveltavat pyrkiessään lisäämään, muuttamaan tai puolustamaan hallitsemansa kentän pääomaa. Yhteisöllisesti rakentunut habitus ohjaa ja automatisoi yksilölliset valinnat, jotka ovat tiettyyn elämäntapaan liittyvä maku.

Allardtia ja Bourdieu'ta yhdistää tässä näkemys yhteiskunnan jäykästä ja hitaasta muutoksesta, kun taas Giddens (vrt Ziehe 1991) painottaa jälkitraditionaalisen yhteiskunnan ydinideana perinteiden katkeamista ja uusiutumista. Tästä loogisena seurauksena hän näkee yhteiskunnan muutoksen olevan nopeaa, ihmiset ovat elämässään refleksiivisiä, toimivat ja valitsevat tietoisesti ja harkiten.

2.4 Elämänpolitiikka ja toiset mahdollisuudet

Suoraviivaisuus, kasvu, eteneminen ja ennakoitavuus, jotka olennaisesti ovat kuuluneet moderniin, kyseenalaistetaan jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa.

Yksilön on elettävä ja tehtävä valintansa puutteellisen ja epävarman tiedon varassa. Tässä Giddensin ajatus sivuaa Beckiä, joka on perustanut käsityksensä nyky-yhteiskunnasta riskin käsitteeseen. Riskien näkökulmasta elämänpolitiikka on sitä, että meidän on yhä enemmän ohjattava elämäämme vähentääksemme erilaisia uhkatekijöitä, kuten ympäristökatastrofeja, sosiaalisia mullistuksia ja addiktioita. (Roos & Hoikkala 1998.)

Riskiyhteiskunnassa moraalien ja etiikan nivoutuminen elämänpolitiikkaan korostuu ihmisen tietoisesta valinnasta ja tästä ympäristölle aiheutuvan riskin muodossa. Jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa yksilöllä ei ole selkeitä moraalisia sääntöjä tai auktoriteetteja, joten moraaliset ratkaisut henkilökohtaistuvat. Oma elämänpolitiikkaansa toteuttaessaan on yksilön otettava huomioon toimintansa vaikutukset niin ettei valinnoillaan vahingoita tai supista toisten vapauksia. Etiikka toimii siis molempiin suuntiin. (Roos & Hoikkala 1998.)

Koska jälkimodernissa valinnat ja samoin niistä aiheutuvat seuraukset yksilöllistyvät, on yhteiskunnan velvollisuus Giddensin (1994) mielestä huolehtia, ettei yksilö mahdollisten ongelmien sattuessa ajautuisi umpikujaan. Hänen käsitteensä "second chances" tarkoittaa, että jokaisessa uudessa tilanteessa ihmisellä pitäisi olla ulospääsy ja uudenlainen ratkaisumahdollisuus tarjolla tai valittavissa. Siten yhteiskunnassa harjoitetun politiikan ei koskaan pitäisi tehdä siinä asuvien yksilöiden elämänpolitiikkaa mahdottomaksi. Toisten mahdollisuuksien politiikassa on kyse kolhiintuneiden identiteettien korjaamisesta ja itsekunnioituksen kehittämisestä. Roos ja Hoikkala (1998) toteavat Giddensin valottavan toisten mahdollisuuksien politiikkaa ehkä liiankin myönteisessä valossa. Giddens jättää huomioita, että tehty valinta tarkoittaa aina toisten mahdollisten valintojen poissulkemista. Lisäksi yhden toiminta saattaa merkitä toiselle vaihtoehtojen supistumista. Roosin ja Hoikkalan mielestä toisten mahdollisuuksien politiikka voisikin parhaassa tapauksessa tarkoittaa vain tilannetta jossa vaihtoehtoja ei aikaisemmin ole ollut.

3 ELÄMÄNPOLITIikka JA ONNELLISUUS

3.1 Elämänpolitiikan tavoitteena onni

Giddens (1994) tähdentää elämänpolitiikan lopullisena tavoitteena olevan onnen. Hänen mukaansa onni on sisäistä kokemusta, jonka perustana ovat turvallisuus, itsekunnioitus, itsensä toteuttaminen ja rakkaus. Sisällöltään samanlaisen ajatuksen esitti aikaisemmin Allardt (1976), joka jakaa ihmisen hyvinvoinnin kolmeen osa-alueeseen; elintasaan (having), yhteisyyssuhteisiin (loving) sekä ihmisenä olemiseen (being) liittäen kuhunkin osa-alueeseen sekä objektiivisen että subjektiivisen komponentin. Allardtin mielestä oli tärkeää, että ei pelkästään mitata objektiivisia olosuhteita vaan myös ihmisen omaa subjektiivista mielipidettä tilansa suhteen. Giddens (Roos 1998) tähdentää elämänpoliittisesti tärkeillä elämänaalueilla (perhe, työ, sukupuoli, sukupolvi) korostettavan jokaisessa elämänvaiheessa ja jokaisella elämänaalueella uusia mahdollisuuksia. Tässä toisten mahdollisuuksien politiikassa on Giddensin mielestä tavoitteena kolhiintuneiden identiteettien ja itsekunnioituksen kehittäminen. Samoin Allardt (1998) sanoo, että ihmisellä olevan erittäin tärkeä tarve muodostaa identiteetti. Ihmisen on kyettävä luomaan omasta itsestään, kyvyistään sekä ryhmätunnuksistaan selkeä kuva.

Roos (1998) epäilee kuitenkin kollektiivisesti mahdollisuuksia parantaa yksilöiden sisäisen onnen kokemusta. Hänen mukaansa elämänpoliittisena

päämääränä onni on liian vaativa ja toisaalta liian herkkä ainakin yhteisötasolla, sillä yhteiskuntien onnentavoittelu on aina tuottanut hirveitä tuloksia. Myös Bauman (1995) on skeptinen laajojen yhteiskunnallisten parannusten toimivuudesta yksilötasolla. Parannus on tuskin milloinkaan poliittisesti ja sosiaalisesti neutraali - näennäinen hyöty peittää alleen entistä suuremman kurjuuden. Kariston (1998) mukaan Bauman näkee inhimillisen elämän ikään kuin erisuuntaisten hyvinvointipyrkimysten ja vektorivoimien muodostamana nollasummapeilinä. Bauman muistuttaa tavan takaa siitä, että kaikkea ei voi saada samanaikaisesti; kun yhtä saa, niin toista menettää.

Heiskalan (1998) mielestä Bauman on huomattavasti pessimistisempi kuin 'toisten mahdollisuuksien politiikasta puhuva Giddens. Ihmisellä ei kuitenkaan ole kuin yksi valinta kerrallaan, eikä tehtyjä valintoja voi tekemättömäksi. Kariston (1998) mukaan hyvän elämän mallien viaksi on nähty niiden etäännyminen arkisista ongelmista ja ajautuminen utopioiksi. Myös Roos (1998) haluaisi keskittyttävän kokonaan kurjuuden analysointiin ja lievittämiseen ja lopetettavan unelmointi kaikinpuolisen hyvinvoinnin edistämisestä ja etenkin hyvinvointivaltioista hyvinvoinnin takaajana.

3.2 Käsitteitä onnellisuudesta

Arkikäytössä onnellisuudella viitataan erilaisiin sisäisiin tunnetiloihin. Onnellisuus voidaan toisaalta käsittää *temperamenttina*, jolla viitataan hyväntuuliseen luonteeseen, taipumukseen olla järkkymättä elämäntilanteiden muutoksissa. Se voidaan myös ymmärtää *mielialaksi* sanottaessa tuntevamme itsemme iloisiksi tai surullisiksi. Temperamentin kuvatessa pysyvämpää luonteenlaatua, on mieliala hetkellisempi ja vaihtelevampi tila. Arvioitaessa elettyä elämää voi onnellisuudessa *yhdistyä mielialan väliaikaisuus ja temperamentin pysyvyys*. Tarkasteltaessa jonkun elettyä elämää saatetaan todeta "hänen löytäneen onnensa" tai "hänen viettäneen onnellisen elämän" - ajatellaan henkilön siihenastisen elämän muodostuneen

enemmän onnellisista kuin onnettomista tapahtumista ja kokemuksista. (Götz 1995.)

Elämänpolitiikan päämääränä on Giddensin (1994) mukaan sisäisen onnellisuuden kokeminen, jonka kokemisen mahdollisuutta yhteiskunnan tulisi toimiltaan tukea. Tämän ongelman pohtimisessa Giddens ei suinkaan ole ensimmäinen, sillä onnellisuutta, sen olemusta ja sitä tuottavia olosuhteita on mietitty jo antiikin ajoista. Esimerkiksi Aristoteles (1989) esitti politiikan tieteen tähtäävän korkeimpaan saavutettavissa olevaan hyvään eli onnellisuuteen. Aristoteles asetti elämäntavat kolmeen luokkaan, joista alimmalla tasolla on nautinnonhaluinen elämäntapa huvituksineen. Toisena on praktinen elämäntapa, joka ei hänen mielestä voi olla päämäärä sinänsä. Kolmantena ja tärkeimpänä on teoreettinen elämä, joka on arvokas sen itsensä takia. Ihminen olisi onnellisin voidessaan elää järkensä mukaista elämää ja kyetessään ohjaamaan halujansa järjen avulla. Teoreettisen järjen mietiskelevä toiminta teki ihmisen tietoiseksi siitä, että hänessä on jotakin jumalallista ja kuolematonta. Aristoteleen näkemyksen mukaan valtion päämääränä oli lakien avulla edistää yksilöiden mahdollisuutta hyvään elämään. Laajemmin nähtynä Giddens toistaa Aristoteleen näkemyksestä modernisoidumman version, joka on perusajatukseltaan sama; yhteiskunnan on mahdollistettava ihmiselle olosuhteet, joissa hänen on hyvä olla. Allardt (1976) lähestyy keskustelua onnellisuudesta teoriallaan, jossa hän käsitteellisesti erottelee hyvinvoinnin ja onnen (onnellisuuden) ja elintason ja elämänlaadun väliset erot taulukon 2 kuvaamalla tavalla

Taulukko 2 Allardtilaisen hyvinvointitutkimuksen käsitejärjestelmä

	Hyvinvointi	Onnellisuus
Elintaso	Aineellisiin ja persoonattomiin resursseihin perustuva tarpeentyydytys	Subjektiiiset tunteet ja kokemukset ja kokemukset yksilön materiaalisista ja ulkoisista elinehdoista
Elämänlaatu	Ihmisten välisiin, ihmisen ja yhteiskunnan sekä ihmisen ja luonnon suhteisiin perustuva tarpeentyydytys	Subjektiiiset tunteet ja kokemukset suhteesta ihmisiin, luontoon ja yhteiskuntaan

Allardt (1976) määrittelee hyvinvoinnin tarvekäsitteen avulla, jolloin hyvinvoinnin taso määräytyy tarpeentyydytyksen asteesta. Tarpeet tarkoittavat

silloin perustarpeita, joiden tyydyttämättä jääminen merkitsee huonoja olosuhteita. Onni liittyy vastaavasti ihmisen subjektiivisiin elämyksiin ja tunteisiin. Silloin onnellisuuden aste riippuu siitä kuinka onnelliseksi ihmiset kokevat tai tuntevat.

Elintaso muodostuu niistä aineellisista ja persoonattomista resursseista, joiden avulla yksilön on mahdollista ohjata elinehtojaan. Elintaso liittyy niihin tarpeisiin, joiden tyydytys on määritelty aineellisten tai ainakin persoonattomien resurssien esiintymisen avulla, kuten esimerkiksi tulot, asunto, työllisyys. Elämänlaadun tarpeiden tyydytys taas määrittyy inhimillisten suhteiden laadun perusteella. (emt.)

Hyvinvointi on Allardtin (1976) näkemyksessä objektiivisempi kategoria kuin onnellisuus; ihmiset voivat erehtyä ja olla epätietoisia omista tarpeistaan, mutta onnen suhteen ihminen itse on paras arvioija. Yhteiskuntapoliittisesta näkökulmasta hän näkee tärkeäksi hyvinvoinnin ja pyrkimyksen mitata tarpeentyydytystä todellisia oloja ja käyttäytymistä havainnoimalla, unohtamatta kuitenkaan subjektiivisia onnen kokemuksia. Von Wrightin (1963) mukaan hyvinvointi on kausaalisesti selväpiirteisempi ja ajalliselta kestoltaan pysyvämpi kuin onnellisuus. Hän sanoo onnellisuuden kruunaavan hyvinvoinnin. Korkean hyvinvoinnin ja onnellisuuden saavuttamiseksi eri tarpeiden tulisi eri tarpeiden tyydyttyä tasapainoisesti (Riihinen 1987).

3.3 Onnellisuuskäsitteen ongelmallisuus

Käsitteenä onnellisuus ei ole niitä helpoimmin määriteltäviä, sillä se on ilmiönä varsin epämääräinen, äkkiseltään selvä, mutta tarkemmassa määrittelyssä kuin sumua, joka väistyy kulkijansa edessä. Onnellisuutta voidaan ja on arkikäytössä tulkittu laajalla skaalalla, mikä on tieteellisessä mielessä tehokkaasti estänyt kaiken määritelmällisen yksikäsitteisyyden saavuttamisen. Ongelmaa ei yhtään lievennä se, että onnellisuuden sisällöllinen määrittely kätkee sisäänsä myös erityisen ideologisen arvopriorisoinnin. Monesti onnellisuutta käytetään hyvän

synonyymina, jolloin onnellisuuden määrittely itse asiassa on tietyn ideologian esilletuomista. (Veenhoven 1991.)

Kussakin filosofiassa tai teorioissa on omat ajatuksensa kuinka ja miten ihmisen tulee toimia saavuttaakseen onnellisuuden. Onnellisuudesta tulee siten tekojen moraalikriteeri. Teot voivat olla joko hyviä tai epämoraalisia. Moraalikriteerien perusteella luodaan inhimillistä käyttäytymistä sääteleviä ja ohjailevia normeja, jopa lakeja. Esimerkiksi avioliitto voidaan nähdä onnellisuuden ja moraalisuuden, onnellisuuden ja "hyvän elämän" liittona. (Götz 1995.) Ideologian ja onnellisuuden yhteydestä on myös kaksi keskenään ristiriitaista esimerkkiä. Marx (1976) esittää yksilön aidon onnellisuuden toteutumiselle suurimmaksi esteeksi kapitalistisen yhteiskuntajärjestyksen myötä syntyneen työnjaon. Tämä pakottaa ihmisen toimimaan vain yhdessä tietyssä roolissa, jossa hänen on pysyttävä, josta hän ei voi luopua tai vaihtaa toiseen. Sen sijaan kommunistinen yhteiskunta olisi sellainen, jossa ihminen voi vapaasti toimia haluamassaan työroolissa ja jota hänen on myös mahdollista vaihtaa niin halutessaan. Rand (Götz 1995) taas näkee tilanteen täysin toisin kuin Marx. Vain kapitalistisessa yhteiskunnassa yksilö voi täysin toteuttaa omaa käsitystensä onnellisuudesta, sillä onnellisuuden kokeminen on täysin yksityinen ja yksilöllinen kokemus. Myös Bauman (1995) toteaa käytännön kommunismissa toteutetun modernisuuden tuottaneen kaikkea muuta kuin sitä hyvää, jota sillä ajateltiin saatavan aikaan.

Edelliset esimerkit riittävät osoittamaan, että yksimielisyyden saavuttaminen onnellisuus-käsitteen käytöstä ja sisällöstä on ollut mahdotonta. Tästä umpikujasta on päästy hyväksymällä, että hyvää on monenlaista, eivätkä nämä erilaiset "hyvät" ole välttämättä keskenään ristiriidassa. (Veenhoven 1991.)

Onnellisuus liittyy läheisesti subjektiiviseen hyvinvointiin ja monesti näitä käytetään toistensa synonyymeina. Subjektiivinen hyvinvointi on kuitenkin laaja käsite, joka kattaa niin emotionaaliset tunteet, eri tyytyväisyyden alueet kuin laajat oman elämää koskevat tyytyväisyyskäsityksetkin. Jokaista subjektiivisen hyvinvoinnin piirrettä olisi tarkasteltava erikseen, mutta usein näiden piirteiden välillä on niin vahvat yhteydet, että näistä voidaan johtaa korkeamman asteinen yleisfaktori. (Stones & Kozma, 1985.)

Taulukossa kolme esitetään subjektiivisen tyytyväisyyden kenttä jaettuna olennaisimpiin piirteisiinsä (Diener et al 1999). Vielä ei kuitenkaan kovin hyvin tiedetä miksi eri subjektiivisen tyytyväisyyden tekijät ovat eri tavoin yhteydessä subjektiivisen hyvinvoinnin eri piirteisiin, koska tämä alue on vielä suhteellisen huonosti tunnettu. Usein myös tutkijat käyttävät liian laajoja mittareita tai subjektiivisen hyvinvoinnin osa-alueisiin sovittamattomia mittareita, jolloin tarkempi erottelu subjektiivisen hyvinvoinnin eri piirteisiin käy vaikeaksi. (Diener et al 1999.)

Taulukko 3 Subjektiivisen tyytyväisyyden piirteet

Positiivinen tunne	Negatiivinen tunne	Elämään tyytyväisyys	pääasiallinen tyytyväisyyden lähde
Ilo	häpeä ja syyllisyys	halu muuttaa elämäänsä	työ
riemu	surullisuus	tyytyväisyys elämäänsä	perhe
tyytyväisyys	huoli ja ahdistus		vapaa-aika
Ylpeys	viha	tyytyväisyys menneeseen	terveys
kiintymys	stressi	tyytyväisyys tulevaisuuteen	talous
onnellisuus	masennus	itselle tärkeiden ihmisten arviot omasta elämästä	itse
hurmio	kateus		toveriipiiri

Ihmisen pyrkimys hyvään olotilaan edellyttää määrätietoista toimintaa, jolloin toiminnassa on oltava tietynlaista rationaalisuutta. Maksimoidessaan hyvää oloansa, ihminen valitsee vaihtoehtoista sen, jolla tämä tavoite parhaiten toteutuu. Tällöin rationaalisuus itsessään on keino edistää onnellisuutta. Hyvä elämä ja onnellisuus ovat kuitenkin arvopohjaisia käsitteitä, joiden määrittelyyn liittyy hyvin vahva yksilöllinen subjektiivisuus. Hyvää elämää ja onnellisuuden ideaalia ei siksi voikaan määrittää vain yksilöistä riippumattomista objektiivisista ja rationaalisista perusteista käsin. (McFall 1989). Tämän tiivistää Mukherjee (1989), todetessaan maailman olevan ilman tiettyä yksilöäkin, mutta vain yksilön voivan arvioida maailman ominaisuuksia. Siinä missä objektiivinen maailma voidaan määrittää määrällisin termein, voidaan subjektiivinen määrittää vain laadullisin termein. Jo varhemmin on Von Wright (1963) havainnut, että vain yksilö itse on pätevä määrittelemään oman tilansa. Yksilön ilmaisema onnellisuus

tai onnettomuus riippuu juuri hänen omasta suhtautumisestaan elämäntilanteeseensa. Muunlainen ajattelu olisi väärää objektivismia.

Aikaisempien tutkimuksien perusteella Veenhoven (1991) tiivistää, että sisäisen onnellisuuden tilaa ei ole luotettavasti pystytty liittämään johonkin tietynlaiseen ja objektiivisesti havaittavissa olevaan käyttäytymispiirteeseen. Onnellisuuden ollessa hyvin yksilöllinen kokemus, voidaan sitä tarkastella vain tilannesidonnaisena, eikä se tällöin ole sovellettavissa yhteisöihin (Veenhoven 1984).

Schwarz ja Strack (1991) ovat havainneet, että subjektiivisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden arviointi on enemmän tilannesidonnaisuutta kuin vastaajan sisäisiä ja pysyvämpiä ominaisuuksia mittaava. Siten tietyn objektiivisen tilan arviointi vaihtelee oleellisesti yksilöiden erilaisten aikaperspektiivien ja tilanteeseen liittyneiden tunteiden mukaan. Seurauksena tästä on ollut hyvinvointimittausten heikko toistettavuus ja luotettavuus.

Subjektiivisen onnellisuuden mittausongelmista huolimatta on selvää, että hyvissä olosuhteissa ihmisillä on taipumus nauttia elämästään. Tämä ilmenee kansainvälisissä vertailuissa, joissa teollisuusmaiden kansalaiset ovat osoittautuneet käytetyillä mittareilla kehitysmaiden kansalaisia onnellisemmiksi. Onnellisuutta yleisellä tasolla tarkastellessa sitä edesauttavat asuminen taloudellisesti hyvinvoivassa, demokraattisessa ja poliittisesti vakaassa maassa, kuuluminen enemmistöryhmiin, korkea sosiaalinen asema, pysyvä parisuhde ja hyvät sosiaaliset suhteet. Henkilökohtaisella tasolla onnellisuuteen liittyy hyvä terveys, aktiivisuus, avomielisyys, tunne oman elämän hallinnasta, enemmän sosiaalisiin kuin taloudellisiin mielenkiinnon kohteisiin suuntautuminen ja konservatiivinen poliittinen asennoituminen. (Veenhoven 1991.) On tärkeitä muistaa, että sosiaali-indikaattorit eivät kuitenkaan yksistään määritä elämän laatua, koska ihmiset reagoivat samoihin olosuhteisiin eri tavoin ja arvioivat tilanteita oman yksilöllisen kokemuspohjansa, arvojensa ja aikaisempien kokemustensa perusteella. Vaikka tulo- ja rikostilastot ovatkin tärkeitä elämän laadun tarkastelussa, subjektiivinen osuus on olennainen. (Diener & Suh 1997.)

3.4 Onnellisuuteen johtava toiminta

Skinnerin (1978) mielestä onnellisuus itsessään on tunne, jonka tutkiminen sellaisenaan ei johda minnekään. Olennaisempaa on tutkia, miksi ihminen tuntee itsensä onnelliseksi. Onnellisuuden tunteminen liittyy jonkin halutun hyödykkeen saavuttamiseen, mutta onnellisuus ei kuitenkaan synny kyseisen hyödykkeen omistamisesta vaan sen saavuttamiseen tarvittavasta toiminnasta. Skinner suhtautuukin varsin kriittisesti sellaisia yhteiskunnallisia suuntauksia kohtaan, joiden mukaan "jokaiselle tarpeidensa mukaan" - ajatus johtaisi kasvavaan onnellisuuteen. Tämän näkökulman mukaan hyödykkeiden omistamisella voidaan ajatella olevan onnellisuutta lisäävää vaikutusta ainoastaan silloin, kun ne samalla lisäävät yksilöllisiä toimintamahdollisuuksia. Ruohotien mukaan tyytyväisyys on seurausta nautinnosta, jonka ihminen tuntee suoritettuaan itselleen asettaman tehtävän. (Juuti 1991.)

Skinner (1948) on pohtinut toiminnallisuuden ja onnellisuuden yhteyttä myös aiemmassa esityksessään, jossa hän painottaa onnellisuuden kokemiseen voitavan vaikuttaa vain ympäristön kautta. Onnellisuus seuraa työstä, joka on sopusoinnussa omien voimien ja taitojen kanssa; harrastuksista, joissa harjoitetaan omia kykyjä ja taipumuksia; läheisistä sosiaalisista suhteista sekä levosta. Tärkeintä on oppia itsehillintä (self-control), jota voidaan ja pitää harjoituttaa jo lapsuudessa luomalla tilanteita, joissa lapsi joutuu rajoittamaan mielihalujansa ja tunnistamaan tämän seurauksena syntyvät tunnetilat. Opittaessa itsehillinnän taito, pystytään paremmin sietämään ja välttämään tulevaisuudessa eri tehtävien yhteydessä ilmeneviä turhautumisia ja epäonnistumisen tunteita, jotka ovat onnellisen elämän esteinä.

Csikszentmihalyin (1990) voi nähdä palaavan Skinnerin esittämiin ajatuksiin korostaessaan toiminnan ja onnellisuuden yhteenliittymistä. Ihminen kokee onnellisuutta tilanteissa, jotka vaativat suoritukseen keskittymistä, suoritusten vaatimusten ja omien kykyjen vastaavuutta sekä tilanteen hallintaa. Optimaalisissa suorituksissa yksilö saavuttaa tilan, jossa hän on täysin tekemisensä lumoissa. Csikszentmihalyi kutsuu tätä tekemisen hurmiota flow'ksi. Flow'n saavuttaminen

edellyttää omien ajatusten ja päämäärien tietoista hallintaa ja manipulointia, se ei ole sattumaa.

3.5 Onnellisuus ja subjektiivinen tyytyväisyys aiemmassa tutkimuksessa

Onnellisuuteen ja subjektiiviseen tyytyväisyyteen on havaittu liittyvän erilaisia subjektiivisia ja objektiivisia tekijöitä. Seuraavaksi selvitetään miten aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu sosioekonomisen aseman, parisuhteen, sukupuolen, koulutuksen, älykkyyden ja työn liittyvän onnellisuuteen ja subjektiiviseen hyvinvointiin.

Headey ja Wearing (1991) ovat tutkineet henkilökohtaisten ominaisuuksien ja eri elämäntilanteiden vaikutusta onnellisuuteen. He havaitsivat, etteivät sukupuoli, ikä ja sosioekonominen asema olleet yhteydessä elämäntyytyväisyyteen, mutta sukupuolta lukuun ottamatta ne liittyivät positiiviseen ja negatiiviseen mielentilaan. Nuoret kokivat enemmän sekä vahvempia positiivisia että negatiivisia mielentiloja. Korkeammassa sosioekonomisessa luokassa havaittiin enemmän positiivisia mielentiloja ja toisaalta vähemmän negatiivisia. Argyle ja Martin (1991) esittävät tutkimukseensa tukeutuen, että onnellisuutta edistävät sosiaaliset suhteet, itseä tyydyttävä työ ja sopivasti sekä aktiivista että rentouttavaa toimintaa sisältävä vapaa-aika.

Sukupuoli

Lukuisissa muissakin kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että subjektiivisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden suhteen ei sukupuolten välillä ole olennaisia eroja. Kuitenkin naiset potevat miehiä useammin masennusta, mikä tuntuu ristiriitaiselta. Eräänä selityksenä tälle on mainittu se, että naiset yleensäkin kokevat miehiä vahvemmin ja useammin sekä positiivisia että negatiivisia tunteita, jonka todennäköisimpänä selityksenä Noelen-Hoeksema ja Rusting, tarkasteltuaan lukuisia selitysmahdollisuuksia, esittävät perinteistä sukupuoliroo-

lijakoa. Naisen sukupuolirooliin on perinteisesti sisältynyt laajempi hoivavastuu, joka tämän tulkinnan mukaan saattaa johtaa naisilla miehiä suurempaan tunneherkkyyteen. Tämän seurauksena naiset saattavat helpommin sekä ilmaista että kokea tunteita. (Diener et al. 1999.)

Työ

Taitt, Padgett ja Baldwin (1989) suorittivat meta-analyysin 34 tutkimuksesta ja havaitsivat, että työtyytyväisyys ja elämäntyytyväisyys korreloivat keskimäärin tasolla .44. Vanhemmissa tutkimuksissa tämä yhteys oli miehillä naisia voimakkaampi, mutta uudemmissa tutkimuksissa sukupuolten välistä eroa ei enää ollut. Eron häviämistä he selittävät naisten lisääntyneellä työssäkäynnillä, joka yhdenmukaistaa naisten ja miesten kokemusmaailmoja. Lisäksi työssäkäyvät naiset olivat aikaisempaa useammin sekä naimisissa että perheellisiä, jotka molemmat tekijät ovat yhteydessä elämäntyytyväisyyden kanssa. Koska kyseessä oli kuitenkin korrelaatio, jää kausaalisuus tässä osoittamatta.

Sen sijaan Judge ja Watanabe (1993) tutkivat seuranta-asetelmassaan elämäntyytyväisyyden ja työtyytyväisyyden kausaalisuutta. He havaitsivat, että ajallisesti samanaikaisesti mitattu työtyytyväisyys ja elämäntyytyväisyys olivat keskenään selvästi yhteydessä. Kun tarkasteltiin ajassa edeltävän elämäntyytyväisyyden ja myöhemmin uudelleen mitatun työtyytyväisyyden yhteyttä, oli se voimakkaampi kuin aikaisemmin mitatun työtyytyväisyyden ja myöhemmän elämäntyytyväisyyden välinen yhteys. Tämän he tulkittivat siten, että elämäntyytyväisyyden ja työtyytyväisyyden välillä vallitseva yhteys osoittaa ihmisten tulkitsevan työtyytyväisyyttä oman elämäntyytyväisyyden perusteella. Toisaalta työn laatua tärkeämpää on kuitenkin työllistyminen, sillä työttömien henkinen hyvinvointi oli yleensä selvästi työllisiä alemmalla tasolla (Clark & Oswald 1994, Oswald 1997).

Työ runsaasti haasteita ja toteuttamismahdollisuuksia tarjoavana saattaisi siten hyvinkin olla yhteydessä onnellisuuteen tavalla Csikszentmihalyin kuvaamalla tavalla ja myös sosiaalisten mahdollisuuksien ja itsekäsityksen kehittymisen kautta.

Parisuhde

Pysyvä parisuhde kuten avioliitto näyttäisi pääsääntöisesti tutkimusten (Diener et al 1999) mukaan edistävän yksilöiden subjektiivista hyvinvointia ja onnellisuutta. Selityksenä esitetään avioliiton tarjoamia taloudellisia ja sosiaalisia etuja, joiden suuruus on yhteydessä kulloisenkin yhteiskunnan arvoihin. Kulttuureissa, joissa tiettyjen ikäryhmiin kuuluvien edut helpoimmin toteutuvat avioliiton avulla, ovat vaikutukset myös näkyvämpiä. Samoin kuin yksilöllisyyttä ja avioliittoa suosivissa kulttuureissa, eronneet tai leskeytyneet kärsivät suhteessa enemmän kuin pysyvässä parisuhteessa olevat, sillä yleensä avioliitto on ensisijainen läheisyyden ja sosiaalisen tuen lähde.

Koulutus

Tutkimuksissa on havaittu subjektiivisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden olevan koulutukseen heikosti, mutta merkitsevästi yhteydessä. Koulutuksen ja hyvinvoinnin välinen yhteys vahvistuu matalammilla tulotasoilla ja köyhissä maissa. Koulutuksen ja subjektiivisen hyvinvoinnin välinen yhteys selittyy kuitenkin sillä, että koulutus on yhteydessä sekä ammattiasemaan että tulotasoon. Toisaalta koulutus voi välillisesti edistää subjektiivista hyvinvointia tarjoamalla keinot saavuttaa tiettyjä tavoitteita, mutta jos koulutus ei johda odotusten toteutumiseen, voi vaikutus olla myös päinvastainen. (Diener et al. 1999.)

Älykyys

Tutkimusten mukaan loogisella päättelykyvyllä ei itsessään ole suoranaista yhteyttä subjektiiviseen hyvinvointiin ja onnellisuuteen. Toisaalta muiden älykkyyden lajien kuten sosiaalisen ja emotionaalisen älykkyyden yhteys subjektiiviseen hyvinvointiin ja onnellisuuteen on vielä tutkimatta. On todennäköistä, että hyvinvoinnin ja onnellisuuden yhteys älykkyyteen riippuu siitä, kuinka hyvin älykkäät ihmiset suoriutuvat yhteisössä, miten valmiita he ovat vastaamaan heille asetettuihin korkeampiin odotuksiin, jotka tasoittavat heidän suhteellista etuansa. (Diener et al 1999.)

Kognitiiviset tekijät korostuvat, kun tutkitaan uskonnollisuuden, selviytymisstrategioiden ja selitysmallien ja mietiskelyn osuutta subjektiiviseen tyytyväisyyteen ja onnellisuuteen. Vastaavasti erilaisia vammoja omaavien ihmisten joukossa tehdyissä tutkimuksissa nousee esiin myös objektiivisia tekijöitä, mutta ihmiset yleensä asettavat tavoitteensa mahdollisuuksiensa mukaisiksi. Perinnöllisyystutkimuksissa taas korostuvat persoonallisuustekijät. Poikkikulttuuriset tutkimukset puolestaan paljastavat, että eri kulttuureissa eri tekijät ovat yhteydessä subjektiiviseen hyvinvointiin, mikä taas juontunee erilaisista arvostuksista ja sitä kautta tavoitteista. Tämän vuoksi on hyödytöntä etsiä vain yhtä subjektiivisen hyvinvoinnin syytä. Sen sijaan on ymmärrettävä kulttuurin, persoonallisuuden, kognitioiden, arvojen, resurssien ja objektiivisen ympäristön monimutkainen vuorovaikutus. (Diener et al. 1999.) Edellisten perusteella voidaankin todeta, ettei subjektiivisen hyvinvoinnin yksittäisten tekijöiden ja syiden osoittaminen ole helppoa, sillä niiden vaikutusväylät ja -tavat ovat varsin kompleksisia, eivätkä aina edes samanlaisina toistuvia.

4. HYVINVOINTIA TUOTTAVA OMA KEHITYS JA SEN HALLINTA

4.1 Elämänpolitiikan ja ympäristön vuorovaikutus

Brandstädter (1989) ajattelee aikuisen pyrkivän hallitsemaan ja toteuttamaan parhaalla mahdollisella tavalla omia kehitysmahdollisuuksiansa. Oman kehityksen suuntaajana tai motivoijana toimivat henkilökohtaiset tavoitteet tietynlaisina elämänkaaren odotuksina tai stereotyyppioina. Myös uskomukset yleisistä tai henkilökohtaisista mahdollisuuksista tai rajoitteista voivat vaikuttaa tähän kehitykseen ja sen seurauksiin. Näkemyksellään ihmisestä oman kehityksensä aktiivisena muokkaajana ja valintojen tekijänä Brandstädterin ajatus muistuttaa läheisesti Giddensia, Beckiä ja Ziehea, jotka korostavat jälkitraditionaalisen ihmisen olevan pakotettu jatkuvaan valintaan ja sitä kautta jatkuvasti tietoisesti ohjaamaan elämäänsä. Myös Roos pohtiessaan (1998) suomalaisten elämäkertoja toteaa, että "hyvässä elämässä" toisin kuin "huonossa elämässä" korostuu sisäinen elämänhallinta.

Roosin ja Hoikkalan (1998) tulkinnan mukaan Bauman näkee modernisuuden virheiksi universaalisuuden, yhtäläisyyden, toistuvuuden, järjestelmällisyyden ja selväpiirteisyyden. Ongelmaa tuottaa pitkälle viety suuntatietoisuus, jossa

historialla on kaikkea yhteen sitova looginen suunta. Moderni ihminen ei epäile, ovatko oman ajan pyrkimykset ja ratkaisut parhaita mahdollisia, vaan pääsääntöisesti uusi on aina vanhaa parempaa ennustaen entistä parempaa tulevaisuutta. Kaikenlainen hallitsemattomuus on pahasta ja siksi samankaltainen hallitsemismentaliteetti on heijastunut läheisesti elämänpolitiikan yhteydessä käytyyn elämäntapupuheeseen. Elämä on saatavissa ja se on saatava hallintaan.

Brandstädterin (1984) mukaan ihmisen kehitys on suurelta osin kulttuurista tuotetta. Tätä kehitystä tarkastellaan yleensä pelkän perimän ja ympäristön vuorovaikutuksessa syntyvänä sivutuotteena. Kehityskontekstissa ympäristön merkitys pitäisi ymmärtää tiettyihin tavoitteisiin ja kehitystehtäviin keskittyneenä, erityisenä ja keinotekoisena kulttuurisena ympäristönä. Brandstädter nimittää tätä ympäristöä Gehlenin termillä "toinen luonto", koska tämä ympäristö suojaavine, helpottavine ja suuntaavine toimintoineen on ihmiselle merkittävä. Ilman kulttuuristen ympäristöjen tarjoamaa suojaa ja vakautta, onnistunut ihmisen kehitys näyttäisi olevan mahdotonta. Beckin (1995) näkemys kasvavien ja hallitsemattomien riskien riepomasta jälkimodernista yhteiskunnasta näyttäisi olevan ristiriidassa turvallisen inhimillisen kehityksen näkökulmasta.

Ajateltaessa ihmisen kehityksen rakentuvan kulttuurissa ja kulttuurisessa kontekstissa näiden määrittäessä inhimillisiä toimintoja ja valintoja sekä määrittäessä näiden kautta, voidaan päätellä kehitystä muovattavan ja säädeltävän toimintojärjestelmien avulla (action systems). Vaikka käsitys kehityksen vuorovaikutteisesta ympäristöstä kanssa liitetään yleisesti kasvatustieteellisiin ja sosiologisiin konteksteihin, on myös syytä painottaa ihmisen omaa pyrkimystä hallita kehitystään. Aktiivinen pyrkimys ja halu oman kehityksen hallintaan välittyy tiettyjen kehityssidonnaisten odotusten, arvojen ja vaikutususkomusten kautta. (Brandstädter 1984.)

4.2 Oman kehityksen hallintaan vaikuttaminen

Toimintateoreettisen lähestymistavan mukaan persoonallisuuden muutokseen tarvitaan tietty määrä tyytymättömyyttä vallitsevaan tilanteeseen (Pulkkinen

1994). Käsitys oman kehityksen hallinnasta liittyy yksilön positiiviseen tietoisuuteen kehityksensä kannalta tärkeiden alueiden hallinnasta (Brandstädter 1989). Myös Pulkkinen (1996) korostaa, että puhuttaessa oman kehityksen hallinnasta kyse on kognitiivisesta, ajatteluperäisestä asiasta. Omien kehitysmahdollisuuksien ja hyvinvoinnin eri piirteiden yhteyden tajuamisella on havaittu olevan voimakas yhteys opittuun avuttomuuteen ja pystyvyysuskoon (Brandstädter & Baltes-Götz 1990, Weiner 1992).

Brandstädterin (1984) mukaan on tiedostettava mitä tavoitteellisella toiminnalla tarkoitetaan. Arkikielessäkään toiminta ei yksinomaan samaistu pelkkään käyttäytymiseen vaan myös suunnitelmalliseen käyttäytymiseen, jolle on ominaista seuraavat piirteet:

- a) Toiminta on keino saavuttaa tai ilmaista tiettyjä päämääriä tai siihen liittyviä arvoja,
- b) toimintamuoto on valittu vapaaehtoisesti omien henkilökohtaisten odotusten, uskomusten ja arvojen perusteella sekä
- c) toiminta voidaan perustella henkilökohtaisten odotusten, uskomusten ja arvojen perusteella.

Siten toiminnalle on luonteenomaista oman itsen hallinta, eikä käyttäytymiseen oman hallinnan ulkopuolella vaikuttavia tekijöitä, kuten punastumista tai säikähtämistä, voida käsittää toiminnaksi.

Toimintaorientoituneessa kehitysnäkökulmassa yksilö käsitetään oman kehityksensä rakentajaksi. Yksilöllinen kehitys on yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa muotoutuvaa ja kehittyvää (Brandstädter 1984). Brandstädter (1989) viittaa Simonin esittämään rajoittuneen rationaalisuuden periaatteen huomauttaessaan ajatuksen ihmisestä oman kehityksensä ohjaajana pitävän paikkansa vain tietyin rajoituksin, koska ihmisen elämänsisältöön sisältyy aina sekä aiottuja että sattumanvaraisia piirteitä.

Brandstädter (1984, 1989) erotteli oman kehityksen hallintaan vaikuttavina tekijöinä kognitiiviset, emotionaaliset ja käyttäytymistekijät sekä näiden keskinäi-

set vuorovaikutukset. Pulkkinen (1994) näkee käsitykseen subjektiivisista kehitysmahdollisuuksista ja niiden hallintaan (kognitiiviset tekijät) liittyvän enemmän tai vähemmän aktiivista hallintapyrkimystä (käyttäytymistekijät) sekä emotionaalisen tilan (emotionaaliset tekijät).

Ajatellen aiemmin esitettyä onnellisuutta ja sen vahvaa subjektiivisuutta on väistämätöntä tarkastella myös subjektiivista käsitystä omasta kehityksestään. Varsinkin nuoren aikuisen elämä, kuten tässä tutkimuksessa, on usein hyvin turbulentissa muokausvaiheessa. Identiteetti rakentuu ja sitä rakennetaan sisäisten että ja ulkoisten tekijöiden paineessa. Tässä tutkimuksessa myöhemmin luotava katsaus oman kehityksen hallintaan perustuu Brandstädterin teoriaan ja Pulkkinen operationalisoimaan mittaripatteristoon.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimustehtävä

Elämänpolitiikan tavoitteena on hyvä elämä ja sen myötä onnellisuus, joka on, kuten edellä on esitetty, paitsi vaikea määritellä ja mitata, myös herkän tilansidonnainen. Siksi tässä tutkimuksessa tarkastellaan, miten erilaiset objektiiviset ja subjektiiviset tekijät ennustavat nuorten aikuisten subjektiivisesti kokemaan tyytyväisyyttä ja onnellisuutta eri elämänaalueilla.

Tutkimuskysymykset jakautuvat empiiriseltä osaltaan kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisen vaiheen pääkysymys on:

Mitkä ovat ne tekijät, jotka kuvaavat nuoren aikuisen oman kehityksen hallinnan piirteitä? Tämän ongelman vastaamisessa käytetään Pulkkisen (1994) suunnittelemaa, Brandstädterin teoriaan perustuvaa 18 muuttujan mittaripatteristoa.

Toisen vaiheen pääkysymys on selvittää, eroavatko mallinnetut kehityspiirteet pysyvien taustatekijöiden suhteen:

Onko yksittäisten kehityspiirteiden sisällä eroja sukupuolen, vanhempien sosioekonomisen statuksen (SES) ja älykkyyden suhteen?

Ehkä tärkein, kolmas pääkysymys käsittelee objektiivisten ja subjektiivisten tekijöiden osuutta ennustettaessa subjektiivisesti koettua tyytyväisyyttä eri elämänaalueilla:

Esiintyykö objektiivisten ja subjektiivisten tekijöiden kesken valikoitumista ennustettavan kohteen (koulutussuunnitelmien toteutuminen, tyytyväisyys valittuun ammattiin, elämän kiinnostavuus, elämässä onnistuminen, elämän onnellisuus) laadun suhteen?

5.2 Tutkimusaineisto

Aineisto on osa laajempaa seurantatutkimusta, joka on alkanut Jorma Kuusisen toimesta jo vuonna 1968. Tässä käsiteltävä osa peräisin vuonna 1991 tehdystä seurannasta, jolloin tutkittavat olivat 23-27 vuotiaita. Tutkimuksen lähtökohtana on nonreaktiivisella tutkimusmenetelmällä toteutettu laaja seurantatutkimus. Tutkimus on alkanut suomalaisen ITPA-testistön kehittämisestä vuosina 1968 - 1974. Suomen olosuhteisiin standardoitu ITPA (The Illinois Test of Psycholinguistic Abilities) perustuu alkujaan amerikkalaisen testin uudistettuun laitokseen (Kirk, McCarthy & Kirk 1968). Testistö mittaa lähinnä verbaalista lahjakkuutta, ja sitä käytetään oppimisvaikeuksien diagnosoinnissa. Testistö koostuu 12 yksilösuorituksena suoritettavasta osatestistä, joiden summaa voidaan pitää hyvänä verbaalisesti painottuneen yleisälykkyyden indeksinä (Kuusinen 1985). Testi standardoitiin 700 3-9 -vuotiaalla jyvaskyläläisellä lapsella. Kussakin ikäryhmässä oli 100 lasta, edustaen tasaisesti kumpaakin sukupuolta. Sukupuolittaiset vertailut osoittivat, että tyttöjen ja poikien välillä olevien erojen olevan vähäisiä ja epäsystemaattisia. (Blåfield & Kuusinen 1974.) Jatkotutkimukseen valittiin 5-, 6- ja 7-vuotiaiden lasten ikäryhmät, koska näissä ikäryhmissä ITPA:n mittausominaisuudet olivat parhaat (Kuusinen & Leskinen 1986).

Jyvaskylän siirtyessä vuonna 1973 peruskoulujärjestelmään kävivät kaikki lapset peruskoulun. Toisessa tiedonkeruuvaiheessa kerättiin rekistereistä tiedot vuoden 1984 keskiasteen koulutusvalinnoista, saatiin tieto 542 tutkimukseen

osallistuneelta lapselta. Näiden lasten koulumenestystä seurattiin sekä peruskou-
lussa että lukiossa, jonne noin puolet tutkimuksessa mukana olevista lapsista
siirtyi. (Kuusinen 1985)

Kolmannessa tiedonkeruuvaiheessa toteutettiin lomakkeiden avulla survey-
tyyppinen tiedonkeruu, johon pyrittiin saamaan mukaan mahdollisimman paljon
alkuperäiseen asetelmaan kuuluneita henkilöitä. Tähän kolmanteen vaiheeseen
osallistui 437, 106 henkilön jättäessä vastaamatta (taulukko 4). Vastaamiseen
vaikutti selvästi sekä vastaajan sukupuoli että SES. Tämän vuoksi vastaajat
esitellään sukupuolittain erikseen SES-ryhmissä uravakauden ja pari- ja perhesuh-
teen suhteen.

TAULUKKO 4 Vastaajat sukupuolittain, uratyypeittäin ja vanhempien sosioekonomisen statuksen
(SES) mukaan ryhmiteltyinä

	Vanhempien sosioekonominen status					
	Ylin		Keski		Alin	
	n	%	n	%	n	%
POJAT (n=190, %= 43.5)						
<i>Osallistuminen</i>						
Osallistuminen	27	69.2	119	64.0	44	55.0
Kato	5	12.8	42	22.6	21	26.3
Muuttanut	-	-	7	3.8	21	26.3
Ei osoitetta	6	15.4	14	7.5	8	10.0
Ei pyydetty Vrk:sta	1	2.6	4	2.2	-	-
Yhteensä	39	12.8	186	61.0	80	26.2
<i>Uran vakaus</i>						
Koulutusura	13	48.1	31	27.2	4	9.1
Vakaa ura	8	29.6	26	22.8	4	9.1
Tavanomainen ura	5	18.5	22	19.3	21	47.7
Epävakaa ura	-	-	16	14.0	7	15.9
Pysähtynyt ura	1	3.7	14	12.3	7	15.9
Kouluttamattomuus	-	-	5	4.4	1	2.3
Yhteensä	27	100	119	100	44	100
<i>Pari- ja perhesuhteet</i>						
Ei seurustelee	4	7.4	15	12.6	5	11.4
Seurustelee satunnaisesti	6	22.4	28	23.5	5	11.4
Seurustelee vakituisesti	8	29.6	24	20.2	5	11.4
Avoliitossa	10	37.0	36	30.3	17	38.6
Naimisissa	1	3.7	15	12.6	12	27.3
Eronnut	-	-	-	-	-	-
Leski	-	-	-	-	-	-
Yhteensä	27	100	119	100	44	100

(jatkuu)

TAULUKKO 4 (jatkuu)

	Vanhempien sosioekonominen status					
	Ylin		Keski		Alin	
	n	%	n	%	n	%
TYTÖT (n=247, %=56.5)						
<i>Osallistuminen</i>						
Osallistuminen	38	80.9	151	76.6	58	72.5
Kato	2	4.3	24	12.2	12	15.0
Muuttanut	1	2.1	3	1.5	3	3.8
Ei osoitetta	4	8.5	17	8.6	7	8.8
Ei pyydetty Vrk:sta	2	4.3	2	1.0	-	-
Yhteensä	47	14.5	197	60.8	80	24.7
<i>Uran vakaus</i>						
Koulutusura	19	50.0	34	22.7	9	15.1
Vakaa ura	5	13.2	39	26.0	16	27.6
Tavanomainen ura	6	15.8	41	27.3	9	15.5
Epävakaa ura	5	13.2	12	8.0	8	13.8
Pysähtynyt ura	2	5.3	10	6.7	9	15.5
Kouluttamattomuus	1	2.6	13	8.7	6	10.3
Koulutuksen jälkeen äitiysloma	-	-	1	.7	1	1.7
Yhteensä	38	100	151	100	58	100
<i>Pari- ja perhesuhteet</i>						
Ei seurustelee	4	10.5	12	8.0	6	10.3
Seurustelee satunnaisesti	8	21.1	18	12.0	3	5.2
Seurustelee vakituisesti	7	18.4	25	16.7	7	12.1
Avoliitossa	11	28.9	59	39.3	23	39.7
Naimisissa	8	21.1	36	24.0	19	32.8
Eronnut	-	-	-	-	-	-
Leski	-	-	-	-	-	-
Yhteensä	38	100	151	100	58	100

Kadon tarkemmassa analyysissä selvisi tutkimukseen osallistumattomuuden (samoin kuin muuton) kohdanneen muita useammin alinta SES-ryhmää (erityisesti poikia) ja vastaavasti ylimmässä SES-ryhmässä oli tutkimukseen osallistuminen muita ryhmiä yleisempää ($\chi^2=18.34$, $df=8$, $p=.019$). Uran vakaudessa edellinen toistuu, alimmassa SES-ryhmässä on muita vähemmän koulutusuralla, kun taas ylimmässä SES-ryhmässä koulutusuralla oleminen on muita yleisempää ($\chi^2=34.34$, $df=10$, $p=.000$), mikä tulos oli jo ennakoitavissa aineiston aikaisemmista tutkimusvaiheista (Kuusinen 1985). Alimmassa SES-ryhmässä korostuvat myös pari- ja perhesuhteiden vakiintuneemmat muodot, sillä naimisissa oleminen on hieman muita ryhmiä yleisempää ($\chi^2=16.03$, $df=8$, $p=.042$).

Verrattaessa katoa sukupuolittain havaitaan, että sukupuolten edustuksen olevan alkuperäiseen keräysasetelmaan nähden vinoutunut ($\chi^2=17.81$, $df=4$,

$p=.001$), mikä korostuu erityisesti poikien joukossa. Alimmassa SES-ryhmässä vastauserkkyys on selvästi muita ryhmiä matalampi. Tulosten yleistettävyyden kannalta tämä tarkoittaa, että aineisto vastaa tyttöjen osalta paremmin alkuperäistä kohdejoukkoa. Poikien osalta alin SES-ryhmä on selvästi aliedustettuna.

Aineistosta suoritettujen aiempien tutkimusten mukaan koulumenestykseen vaikuttaa lahjakkuuden lisäksi, kuten tässäkin, oppilaan vanhempien sosiaalinen asema (Kuusinen 1986; Kuusinen & Leskinen 1986). Koulumenestykselle on myös tyypillisempää pysyvyys kuin muutokset (Kuusinen & Leskinen 1987; Kuusinen & Leskinen 1988). Sekä tyttöjen että poikien kohdalla lukioon siirtymiseen on vaikuttanut voimakkaammin vanhempien sosiaaliluokka kuin lahjakkuus (Kuusinen 1985). Vastajat olivat tutkimushetkellä 23-27 vuotiaita ja suurin osa heistä oli vakiintuneessa parisuhteessa (Taulukko 4).

5.3 Mittarinlaadinta

Tutkimuksen taustamuuttujat

Seuraavaksi esitellään tutkimuksessa käytettävät muuttujat, jotka jakautuvat taustamuuttujiin ja selitettäviin muuttujiin. Tutkimuksen taustamuuttujiksi valittiin tekijät, jotka pysyvät ajassa mahdollisimman muuttumattomina ja ovat todennettavissa (objektiivisuus) sekä edeltävät myöhempää seurantavaihetta (kausaalisuus). Edellytykset täyttäviä muuttujia olivat siten sukupuoli, vanhempien sosioekonominen status (SES) ja älykkyys (ITPA). Näissä tekijöissä voi ajatella yhdistyvän sekä objektiivisuuden, pysyvyyden että kausaalisuuden. Tulosmuuttujia olivat oman kehityksen hallinnan muuttujat ja subjektiivista onnellisuutta sekä tyytyväisyyttä mittaavat muuttujat.

Älykkyyttä mitattiin ITPA -testistöllä, joka sisältää 12 osatestiä. Osatestit mittaavat auditiivisen ja visuaalisen informaation vastaanottamisen, sisäisen muokkaamisen ja ilmaisen prosesseja sekä korkeampien välittävien toimintojen (tulkinnan eli representaatioiden taso) ja käyttäytymisen toistuvuudesta johtuvien automatismien tasoa (kommunikointitasot). Lisäksi ITPA mittaa auditiivista ja

visuaalista lyhytaikaista muistia. ITPA:n osatestit ryhmittivät kolmeksi keskenään voimakkaasti korreloivaksi faktoriksi: Verbaalisuus, visuaalisuus ja ilmaisu (Kuusinen & Leskinen 1986).

Sukupuoli koodattiin seuraavasti poika = 1 ja tyttö = 2. Lasten vanhempien sosiaaliluokka määriteltiin koulutustasosta ja ammattiasemasta muodostetulla indeksillä. Ylimpään sosiaaliluokkaan sijoittuvat korkea-asteen koulutuksen saaneet, toiseen keskiasteen ja kolmanteen pelkästään perusasteen suorittaneet, joiden koulutus oli ammatillisesti eriytymätöntä ja/tai työpaikalla saatua. (Kuusinen 1985.)

Selitettävät ja muut selittävät muuttujat

Oman kehityksen hallintaa kuvaa 18 muuttujaa (muuttujat esitellään tarkemmin taulukossa 5), jotka mitattiin viisiportaisella asteikolla; 1= täysin eri mieltä, 2= eri mieltä, 3=en osaa sanoa, 4= samaa mieltä ja 5=täysin samaa mieltä.

Selitettäviä tulosmuuttujia oli viisi ja muita taustamuuttujien lisäksi, oli seitsemän ja kaikki nämä perustuvat Allardtin (1976) aiemmin tässä työssä esiteltyyn teoriaan. Selittävät viisi subjektiivista onnellisuutta ja tyytyväisyyttä mittaavaa tulosmuuttujaa asteikkoineen olivat: *onnistuminen elämässä* (1 = on onnistunut elämässään yli odotusten, 2 = on onnistunut elämässään melko hyvin, 3 = ei ole onnistunut eikä epäonnistunut elämässään, 4 = on osittain epäonnistunut elämässään ja 5 = on epäonnistunut elämässään) *elämän kiinnostavuus* (1 = hyvin kiinnostavaa, 2 = melko kiinnostavaa, 3 = en osaa sanoa, 4 = melko ikävää ja 5 = ikävää) ja *elämän onnellisuus* (1 = hyvin onnellista, 2 = melko onnellista, 3 = en osaa sanoa, 4 = melko onnetonta ja 5 = hyvin onnetonta), *tyytyväisyys ammattiin tai ammattitavoitetta koskevaan valintaan* (1 = erittäin tyytymätön, 2 = melko tyytymätön, 3 = en osaa sanoa, 4 = melko tyytyväinen, 5 = erittäin tyytyväinen) ja *koulutukseen liittyvien suunnitelmien toteutuminen* (0 = ei ole ollut varsinaisia suunnitelmia, 1 = ne eivät ole toteutuneet lainkaan, 2 = ne ovat toteutuneet vain vähäisiltä osin, 3 = ne ovat toteutuneet monin osin, 4 = ne ovat toteutuneet lähes täysin).

Muista selittävästä muuttujista seitsemän käsitteli tyydytystä elämään tuovia seikkoja, joita olivat *koti ja perhe, parisuhde, työ, opiskelu, vapaa-ajan harrastukset, ystävät, uskonto* ja *muut seikat* (kuten vapaus, tulevat mahdollisuudet, avoin tulevaisuus, huumeet, terveys ym.). Muuttujat oli mitattu viisiportaisella asteikolla; 1=erittäin paljon, 2 = melko paljon, 3 = jonkin verran, 4 = vähän, 5 = ei lainkaan. *Uskonto* ja *muut seikat* - muuttujat jätettiin kuitenkin analyyseista pois, koska niihin oli tullut yhteensä vain 24 merkintää. Viimeisenä selittävästä muuttujana käytettiin uramuuttujaa; *uran vakaisuus vs epävakaisuus* (1 = koulutusura, 2 = vakaa ura, koulutuksen jälkeen sijoittuminen työelämään ammattia vastaavaan työhön ilman kokeilevaa vaihetta, 3 = tavanomainen ura, aloitteleva-kokeileva-vakaa, 4 = epävakaa ura, ei vakiintumista, kokeilevat ja vakaat vuorottelevat, eri alojen koulutustapahtumia, enintään yksi työttömyysjakso, 5 = pysähtynyt ura, sekalaisia töitä ja työttömyyttä, ei koulutusta vastaavaa työtä, 6 = kouluttamattomuus, ei koulutusta lainkaan ja 7 = koulutuksen jälkeen äitiysloma ja lastenhoito, ei töissä), josta seitsemäs luokka (koulutuksen jälkeen äitiysloma ja lastenhoito, ei töissä) koodattiin vähäisten havaintojen vuoksi analyyseissa puuttuvaksi tiedoksi (taulukko2).

Oman kehityksen hallinnan mittarit ja niihin perustuva malli

Pulkkinen (1994) on Brandtstädterin (1984) kognitiivisia, toiminnallisia ja emotionaalaisia rakenteita ja vuorovaikutussuhteita esittelevän teoreettisen mallin pohjalta operationalisoinut 18 muuttujasta oman kehityksen hallinnan mittarin. Taulukossa 5 on esitelty muuttujat, ryhmiteltynä Pulkkisen suorittaman eksploraatiivisen pääkomponenttianalyysin tuottamaan viiteen faktoriin.

TAULUKKO 5 Oman kehityksen hallinnan muuttujat ja faktorit (Pulkkinen 1994)

Menestysfaktori

1. Olen kiitollinen muille tuesta
2. Menestymiseni kannalta on ollut ratkaisevaa muiden ihmisten tuki
3. Läheisyydessäni on ihmisiä, jotka tukevat minua
4. Olen ylpeä saavutuksistani
5. Tunnen helpotusta ponnistelujeni tulosten takia

Itseluottamusfaktori

6. Minulla on vahva tahto
7. Pystyn toteuttamaan sen, minkä asetan tavoitteeksi
8. Oma kykyäni ja ponnisteluni ovat ratkaisevia menestyksessäni
9. Uskon siihen, että voin vaikuttaa kehitykseeni
10. Suhtaudun asioihin luottavaisesti

Masennusfaktori

11. Olen pettynyt itseäni
12. Häpeän kyvyttömyyttäni
13. Tunnen itseni epätoivoiseksi
14. Epäonnistuessani syy on itsessäni

Syytösfaktori

15. Olen vihainen muille heidän aiheuttamistaan hankaluuksista
16. Muut ihmiset ovat vaikeuttaneet päämäärieni saavuttamista

Tyytyväisyysfaktori

17. Olen tyytyväinen itseäni nykyisellään, enkä tavoittele muutoksia
 18. Olen saavuttanut sen, minkä asetan kehitykselleni tavoitteeksi
-

Ensimmäinen faktori, *menestys* koostui kiitollisuudesta, sosiaalisesta tuesta ja tyytyväisyydestä omiin saavutuksiin. Toiseen faktoriin, *itseluottamus*, sisältyi luottamus omiin kykyihin ja kuvauksia myönteisestä oman kehityksen hallinnasta. Kolmas faktori, *masennus*, koostui omaan itseän kohdistuvista kielteisistä mielialaa tai masentuneisuutta kuvaavista ilmaisuista (kielteinen sisäinen hallinta). Neljäs faktori, *syytös*, kuvasi piirteitä, jonka mukaan epäonnistumiset ovat toisten ihmisten syytä (kielteinen ulkoinen hallinta). Viides faktori, *tyytyväisyys*, ilmaisi tyytyväisyyttä tämänhetkisiin saavutuksiin ilman jatkokehitystavoitteita. (Pulkkinen 1994.)

6 TULOKSET

Aineiston analyysit tehtiin SPSS 8.0 ja LISREL 8.30 -tilasto-ohjelmilla. Ristiintaulukointia käytettiin aineiston alkutarkasteluissa (vastaaminen sukupuolittain ja SES:ittäin). Eksploratiivisella faktorianalyysillä tehtiin oman kehityksen hallinnan alkumalli, jonka rakennetta varmennettiin konfirmatorisen faktorianalyysin avulla. Oman kehityksen hallinnan konfirmatoriseen faktorianalyysiin perustuvalla mallille laskettiin faktoripistemäärät, joiden avulla muodostettiin kuusi faktoripistesummamuuttujaa. Kaksisuuntaisella varianssianalyysillä tarkasteltiin taustamuuttujien (sukupuoli, SES, ITPA), ITPA kovariaattina, eroja faktoripistesummamuuttujien suhteen. Tällä asetelmalla voitiin paremmin hallita mahdollisesti ilmeneviä sukupuolen, SES:en ja ITPA:n välisiä yhdysvaikutuksia. Aluksi tehtiin täysi malli, joka sisälsi sekä yksittäisten tekijöiden päävaikutukset että näiden keskinäiset yhdysvaikutukset (SP, SES, ITPA, SP*SES, SP*ITPA, SES*ITPA, SP*SES*ITPA). Seuraavissa vaiheissa mallia yksinkertaistettiin karsimalla vaiheittain pois tilastollisesti merkityksettömät yhdysvaikutustermit. Analyysi lopetettiin, kun jäljellä oli vain päävaikutustermit ja/tai yksinkertaisin tilastollisesti merkitsevä yhdysvaikutus. Viimeisessä vaiheessa selvitettiin logistisella regressioanalyysillä subjektiivista tyytyväisyyttä ja onnellisuutta parhaiten ennustavat tekijät. Tässäkin, lähdettiin täydestä mallista ja edettiin tekijöitä karsimalla tilanteeseen, jossa jäljelle jäi vain tilastollisesti merkitseviä ennustajia.

Tulosten esitystapa noudattaa seuraavaa järjestystä: 1) Kehityspiirteiden mallinnus, 2) kehityspiirteiden tarkastelut taustamuuttujien suhteen ja 3) subjektiivista tyytyväisyyttä ja onnellisuutta selittävät tekijät.

6.1 Kehityspiirteiden mallinnus

Seuraavaksi esitetään vaiheittain oman kehityksen hallintaa kuvaavien kehityspiirteiden mallintaminen; a) muuttujakohtaiset tarkastelut, b) korrelaatiomatriisitarkastelut, c) eksploratiivinen faktorianalyysi ja sen pohjalta d) konfirmatorinen faktorianalyysi.

Muuttujakohtaiset tarkastelut

Faktorianalyysi kuuluu parametrinen testien joukkoon, jossa muuttujilta vaaditaan normaalijakotuneisuus ja vähintään välimatka-asteikollinen mittaus. Usein nämä faktorianalyysin vaatimukset ohitetaan (etenkin käyttäytymisteissa) perustellenilmion mittaamisen mahdottomuutta muutoin.

Tarkasteltaessa kunkin 18 muuttujan suoria jakaumia (spss frequencies) ja normaalijakotuneisuutta (npar-test, Kolmogorov-Smirnov) on normaalijakaumaoletus hylättävä kaikkien 18 muuttujan kohdalla eli muuttujien normaalijakaumaoletus ei täyty. Aineisto sisältääkin faktorianalyysia ajatellen kaksi vakavaa ongelmaa: mitta-asteikon diskreettisuuden ja vinon jakauman. Mitta-asteikosta johtuva ongelma ratkaistaan käyttämällä polykorisia korrelaatiokertoimia. Polykoristen korrelaatiokertoimien taustalla ajatellaan jokaisen järjestysasteikolla mitatun muuttujan taustalla olevan jatkuva (latentti) muuttuja, jolloin havaitun muuttujan diskreettisyys johtuu pelkästään käytetystä mitta-asteikosta. Näin ajateltuna muuttujista voidaan määritellä polykoriset korrelaatiokertoimet, jotka ovat latenttien, normaalisti jakotuneiden muuttujien korrelaatiokertoimia (Leskinen 1987). Polykoriset korrelaatiokertoimet estimoidaan tässä analyysissä PRELIS-ohjelman avulla.

Eksploratiivisen faktorianalyysin yhteydessä käytetään kuitenkin Pearsonin korrelaatiokertoimia ja vasta konfirmatorisen faktorianalyysin yhteydessä polykorisia korrelaatiokertoimia (Liite 1)

Kehityspiirremuuttujien korrelaatiomatriisitarkastelut

Faktorianalyysi perustuu muuttujien välisen assosiaatioon, korrelaatioon. Jos muuttujien välinen korrelointi on heikkoa tai sitä ei ole, on siitä väistämättä seurauksena myös heikko tai mahdoton faktoroitavuus, sillä muuttujien pareittaisten korrelaatioiden ollessa hyvin pieniä, muuttujilla ei todennäköisesti ole yhteisiä faktoreitakaan (Norusis 1994). Onnistuneen faktorianalyysin taustalla on aina korrelointiominaisuuksiltaan hyvä korrelaatiomatriisi. Korrelaatiomatriisin (Liite 1) muuttujien keskinäisen korrelaation 'hyvyyden' toteamiseksi käytetään korrelaatiomatriisin determinanttia, Bartlettin sfäärisyystestiä ja Kaiser-Meyer-Olkin-testiä (KMO) (taulukko 6).

Korrelaatiomatriisin determinantti kertoo muuttujien välisten korrelaatioiden vahvuudesta. Indeksi vaihtelee välillä 0 ja 1 välillä, siten että 0 ilmaisee vahvaa korreloituneisuutta ja 1 korreloimattomuutta. Bartlettin sfäärisyystestillä testataan hypoteesia, jonka mukaan korrelaatiomatriisin kaikki diagonaalitermit ovat ykkösiä ja muut nolliä, eli korrelaatiomatriisi on diagonaalinen. Jos korrelaatiomatriisin determinantin khin neliömuunnokseen perustuva testiarvo, on iso ja sen merkitsevyys pieni ei kyseinen korrelaatiomatriisi ole diagonaalinen. Vastavasti, testiarvon ollessa pieni ja sen merkitsevyysarvon iso, on syytä olettaa korrelaatiomatriisin olevan diagonaalinen, jolloin faktorimallintamisen mielekyys kyseenalaistuu. (Norusis 1994).

KMO-testissä verrataan havaittujen korrelaatiokertoimien ja osittaiskorrelaatiokertoimien välistä suhdetta. Jos kaikkien muuttujaparien neliöityjen osittaiskorrelaatiokertoimien summan suhde otoskorrelaatiomatriisin neliöityjen korrelaatiokertoimien summaan on pieni, saa KMO-mittari arvon, yhtä lähestyvän arvon. Omaksutun tulkinnan mukaan KMO-arvon alittaessa luvun 0.50, on aineisto huonosti faktoroitavissa. Pienet KMO-indeksi arvot kertovat, ettei muuttujaparien välisiä korrelaatioita voida selittää muiden muuttujien avulla.

Tällöin myöskään muuttujille yhteisten faktoreiden muodostuminen ei ole kovin todennäköistä. (Norusis 1994)

Taulukko 6 Korrelaatiomatriisitestit (korrelaatiomatriisi laskettu vain täydellisillä tietueilla)

Korrelaatiomatriisi	n	DET	KMO	BARTLETT
Pearson	423	.01369	.8106	1787.03***
Polykorinen	423	.00160	.8128	2707.71***

Korrelaatiomatriisien determinanttien, KMO-indeksi-arvojen ja Bartlettin sfäärisyystestien perusteella voidaan päätellä, että korrelointiominaisuuksiensa puolesta aineisto sopii hyvin faktorianalyysiin (Taulukko 6).

Verrattaessa keskenään Pearsonin korrelaatiokertoimilla ja polykorisilla korrelaatiokertoimilla laskettujen korrelaatiomatriisien (Liite 1) ominaisuuksia, eivät erot ole ratkaisevan suuria. Kummankin korrelaatiomatriisin ominaisuudet ovat analyysia ajatellen riittävät, joskin polykorinen korrelaatiomatriisi on hieman parempi. Polykoriset korrelaatiokertoimet ovat parhaimmillaan noin .1 yksikköä vahvempia kuin Pearsonin vastaavat korrelaatiot. Suurimmat erot näiden kahden matriisin välille painottuvat jo alkujaan vahvoihin kertoimiin, heikkojen kertoimien pysyessä suunnilleen samalla tasolla tai vahvistuessa vain hieman.

Kehityspiirremuuttujien eksploratiivinen faktorianalyysi

Eksploratiivisen faktorianalyysin luonteenomaisin sovellustilanne on, kun tutkittava ilmiö on uusi, siitä ei ole aikaisempia tutkimustuloksia tai sisällöllisten tutkimushypoteesien perusteella ei ole mahdollista etukäteen muodostaa hypoteeseja faktorimallin rakenteesta (Leskinen 1987). Leskisen mukaan eräs tapa jäsentää eksploratiivisen faktorianalyysin vaiheita voisi olla seuraava:

- 1) faktoreiden lukumäärän arviointi
- 2) faktorointi
- 3) rotatointi ja tulkinnat
- 4) riittävyystarkastelut
- 5) faktoripistemäärien tarkastelut

Tässä keskitytään lähinnä vaiheisiin 1-3 sillä faktorirakenteen riittävyys- ja faktoripistemäärätarkastelut painottuvat lähemmin vasta konfirmatorisen faktorianalyysin yhteydessä. Eksploratiivisen faktorianalyysin avulla on tarkoitus luoda alustava faktoriratkaisua konfirmatorisen faktorimallintamisen pohjaksi.

Kehityspiirremuuttujien faktorointi ja niiden lukumäärän arviointi

Faktoreiden määrää voidaan ennakoida teorian, otoskorrelaatiomatriisin tarkastelujen ja/tai otoskorrelaatiomatriisin ominaisarvoesityksen kautta. Tässä analyysissä edetään otoskorrelaatiomatriisin ominaisarvoesityksen pohjalta. Eräs omaksuttu käytäntö on valita faktorimalliin ne faktorit, joiden ominaisarvot ovat yli yhden. Empiiristen aineistojen kohdalla tätä sääntöä on kuitenkin varottava noudattamasta mekaanisesti, sillä myös faktorimallin tulkittavuus on pidettävä mielessä (Leskinen 1987). Usein eksploratiivisen faktorianalyysin faktoreiden lukumäärän valinta tapahtuukin vasta näiden sisällöllisen tulkinnan yhteydessä, jolloin eksploratiivisen faktorianalyysin suoritusvaiheita 1 - 3 joudutaan useimmiten eri kokeiluin toistamaan. (Leskinen 1987.)

Koska tässä analyysissä faktoreiden lukumäärää arvioidaan otoskorrelaatiomatriisin ominaisarvoesityksen avulla, on aluksi suoritettava faktorointi. Faktorointimenetelmäksi valittiin yleisesti käytetty pääakselifaktorointi. Faktoroinnin jälkeen ilmeni, että muuttujan x259 (epäonnistuessani syy on itsessäni) kommunaliteetti oli varsin alhainen (.073), jonka perusteella se poistettiin mallista. Ominaisarvojen ja Pulkkisen (1994) faktorimallin perusteella valittiin faktoreiden lukumääräksi viisi (Taulukko 7).

Taulukko 7 Eksploratiivisen faktorianalyysin alustava ominaisarvoesitys

Faktorit	Ominaisarvo	%-osuus yhteisvarianssista	Kumuloituva %
1. Faktori	4.38	25.8	25.8
2. Faktori	1.85	10.9	36.6
3. Faktori	1.63	9.6	46.2
4. Faktori	1.25	7.3	53.5
5. Faktori	.96	5.6	59.2

Kehityspiirrefaktoreiden rotatointi ja muuttujien kommunaliteetit

Faktoroidun rakenteen rotatoinnilla selkeytetään latausrakenteen tulkittavuutta. On huomattava, että vaikka rotatoinnilla saadaan aikaan tulkinnallisia faktorirakenteita, ei se itsessään enää muuta faktorimallia kokonaisvarianssin kannalta selityskykyisemmäksi tai -kyvyttömämmäksi. Vain faktorointimenetelmää vaihtamalla voitaisiin faktorimallin kokonaisvarianssin selityskykyä muuttaa. Vaikka faktorimatriisi rotatoinnin jälkeen muuttuukin, kommunaliteetit ja kokonaisvarianssin selitysosuus eivät muutu. Yksittäisten faktoreiden osuus kokonaisvarianssin selitysosuudesta kylläkin muuttuu. Siten eri rotatointimenetelmät voivat tuottaa hieman erilaisia faktorimalleja. (Norusis 1995.)

Rotatointimenetelmäksi valittiin tässä vinokulmainen oblimin-rotatointi. Vinokulmaisen rotatoinnin valintaperusteena oli oletus faktoreiden keskinäisestä korrelaatioista. On oletettavaa, että oman kehityksen hallintaa kuvaavat faktorit ovat vahvasti keskenään korreloituneita.

Kommunaliteetit voivat arvoltaan vaihdella 0 ja 1 välillä, jossa 0 tarkoittaa, että yhteiset faktorit eivät selitä muuttujan varianssista yhtään ja vastaavasti 1, että muuttujan koko varianssi selittyy faktoreiden kautta. Kommunaliteetit voidaan myös tulkita muuttujien reliabiliteeteiksi eli kuinka hyvin faktorianalyyssissa mukana olevat muuttujat mittaavat faktoreita. (Norusis 1990.) Muuttujien kommunaliteetit vaihtelevat .22 ja .51 välillä eli voidaan päätellä kohtuullisen osa muuttujien varianssista selittyvän näiden viiden faktorin muodostaman rakenteen kautta (Taulukko 8).

Taulukko 8 Eksploratiivisen faktorianalyysin pääakselifaktoiritu ja vinokulmaisesti rotatoitu (oblimin) latausmatriisi

Muuttuja	1.fak	2.fak	3.fak	4.fak	5.fak	komm.
Itseluottamus						
Minulla on vahva tahto	.75	.04	.04	-.03	-.02	.32
Pystyn toteuttamaan sen minkä asetan tavoitteeksi	.48	-.08	-.10	-.05	-.19	.34
Suhtaudun asioihin luottavaisesti	.32	-.10	-.19	.22	.02	.28
Tyytyväisyys						
Olen tyytyväinen itseeni nykyiselläni, enkä tavoittele muutoksia	-.00	-.73	-.02	.01	.10	.30
Olen saavuttanut sen minkä asetan kehitykselleni tavoitteeksi	-.04	-.67	-.02	-.03	-.08	.29
Epätoivo ja Syytös						
Olen vihainen muille heidän aiheuttamistaan ongelmista	.10	-.06	.71	-.04	-.04	.31
Tunnen itseni epätoivoseksi	-.28	.06	.54	-.21	-.06	.51
Muut ihmiset ovat vaikeuttaneet päämäärieni saavuttamista	.04	.05	.51	.04	.04	.22
Häpeän kyvyttömyyttäni	-.14	.06	.48	.09	.05	.27
Olen pettynyt itseeni	-.26	.23	.39	-.12	.12	.51
Sosiaalinen tuki						
Olen kiitollinen muille tuesta	-.00	.01	.07	.79	-.02	.38
Menestymiseni kannalta on ollut ratkaisevaa muiden tuki	-.09	-.03	.06	.70	-.04	.33
Läheisyydessäni on ihmisiä, jotka tukevat minua	.07	.10	-.22	.38	-.05	.27
Hallinta						
Omat kykyni ja ponnisteluni ja ponnisteluni ovat ratkaisevia menestyksessäni.	.14	.02	-.07	.04	-.82	.36
Uskon siihen, että voin vaikuttaa kehitykseeni	.09	.15	-.22	.07	-.43	.33
Tunnen helpotusta ponnistelujeni tulosten takia	.16	-.04	.09	.04	-.42	.23
Olen ylpeä saavutuksistani	.21	-.15	.12	.12	-.40	.34

Muuttujien faktorilataukset ovat selkeitä, vahvoja ja pääosin vain yhdelle faktorille kerrallaan keskittyviä. (taulukko 8.) Eksploratiiviselle faktorianalyysille ominaisesti latausmatriisia ei voida rajoittaa, vaan kaikki muuttujat latautuvat vapaasti kaikille faktoreille.

Eksploratiivinen faktoriratkaisu rotatoitiin siis vinokulmaisella obliminrotaatiolla, jossa oletetaan faktoreiden välillä esiintyvän korrelaatioita eli faktoreiden väliset etäisyydet faktoriavaruudessa ovat erisuuruisia. Obliminrotaatio on tutkittavan ilmiön kannalta varsin perusteltu. (taulukko 9.)

Taulukko 9. Obliminrotatoinnin jälkeinen faktorikorraatiomatriisi

Faktorit	Fak1	Fak 2	Fak 3	Fak 4	Fak 5
Itseluottamus	1.00				
Tyytyväisyys	-.31	1.00			
Epätoivo ja syytös	-.34	.11	1.00		
Sosiaalinen tuki	-.29	.05	.26	1.00	
Hallinta	-.47	.09	.20	.41	1.00

Eksploratiivisen faktorianalyysin tarkoituksena oli siis saada informaatiota, jonka avulla voitaisiin edetä konfirmatoriseen faktorianalyysiin. Tärkeimmät eksploratiivisen faktorianalyysin annit olivat tässä lataus- ja faktorikorraatiomatriisit, joiden perusteella voitiin päätellä faktorimallin rakenne. Faktorimallin rakenteen tarkempi testaus suoritettiin seuraavaksi konfirmatorisella faktorianalyysillä, jonka jälkeen tehtiin myös faktoreiden sisällölliset tulkinnat.

Kehityspiirteiden konfirmatorinen faktorianalyysi

Konfirmatorinen faktorianalyysi on nimensä mukaisesti varmentava. Konfirmatorista faktorianalyysia voidaan käyttää kahdella tavalla. Konfirmatorisen faktorianalyysin avulla voidaan testata yksittäisen mallin rakenteen tilastollista riittävyttä tietyn aineiston kuvaajana ja lopettaa siihen. Sitä voidaan käyttää myös eksploratiivisesti, täydentäen mallia havaintoaineiston riittävyystarkastelujen antaman informaation suuntaan, kunnes malli saavuttaa rakenteen, joka on tilastollisessa mielessä riittävä kuvaamaan aineistossa esiintyviä yhteyksiä.

Tässä tutkimuksessa käytettiin konfirmatorista faktorimallinnusta eksploratiivisesti eli mallinnusta jatkettiin kunnes malli oli saavuttanut aineiston kanssa tilastollisesti riittävän yhteensopivuuden. Mallinnus tarkoittaa faktorimallin kannalta oleellisten latausten estimoinnin rajoittamista tai vapauttamista.

6.2 Kehityspiirteiden mallinnus

Seuraavaksi edettiin konfirmatorisen faktorimallin rakentamisessa Leskisen (1987) kuvaamien viiden vaiheen kautta:

1. Mallin spesifiointi
2. Mallin identifioituvuustarkastelu
3. Mallin parametrien spesifiointi
4. Mallia koskevien hypoteesien testaus
5. Mallin riittävyystarkastelut

Konfirmatorisen faktorimallin rakentaminen etenee vaiheittain edellä kuvatulla tavalla ja jos malli ei jossakin vaiheessa täytä sille asetettuja vaatimuksia, palataan sitä edeltävään vaiheeseen.

Mallin spesifiointi

Mallin spesifioinnilla eli täsmentämisellä tarkoitetaan faktorimallin valintaa tutkimushypoteesin pohjalta. Silloin jokaiselle faktorimallin parametrimatriisien lataus-, faktoreiden kovarianssi- ja jäännösvarianssimatriisin parametrille on valittava joku seuraavista vaihtoehdoista.

- a) parametri estimoidaan vapaasti
- b) parametri estimoidaan jonkun toisen parametrin kanssa yhtäsuurena
- c) parametri kiinnitetään vakioksi

Malli spesifioitiin eksploratiivisen mallin mukaisesti, mutta sillä erolla, että eksploratiivisen mallin neljäs faktori (Syytös ja epätoivo) jaettiin tässä vielä kahteen erilliseen faktoriin. Jaon peruste oli teoreettinen, sillä tällaisena faktori olisi sisältänyt kahta erilaista piirrettä; itseen ja muihin kohdistuvaa syytöstä. Muodostettavat faktorit olivat itseen kohdistuvan *epätoivo* ja muihin kohdistuvaan *syytös*. Muuttujien sijoittelu faktoreille noudatti taulukon 8 mukaista järjestystä.

Mallin identifioituvuus ja parametrien spesifiointi

Faktorimallin identifioituvuudella eli yksilöityvyydellä tarkoitetaan tietyn faktorimallin taustalla olevan kovarianssimatriisin kykyä tuottaa juuri tämän tietty faktorirakenne. Ehtona konfirmatorisen faktorimallin identifioituvuudelle on, ettei faktoriesityksessä saa olla enempää ratkaistavia parametreja kuin on

käytettävissä olevia yhtälöitä. Tämän ehdon malli täytti hyvin sillä estimoitavia parametreja oli 56 ja yhtälöitä 153 [$(\frac{1}{2})p(p+1)$; $(\frac{1}{2})17(17+1)=153$]. Malli on aina identifioituva kun joko faktoreiden skaalat tai yksi lataus on kiinnitetty. Siksi tässä mallissa jokaiselta faktorilta kiinnitettiin yhden muuttujan lataus ykköseksi.

Identifioituvuustarkastelua voi selvittää myös yksittäisten parametrien estimaattien pysyvyyden kautta. Ideana on, että identifioituvat parametrit saavat aina, lähtöarvoista riippumatta, samat estimaatit ja vastaavasti identifioitumattomien parametrien estimaatit vaihtelevat lähtöarvojen mukaan. Usein tuloksena on negatiivisia estimaatteja ei-identifioituvien parametrien virhevariansseille. Tällä tavoin voidaan selvittää mallin identifioitumattomat parametrit. Tässä mallissa kokeiltiin eri lähtöarvojen vaikutusta parametrien estimaatteihin (lähtöarvoina kaikille parametreille .2 ja .5), mutta estimaatit pysyivät eri lähtöarvoistaan riippumatta samoina, joten mallin yksittäiset parametrit ovat identifioituvia ja sitä kautta koko malli on identifioituva.

Latausmatriisissa rajoitettiin aluksi kunkin muuttujan lataus estimoitumaan vapaasti vain yhdelle faktorille kerrallaan kiinnittämällä kullekin faktorille latautuvan yhden muuttujan lataus ykköseksi (taulukko 10). Kiinnityksen avulla samalle faktorille tulleet muiden muuttujien lataukset olivat suhteessa kiinnitettyyn parametriin ja toisaalta kiinnittäminen vakioksi varmisti myös mallin identifioituvuuden.

Konfirmatorisen faktorimallin parametrit estimoitiin suurimman uskottavuuden (maximum likelihood) menetelmällä. Suurimman uskottavuuden menetelmä valittiin, koska analyysissä käytettiin polykorisia korrelaatiokertoimia.

Taulukko 10 Konfirmatorisen faktorimallin (lähtömalli) latausmatriisin vapaasti estimoitavat parametrit (kiinnitetyt parametrit merkitty ykkösellä),

Muuttuja	1.fak	2.fak	3.fak	4.fak	5.fak	6.fak
Itseluottamus						
Minulla on vahva tahto	1					
Suhtaudun asioihin luottavaisesti	λ_{21}					
Pystyn toteuttamaan sen minkä asetan tavoitteeksi	λ_{31}					
Tyytyväisyys						
Olen tyytyväinen itseeni nykyiselläni, enkä tavoittele muutoksia		1				
Olen saavuttanut sen minkä asetan kehitykselleni tavoitteeksi		λ_{52}				
Sosiaalinen tuki						
Olen kiitollinen muille tuesta			1			
Läheisydessäni on ihmisiä, jotka tukevat minua			λ_{73}			
Menestymiseni kannalta on ollut ratkaisevaa muiden tuki			λ_{83}			
Epätoivo						
Tunnen itseni epätoivoseksi				1		
Olen pettynyt itseeni				$\lambda_{10.4}$		
Häpeän kyvyttömyyttäni				$\lambda_{11.4}$		
Syytös						
Muut ihmiset ovat vaikeuttaneet päämäärieni saavuttamista					1	
Olen vihainen muille heidän aiheuttamistaan ongelmista					$\lambda_{13.5}$	
Hallinta						
Tunnen helpotusta ponnistelujeni tulosten takia						1
Uskon siihen, että voin vaikuttaa kehitykseeni						$\lambda_{14.6}$
Omat kykyni ja ponnisteluni ovat ratkaisevia menestyksessäni						$\lambda_{16.6}$
Olen ylpeä saavutuksistani						$\lambda_{17.6}$

Faktoreiden kovarianssimatriisia (taulukko 11) ei rajoitettu, vaan kaikkien faktoreiden annettiin vapaasti korreloida keskenään, koska myös eksploratiivisessa faktoroinnissa oli käytetty vinokulmaista rotaatiota, joka osoitti faktoreiden kesken olevan vahvoja korrelaatioita.

Taulukko 11 Faktorikorraatiimatriisin (alkumalli) vapaasti estimoituvat parametrit

Faktorit	Fak1	Fak 2	Fak 3	Fak 4	Fak 5	
Itseluottamus	1					
Tyytyväisyys	ω_{21}	1				
Sosiaalinen tuki	ω_{31}	ω_{32}	1			
Syytös	ω_{41}	ω_{42}	ω_{43}	1		
Epätoivo	ω_{51}	ω_{52}	ω_{53}	ω_{53}	1	
Hallinta	ω_{61}	ω_{62}	ω_{63}	ω_{64}	ω_{65}	1

Mallin tausta-ajatuksena oli, että mahdollisimman suuri osuus havaittujen muuttujien kokonaisvarianssista selittyisi faktoreiden kautta, ja siksi ei ollut syytä ennakoida tilanteita, joissa faktorirakenne ei olisi kyennyt selittämään joidenkin muuttujien välisiä yhteyksiä. Jäännösvarianssi edustaa sitä osuutta varianssista, joka ei selity faktorimallin kautta. Se voidaan myös mieltää mittausvirheeksi, joka on satunnaista eikä ole yhteydessä minkään muun muuttujan mittausvirheen kanssa. Jäännösvarianssien annetaan siten estimoitua vapaasti vain diagonaalilla.

Kymmenen spesifiointikierron jälkeen malli saavutti tilastollisesti riittävän rakenteen, joka esitellään matriiseittain (taulukot 12, 13 ja Liite3). Matriiseissa esitetään lopulliset, standardoidut estimaatit, joista jokaisen tilastollinen merkitsevyys oli pienempi kuin .05.

Taulukko 12 Konfirmatorisen faktorimallin standardoitu latausmatriisi ja kommunaliteetit (alkumallista poikkeavat vapautetut parametrit kursivoitu)

Faktorit	1.fak	2.fak	3.fak	4.fak	5.fak	6.fak	komm.
<i>Itseluottamus</i>							
Minulla on vahva tahto	.68						.46
Suhtaudun asioihin luottavaisesti	.31		.17	-.27			.36
Pystyn toteuttamaan sen minkä asetan tavoitteeksi	.81						.65
<i>Tyytyväisyys</i>							
Olen saavuttanut sen minkä asetan kehitykselleni tavoitteeksi		.63				.15	.42
Olen tyytyväinen itseeni nykyisellään, enkä tavoittele muutoksia		.88					.78
<i>Sosiaalinen tuki</i>							
Läheisyydessäni on ihmisiä, jotka tukevat minua			.45		-.40		.45
Menestymiseni kannalta on ollut ratkaisevaa muiden tuki			.72				.51
Olen kiitollinen muille tuesta			.88				.77

(jatkuu)

TAULUKKO 12 (jatkuu)

Faktorit muuttujineen	1.fak	2.fak	3.fak	4.fak	5.fak	6.fak	komm.
<i>Epätoivo</i>							
Tunnen itseni epätoivoseksi				.86			.73
Olen pettynyt itseeni				1.58	-.86		.90
Häpeän kyvyttömyyttäni			.19	.66			.38
<i>Syytös</i>							
Muut ihmiset ovat vaikeuttaneet päämäärieni saavuttamista					.46		.21
Olen vihainen muille heidän aiheuttamistaan ongelmista					.65		.42
<i>Kehitys</i>							
Uskon siihen, että voin vaikuttaa kehitykseeni						.66	.60
Tunnen helpotusta ponnistelujeni tulosten takia						.54	.29
Omat kykyeni ja ponnisteluni ja ponnisteluni ovat ratkaisevia menestyksessäni						.76	.58
Olen ylpeä saavutuksistani						.71	.51

Taulukko 13. Faktorikorrelaatiomatriisi (lopullinen malli), standardoitu ratkaisu (alkumalliin tehdyt rajoitukset merkitty (-))

Faktorit	Fak1	Fak 2	Fak 3	Fak 4	Fak 5	Fak 6
Itseluottamus	1					
Tyytyväisyys	.29	1				
Sosiaalinen tuki	.25	-	1			
Syytös	-.57	-	-.34	1		
Epätoivo	-.41	-.22	-.24	.85	1	
Hallinta	.60	-	.47	-.46	-.25	1

Jäännösvarianssimatriisissa vapautettiin kolme jäännösvarianssia korreloimaan keskenään. Konfirmatorinen faktorimalli ei siten kyennyt tyydyttävästi selittämään seuraavien muuttujaparien välisiä yhteyksiä: a) *Läheisyydessäni on ihmisiä, jotka tukevat minua, Olen pettynyt itseeni* b) *Muut ihmiset ovat vaikeuttaneet päämäärieni saavuttamista, Olen vihainen muille heidän aiheuttamistaan hankaluuksista* ja c) *Uskon siihen, että voin vaikuttaa kehitykseeni, Olen ylpeä saavutuksistani*.

Koko kehityspiirremallia koskevat riittävyystarkastelut

Taulukkoon 14 on koottu eräitä Lisrel 8 -version koko mallia koskevia riittävyystestitunnuslukuja, jotka esitellään vasemmalta oikealle. Ensimmäinen on χ^2 -testi, joka ilmaisee mallin sopivuutta aineistoon. Mitä pienempi χ^2 -testin arvo, sitä paremmin malli sopii aineistoon ja päinvastoin. Vieressä oleva p-arvo

ilmaisee todennäköisyyden, jolla malli sopii aineistoon. Kolmantena oleva DF (degrees of freedom) ilmaisee mallin vapausasteiden määrän. Jokainen parametrin vapautus vie aina yhden vapausasteen.

Mallin modifiointi ei χ^2 -testin mukaan ollut riittävä, sillä testiarvo pysyi koko mallin kehittelyn ajan liian suurena. Tässä vaiheessa oli muistettava χ^2 -testin lisääntyvä hylkäysherkkyyden otoskoon kasvaessa. Tämä ongelma oli helposti todettavissa, sillä taulukon oikealla puolella oleva toiseksi viimeisin sarake, NFI (normed fit index) laski muutosindeksin, joka suhteuttaa riippumattomuusmallin ja testattavan mallin χ^2 -arvot keskenään. NFI -indeksin on oltava oltava yli .90, jotta voidaan sanoa suuren otoskoon vaikuttaneen χ^2 -arvon suuruuteen ja mallin tulleen hylätyksi vain liian suuren otoskoon vuoksi.

Neljäntenä oleva RMR (root mean square residual) ilmaisee mallin selittämättä jäävän korrelaation osuutta. Alkumallissa selittämättä jäi noin 7,2 % ja kymmenen modifiointikierron jälkeen jäännöskorrelaatiota jäi 4,4%.

Viidentenä oleva GFI (goodness of fit) ilmaisee mallin sopivuutta aineistoon. Nyrkkisääntönä on, että mallin olisi ylitettävä .90 -raja ollakseen hyväksyttävä. Tässä alkumallin GFI -arvo oli .87, mikä osoitti mallissa olevaa modifiointitarvetta. Loppumallin GFI-arvo oli .95, joten malli oli selvästi hyväksyttävissä.

Kuudentena oleva RMSEA (root mean square error for approximation) -testi kuvaa approksimointivirheen suuruutta, toisin sanoen testaa estimoidun mallin rakenteen kuvaavuutta, jolla faktorirakenne esittää aineiston. RMSEA-indeksiä tulkittaessa .08 alittavat arvot kuvaavat mallin kohtuullista estimointia aineistoon ja .05 mallin hyvää estimointia aineistoon. RMSEA -indeksisarakeen jälkeen oleva P-arvo ilmaisee todennäköisyyden, että kyseinen estimoitu malli voisi saavuttaa sellaisen RMSEA -indeksi-arvon, jonka mukaan estimoitu malli ei olisi aineisto huomioiden liian yksinkertainen. Alkumallin arvo .093 antoi viitteitä liian yksinkertaisesta estimoinnista. Loppumallin RMSEA-indeksi edustaa jo tyydyttävää estimointia, P-arvon ylitettyä selvästi .05 rajan.

Viimeisenä indeksinä on AIC-indeksi (Akaiken informaatiokriteeri). AIC-indeksi tutkii parametrisoinnin vaikutusta saman mallin sisällä. Parametrien vapauttamisella voidaan keinotekoisesti parantaa mallin yhteensopivuutta

aineistoon, jolloin vapauttamalla parametri parametrin jälkeen, 'viritetään' mallin sopivuutta yhä paremmaksi. AIC-indeksi on diagnosointiväline parametrivapautusten vaikutusten seurantaan. AIC-indeksi 'rankaisee' liiallisesta parametrien vapautuksesta kasvavalla sakolla. Kun mallin modifiointia seurattiin AIC-indeksin kautta, olisi mallin seuraavan parametrin vapautus ollut mielekästä, jos AIC-indeksin arvo olisi ollut pienempi kuin sitä edeltävän mallin indeksiarvo. Alkutilanteessa AIC-indeksi sai arvon 582.23 ja indeksi laski koko mallin modifiointien ajan, aluksi suuremmin askelin ja loppuvaiheessa yhä lyhyemmin, päätyen indeksiarvoon 318.27. AIC-indeksin mukaan mallia ei oltu yhteensopivuuden kannalta 'viritetty' liikaa, sillä jokainen parametrin vapautus laski indeksin arvoa edellistä pienemmäksi.

Taulukko 14. Konfirmatorisen faktorimallin alkumallin ja loppumallin tilastolliset riittävyysmitat

Vaihe	χ^2	P	DF	RMR	GFI	RMSEA	P	NFI	AIC
1.	484.23	.00	104	.072	.87	.093	.00	.82	582.23
10.	221.95	.00	97	.044	.95	.052	.38	.92	318.27

Tilastollisten tarkastelujen perusteella malli oli hyvin lupaava. Riittävyysmittojensa puolesta malli oli muuten hyvä, mutta χ^2 -testin perusteella malli hylkääntyisi, johon oli NFI -indeksin perusteella syynä mallin suuri otoskoko. GFI-indeksi (.95) osoitti mallin sopivan aineistoon hyvin, se ei ollut aineiston kannalta liian yksinkertaisesti estimoitu (RMSEA=.052, P=.38), mallia ei ollut yliparametrisoitu (AIC) ja jäännösvarianssista (RMR) vain 4,4% jäi mallin avulla selittämättä. Myös muuttujien kommunaliteetit olivat erittäin hyviä (taulukko 12), joten malli kuvasi aineistoa hyvin.

6.3 Oman kehityksen hallinnan kehityspiirretekijät

Seuraavaksi esitellään jo aikaisemmin nimetyt konfirmatorisen faktorimallin faktorit ja tulkitaan ne Brandtstädterin teorian mukaisesti. Faktorit esitetään järjestyksessä: *Itseluottamus*, *Tyytyväisyys*, *Sosiaalinen tuki*, *Epätoivo*, *Syytös* ja *Hallinta*

Itseluottamus

Minulla on vahva tahto

Suhtaudun asioihin luottavaisesti

Pystyn toteuttamaan sen minkä asetan tavoitteeksi

Faktoria luonnehtii vahva tietoisuus omasta tahdosta, usko asioiden järjestymiseen ja halu toimia tavoitteen suuntaisesti. Teorian mukaisesti *itseluottamus* kuvaa piirrettä, jossa omaan kehitykselliseen tilanteeseen tyytymätön voi nojata omiin sisäisiin resursseihin tarvittavien toimien läpiviemisessä. (Brandtstädter 1989.) Elämänpoliittisesta näkökulmasta tämä ominaisuus on lähes ihanteellinen, todellinen nyky-yhteiskunnan menestystekijä, vahva usko omiin kykyihin ja vahva toteutustahto.

Tyytyväisyys

Olen saavuttanut sen minkä asetan kehitykselleni tavoitteeksi

Olen tyytyväinen itseeni nykyisellään, enkä tavoittele muutoksia

Tyytyväisyys kuvastaa piirrettä, jossa omat kehitykselliset tavoitteet on saavutettu, eikä ole tarvetta muuttaa senhetkistä tilaa. Tässä korostuu teorian mukaisesti tyytyväisyys omaan kehitystilanteeseen, jolloin ei ole myöskään tarvetta kehitystavoitteiden uudelleenmuotoiluun ja muutokseen tarvittavien toimenpiteiden arviointiin. (Brandtstädter 1989.) Elämänpoliittisessa ajattelussa tämä piirre kuvaa enemmän tietynlaista taantumusta, pidättäytymistä senhetkessä olevassa. Laajoin piirroin ajateltuna tässä voi nähdä piirteitä Giddensin (1996) ajattelun mukaisesta tradition pysyvyydestä ja Ziehen (1991) esittämästä regressiosta (pitäytymisessä vanhoissa, tutuiksi ja turvallisiksi koetuissa asioissa ja uusien asioiden vastustamisena) ja miksei myös Allardtin (1976), samoin kuin Bourdieun (1986), elämäntavan tiedostamattomuudesta ja pysyvyydestä.

Sosiaalinen tuki

Läheisyydessäni on ihmisiä, jotka tukevat minua

Menestymiseni kannalta on ollut ratkaisevaa muiden tuki

Olen kiitollinen muille tuesta

Sosiaalinen tuki on selvä resurssipiirre, jossa korostuu oman kehityksellisen tilan muuttaminen läheisten tuen avulla. Tästä tuen merkityksestä ollaan hyvin tietoisia ja sitä pidetään myönteisenä. Sosiaalisessa tuessa korostuu, kuten Brandstädterin (1989) teoriassa, nimenomaan ulkoisten resurssien olemassaolo ja käytettävyys. Tässä ulkoiset resurssit muodostuvat sosiaalisista suhteista ja niiden tuesta omien tavoitteiden saavuttamisessa. Piirrettä voidaan tulkita myös Bourdieun (1986) sosiaalisen pääoman muotona, joka saadaan perintönä siitä sosiaalisesta ympäristöstä, jonka vaikutuspiirissä yksilö on kasvanut. Tällä sosiaalisella pääomalla on tietty arvo, joka määräytyy vasta suhteessa toisiin samalla kentällä toimijoihin. Erityisesti sillä on merkitystä siinä mielessä, onko asemassa jossa pystyy joko luomaan tai muuttamaan kentän sääntöjä tai vain toteuttamaan niitä.

Epätoivo

Tunnen itseni epätoivoiseksi

Olen pettynyt itseeni

Häpeän kyvyttömyyttäni

Epätoivo kuvastaa omaan itseen kohdistettua pettymystä ja häpeää. Epätoivo on seurausta kehityksellisen tilanteen muuttamiseen tarvittavien sisäisten ja ulkoisten resurssien puutteesta, josta seuraa masentuneisuutta ja epätoivoa. (Brandstädter 1989.) Elämänpoliittisessa ajattelussa tämä on ehdottoman negatiivinen piirre, epäonnistumisen seuraus. Giddens (1994) esittää, että yhteiskunnan on luotava sellaiset puitteet, jossa ihmisillä on aina toinen mahdollisuus. Epäonnistuessaankin ihmisellä on oltava mahdollisuus päästä umpikujiksi osoittautuneista tilanteista.

Syytös

Muut ihmiset ovat vaikeuttaneet päämäärieni saavuttamista

Olen vihainen muille heidän aiheuttamistaan ongelmista

Syytös mukailee tilaa, jossa tietoisuus omasta kehitystilanteesta aiheuttaa tyytymättömyyttä ja syy tästä vieritetään sosiaalisen tuen (ulkoiset resurssit)

riittämättömyydelle. Näistä tilanteista Brandstädterin (1989) mukaan seuraa pettymystä, vihaisuutta, masentuneisuutta ja epätoivoisuutta. Verrattuna edelliseen piirteeseen tämä on elämäpoliittiselta tulkinnaltaan hyvin samankaltainen, mutta syy omiin vastoinkäymisiin löytyy ympäröivän yhteisön toiminnasta.

Hallinta

Uskon siihen, että voin vaikuttaa kehitykseeni
 Tunnen helpotusta ponnistelujeni tulosten takia
 Omat kykyeni ja ponnisteluni ovat ratkaisevia menestyksessäni
 Olen ylpeä saavutuksistani

Hallinta kuvastaa vahvaa uskoa oman kehityksen hallintaan, päämäärät ovat selvät ja niiden puolesta toimimisesta ja niiden saavuttamisesta nautitaan ja ollaan ylpeitä. Piirteessä korostuu teorian mukaisesti uuden, tavoitellun kehitysvaiheen onnistunut saavuttaminen ja tietoisuus vahvasta sisäisestä resurssista, jonka avulla tämä on ollut mahdollista. (Brandstädter 1989) Kuten ensimmäisesäkin piirteessä tässä heijastuu onnistuneen elämänpolitiikan ideaalipiirre; elämä on todellakin hallussa ja se mennyt suuntaan joka on suunniteltu ja haluttu. Tässä voi havaita yhtymäkohtia Giddensin (1995) ja Ziehen (1991) esittämään uuteen sosialisatiotyyppiin, oman minän aktiiviseen ja refleksiiviseen sekä onnistuneeseen luontiin.

Eri kehityspiirteet eivät suinkaan ole toisistaan irrallisia, vailla keskinäistä vuorovaikutusta olevia, vaan vahvasti keskinään yhteydessä olevia. Seuraavaksi hieman tarkemmin näiden yhteyksien välisestä luonteesta.

Itseluottamus

Itseluottamus on positiivisesti yhteydessä *hallintaan* ($r = .60$). Näiden kahden piirteen yhteys on hyvin vahva ja osoittaa oman kehityksen suunnan ja tavoitteiden tiedostamiseen liittyvän myös vahvan luottamuksen ja uskon omiin kykyihin. Samaa kertoo myös positiivinen yhteys *tyytyväisyyteen* ($r = .30$). Yhteys *sosiaaliseen tukeen* ($r = .25$) ilmentää vahvaan *itseluottamukseen* liittyvän myös ulkoisia resursseja *sosiaalisen tuen* muodossa. Vastaavasti negatiivinen yhteys

epätoivoon ($r = -.55$) ja *syytökseen* ($r = -.41$) on hyvin looginen, *itseluottamuksen* kasvaessa kielteiset ajatukset omasta tilanteesta ja mahdollisuuksista vähenevät.

Tyytyväisyys

Tyytyväisyyden ja *sosiaaliseen tuen* kesken ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä. Tämän yhteyden puuttuminen on kehityspiirteitä koskevan teorian kannalta johdonmukainen, sen mukaan *sosiaalisen tuen* merkitys korostuu vasta oman kehityksen hallinnan muutostilassa. Myöskään *hallintaan tyytyväisyys* ei ole yhteydessä, tämä tulos on tulkittavissa edellisten tavoin. Negatiivinen yhteys *epätoivoon* ($r = -.22$) viittaa siihen, että lisääntyvä *tyytyväisyys* omaan kehitystilanteeseen vähentää *epätoivoa*. *Tyytyväisyys*-piirteeseen liittyy itseluottamus sekä negatiivisesti *epätoivo* ja *syytös*. Yhteydet ovat kokonaisuutena Brandstädterin (1989) teorian mukaisia.

Sosiaalinen tuki

Sosiaalinen tuki on negatiivisesti yhteydessä *epätoivoon* ($r = -.34$) ja *syytökseen* ($r = -.24$). Brandstädterin (1989) mukaan tunne ulkoisten resurssien (*sosiaalinen tuki*) puutteesta vahvistaa muita ihmisiä kohtaan koettua syyllistämistä ja lisää pettymystä omaa itseä kohtaan. Yhteys *hallintaan* ($r = .46$) liittyy tilanteeseen, jossa omalle kehitykselle on kiteytynyt uusi suunta tavoitteineen ja johon liittyy myös ulkoinen vahvistus sosiaalisen tuen muodossa.

Epätoivo

Epätoivo on negatiivisesti yhteydessä *hallintaan* ($r = -.42$), kuten oli Brandstädterin (1989) teorian mukaan odetettavissa. *Epätoivo* liittyy tilanteeseen, jossa tunne omasta kehitystilanteesta on kielteinen kun taas *hallinta* edustaa tilannetta, jossa omalle kehitykselle on selvä, uusi suunta. Piirteet ovat oman kehityksen hallinnan tunteen kannalta toisilleen lähes saman dimension ääripäitä. Vastaavasti *epätoivo* on vahvasti yhteydessä *syytökseen* ($r = .85$).

Syytös

Syytös on negatiivisesti yhteydessä *hallintaan* ($r = -.25$) kuten myös muihin myönteisiä hallintapiirteitä osoittaviin faktoreihin. Syytöksessä tiivistyy erityisesti muihin kanssaihmiin ja yhteisöön kohdistettu pettymys.

Hallinta

Hallinta edustaa tilaa, jossa omalle kehitykselle on muodostunut uusi suunta ja joka perustuu omiin ponnisteluihin ja aktiiviseen suuntaamiseen. Piirre on yhteydessä muihin myönteisiin tekijöihin paitsi *tyytyväisyyteen*. *Tyytyväisyys* edustaa tilaa, jossa ei ole aktiivista pyrkimystä muuttaa senhetkistä kehitystilannetta *hallinnan* edustaessa muutostilannetta, jossa omalle kehitykselle on juuri kiteytymässä uusi, varma suunta. Näin ollen *tyytyväisyyden* painottuessa, ei ole tarvetta hakea uutta suuntaa kehityksellensä. Piirteet ovat siten toisensa poissulkevia.

Päällimmäisenä juonteena mallin eri piirteiden välisiä yhteyksiä tarkasteltaessa, huomaa selvästi *itseluottamuksen* ja *hallinnan* voimakkaan negatiivisen yhteyden *epätoivoon* ja *syytökseen*. Vähäinen pystyvyysusko (henkilön käsitys omista suoriutumismahdollisuuksistaan ja kyvyistään eri tilanteissa) on yhteydessä ahdistuneisuuteen ja masentuneisuuteen kolmella eri tavalla: Itsearvostukselleen liian korkeita ja siten saavuttamattoman tuntuksia tavoitteita asettaneet ihmiset ajautuvat masennuskierteeseen, vähäinen pystyvyysusko voi vaikeuttaa pysyvien, tyydyttävien ja sosiaalisten suhteiden solmimista, jotka vaimentaisivat pitkäaikaisen stressin haitallisia vaikutuksia ja negatiivisten ajatusten jatkuva miettiminen aiheuttaa masennusta. Masennus ja matala pystyvyysusko ovat keskenään yhteydessä, molempien vaikuttaessa toisiinsa. (Bandura 1995.)

Verrattaessa tätä mallia Pulkkisen (1994) vastaavaan (taulukko 3), eroaa se piirteiden välisten yhteyksien suhteen selvästi. Mallien väliset erot tosin selittyvät käytettyjen faktorointi- ja rotatointimenetelmien erilaisuudella. Kokonaisuutena piirteet ovat sisäiseltä rakenteeltaan hyvin samankaltaisia lukuun ottamatta sosiaalisen tuen piirrettä, jonka tekijät Pulkkisen mallissa olivat menestysfaktorissa.

Pulkkisen (1994) havaintojen mukaan korkea itseluottamuksen taso korreloi positiivisesti varman identiteettikäsitteen ja positiivisen tulevaisuusarvion kanssa. Elämäntyytyväisyys oli myös yhteydessä itseluottamukseen ja tyytyväisyys senhetkiseen identiteettikäsitteeseen. Huoli tulevaisuudesta oli positiivisessa yhteydessä masennuksen ja syytöksen kanssa. Pulkkisen (1996, 1998) myöhemmät tutkimukset ovat lisäksi osoittaneet, että kehityksen hallinnantuntua kuvaavissa faktoreissa oli merkitsevää jatkuvuutta kymmenen vuoden seurannassa. Elämään tyytymättömät ihmiset, jotka eivät uskoneet voivansa vaikuttaa asioihin, tunsivat masennusta ja arvioivat sen takia terveytensä keskimääräistä heikommaksi. Sen sijaan tyytyväisyys ja vahva hallinnantuntu selittivät alhaista masennusta ja sen kautta terveyttä. Spirduso (1995) selittää sisäisen hallinnantunteen vaikuttavan immuunijärjestelmään ja siten heijastuvan terveyteen sekä tämän yhteyden vain korostuvan iän myötä.

Argyle ja Martin (1991) ovat havainneet itsensä onnelliseksi ja onnettomaksi tuntevien ihmisten suhtautumisen myönteisiin ja kielteisiin tapahtumiin eroavan toisistaan merkittävästi. Onnelliset ajattelevat ja muistelevat menneitä hyviä tapahtumia, epämiellyttäviä tapahtumia ajatelleessaan miettivät miten ne voisi korjata. Onnettomat puolestaan märehdivät negatiivisia tilanteita ja myönteisistä tilanteistakin miettivät mikä voisi mennä pieleen. Onnellisten sisäinen hallinnantunne on korkeampi, he tuntevat itse pystyvänsä vaikuttamaan tapahtumien kulkuun.

Elämänpoliittiselta kannalta, kuten jo aiemmissa yhteyksissä on esitetty, kehityspiirteet ovat hyvin keskeisiä. Ne liittyvät kiinteästi siihen identiteettiin, jota yksilö muokkaa ja jolla hänen on tässä ympäristössä toimittava (esimerkiksi Giddens ja Ziehe). Niin absurdia kuin se on tässä muutosten ja yllätysten riivauksessa yhteiskunnassa, se onkin hänen ainoa pysyvä omaisuutensa - ja kuitenkin sekin on jatkuvassa muutoksessa. Muutoksen ollessa jatkuvaa, kohoa tämän prosessin hallinnan hyvin olennaiseksi tekijäksi subjektiivinen näkemys omasta kehitystilanteesta. Identiteetti on se työkalu, jolla omaa elämänpolitiikkaa luodaan annetussa ympäristössä. Siksi se on niin tärkeässä asemassa elämänpoliittisissa keskusteluissa ja teorioissa.

Kehityspiirteitä kuvaava malli on teoreettista taustaa vasten selvästi tulkittavissa ja piirteiden väliset yhteydet ovat selkeitä ja myös tilastolliselta kannalta riittävyysvaatimukset täyttävä, joten sitä voi luonnehtia hyväksi ja luotettavaksi työkaluksi jatkoanalyysiin.

6.4 Oman kehityksen hallinnan kehityspiirteitä selittäviä tekijöitä

Itseluottamuksen kohdalla ilmeni sukupuolen ja SES:in välinen yhdysvaikutus ($F(2,419)=5.83$, $p=.002$) sekä ITPA:n päävaikutus ($F(1,419)=12.08$, $p<.001$), joka selitti noin 4% *itseluottamuksen* vaihtelusta. Tarkasteltaessa aluksi yhdysvaikutusta kunkin SES-luokan sisällä eri sukupuolten välillä ilmeni ylimmän ($F(1,60)=7.55$, $p=.008$) ja alimman ($F(1,96)=4.90$, $p=.029$) statusluokan sisällä poikien *itseluottamuksen* olevan tyttöjä korkeampi. Seuraavaksi yhdysvaikutusta tarkasteltiin kunkin sukupuolen osalta erikseen SES-ryhmien kesken. Poikien osalta ($F(2,183)=7.01$, $p=.001$), havaittiin ylimmässä SES-ryhmässä *itseluottamuksen* olevan korkeampi kuin keskimmaisessä ja alimmassa taas korkeampi kuin keskimmaisessä SES-ryhmässä. Tyttöjen kohdalla ei ilmennyt eroja SES-ryhmien kesken.

Niin *tyytyväisyys* kuin myös *sosiaalinen tuki* eivät kumpikaan eronneet *sukupuolen, älykkyyden* ja SES:n suhteen. Vaikka eroja ei tämän piirteen suhteen havaittukaan, tulos on silti tasa-arvoisen yhteiskuntaideologian näkökulmasta varsin merkittävä. Mikään yhteiskuntaluokkaan, sukupuoleen tai älykkyyteen liittyvä tekijä ei estä kokemasta *tyytyväisyyttä* ja *sosiaalista tukea* subjektiivisesti samalla tavalla.

Epätoivo ei eronnut sukupuolittain eikä SES:ittäin, mutta sen sijaan ITPA ($F(1,422)=12.24$, $p=.001$) selitti *epätoivon* vaihtelusta noin kolme prosenttia. Tulkinallisesti tämä tarkoittaa, että isommat epätoivopistemäärät liittyvät pienempiin verbaaliseen älykkyyden pistemääriin. Sama tilanne toistui myös *syytöksen* kohdalla, jossa ITPA ($F(1,422)=15.48$, $p<.001$) selitti *syytöksen* vaihtelusta, kuten edellä, reilu kolme prosenttia. Vaikkakin selitysosuus on tilastollisessa

mielessä vahva, on kuitenkin muistettava, että suurin osa *epätoivon* ja *syytöksen* vaihtelusta (96-97%) jää kuitenkin näillä taustatekijöillä tavoittamatta.

Hallintaa taustatekijöiden suhteen tarkasteltaessa ilmeni *sukupuolen* ja SES:in välinen yhdysvaikutus ($F(2,416)=4.33, p=.014$) sekä ITPA:n ja sukupuolen välinen yhdysvaikutus ($F(1,416)=4.18, p=.042$). Sukupuolen ja SES:in yhdysvaikutus ilmeni siten, että ylimmän ja alimman statusluokan sisällä poikien *hallinta* oli tyttöjä korkeampi. Verrattaessa eri SES-luokkia saman sukupuolten sisällä oli ylimmän SES-luokan poikien *hallinta* keskimmäisen luokan poikia korkeampi. Älykkyyden ja sukupuolen keskinäinen yhdysvaikutus selittyi siten, että poikien osalta älykkyys selitti *hallinnan* vaihtelusta noin 8% ($F(1,184)=16.50, p=.000$), mutta tytöillä ei vastaavaa yhteyttä ollut ($F(1,236)=.76, p=.380$).

Edelliset tulokset voidaan kiteyttää siten, että: *Itseluottamus* ja *hallinta* korostuvat pojissa ja sitä selvemmin mitä korkeampi on heidän vanhempiansa sosioekonominen status, myös älykkyyden liittyessä hallinnan osalta poikiin yleensä. Negatiivisia piirteitä, *epätoivon* ja *syytöksen* vaihtelua selitti suhteellisen pienellä osuudella verbaalinen älykkyys.

Itseluottamuksen ja *hallinnan* osalta sosiaaliluokan ja sukupuolen korostumisen voidaan ajatella heijastavan tietynlaista yhteiskunnallisesti eriytynyttä tapaa määritellä sukupuoli. Perinteisesti keskiluokkaiselta pojalta on koulussa odotettu itsevarmuutta, riippumattomuutta, halua ja kykyä riskien ottamiseen sekä uratietoisuutta. Vastaavasti tyttöjen on odotettu olevan auttavaisia, "yleismotivoituneita", sopuisia ja vastuuntuntoisia. Nämä odotukset ohjaavat puolestaan havaintoja ja toimintoja, ja vaikuttavat tätä kautta oppilaiden käsityksiin itsestä tyttöinä ja poikina sekä myös näiden käsitysten pohjalta tehtäviin valintoihin. Pojilta odotetaan aktiivisuutta, tytöiltä passiivisuutta. (Kivirauma & Kivinen 1986).

On myös korostettu sosiaalisen ympäristön merkitystä hallinnan tunteen kannalta. Läheiset ihmiset ovat erittäin tärkeässä asemassa luodessaan elinympäristöön sekä laadullisesti että määrällisesti vaihtelevia rakenteita. Rakenteet viittaavat tässä yksilön mahdollisuuksiin saada tietoa kussakin tilanteessa parhaasta ja palkitsevimmasta toimintatavasta ja mitkä ovat yksilön omat

mahdollisuudet vaikuttaa elinympäristössään. Ajatuksena on, että selkeä ja ennustettava ympäristö myös rohkaisee käyttämään ja kehittämään omia toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksia. Vastaavasti ympäristössä, jossa vastaava rakenteellinen selkeys ja turvallisuus puuttuvat, yksilön käsitys omista mahdollisuuksista ei pääse kehittymään. (Skinner 1992).

6.5 Tyytyväisyyttä ja hyvinvointia selittävät tekijät

Edellä keskityttiin luomaan mallia kehityspiirteistä ja tarkastelemaan niitä valittujen taustatekijöiden (sukupuoli, SES ja ITPA) suhteen. Nyt, analyysien viimeisessä vaiheessa, koottiin kaikki yhteen ja tarkasteltiin miten eri tekijät yhdessä (*itseluottamus, tyytyväisyys, sosiaalinen tuki, epätoivo, syytös, hallinta, uran vakaus, tyydytystä elämään tuovat seikat: Koti ja perhe, parisuhde, työ, opiskelu, vapaa-ajan harrastukset ja ystävä* sekä *sukupuoli ja SES*) ennustavat:

- Koulutussuunnitelmien toteutumista
- Tyytyväisyyttä ammatinvalintaan kohtaan
- Elämän kiinnostavaksi kokemista
- Elämässä onnistumista
- Elämän onnellisuutta

Ennustavina tekijöinä oli siten sekä henkilöön itseensä liittyvät subjektiiviset piirteet (oman kehityksen hallinta, tyydytystä elämään tuovat seikat), että objektiiviset piirteet (uran vakaus, sukupuoli, älykkyys, vanhempien sosioekonominen asema). Malleissa huomioitiin kaikkien ennustajien yhtäaikainen vaikutus ennustettavaan ilmiöön ja luotiin mallit, joissa keskityttiin löytämään vain tilastollisesti merkitsevät, ennustekykyiset tekijät.

Luokiteltujen ennustajien (*sukupuoli, uran vakaus, SES*) osalta tulkittiin riskitasojen kasvut tai laskut vertailemalla eri luokkia keskenään. Jatkuvien ennustajien (kehityspiirteet, tyydytystä elämään tuovat seikat, ITPA) kohdalla tulkinta suoritettiin todennäköisyyskuvioin, joista voitiin seurata miten ennustet-

tavan tapahtuman todennäköisyys lisääntyi tai väheni ennustavan tekijän standardoitujen arvojen vaihtelun mukaan. On kuitenkin muistettava, että yhden ennustajan vaikutusta tarkasteltaessa oletetaan toisten, samaan malliin kuuluvien tekijöiden pysyvän keskimääräisillä tasoillaan. Koska tekijöillä kuitenkin on enemmän tai vähemmän keskinäistä vuorovaikutusta, assosiaatiota, ei todennäköisyyskäyrien tulkintojen perusteella ole syytä tehdä kovinkaan pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Ennustettavat viisi osa-aluetta jaetaan vielä kahteen suurempaan kokonaisuuteen. Ensimmäiseksi tarkastellaan tyytyväisyyden kokemista kun kohteena on konkreetti kohde, *koulutussuunnitelmien toteutuminen ja tyytyväisyys ammatinvalintaan*. Toisessa vaiheessa tyytyväisyyden kohde on abstrakti, *elämän kiinnostavaksi kokeminen, elämässä onnistuminen ja elämän onnellisuus*.

Koulutussuunnitelmien toteutuminen ja tyytyväisyys ammatinvalintaan

Koulutussuunnitelmien toteutuminen

Vahvimmin koulutussuunnitelmien toteutumista ennakoi *koulutusuralla oleminen*. Verrattuna siihen ettei ollut koulutusuralla, riski koulutussuunnitelmien toteutumiselle oli 11-kertainen (taulukko 15). *Vakaa ura* nosti riskiä noin kymmenkertaiseksi ja *tavanomainenkin ura* noin viisinkertaiseksi sekä poikasukupuoli puolitoistakertaiseksi.

Subjektiiivisista tekijöistä *hallinta* (liite 2, kuva 1) vaikutti *koulutussuunnitelmien toteutumiseen* keskimääräisellä tasollaan hyvin vähän. Vahvin vaikutus edellytti varsin suurta, yli kahden hajontamitan suuruista positiivista poikkeamaa keskimääräisestä tasosta ennen kuin todennäköisyydessä oli havaittavissa jyrkempää nousua. *Syytös* (liite 2, kuva 2) käyttäytyi edelliseen verrattuna käänteisesti eli jo varsin pieni itseän kohdistuva syytöksen määrä laski hyvin nopeasti todennäköisyyttä tuntea *koulutussuunnitelmien toteutumista*. *Tyytyväisyys ja työ* (liite 2, kuvat 3 ja 4) olivat varsin samankaltaisia, vaikka ominaisuus lisääntyisi paljonkin, vaikutus *koulutussuunnitelmien toteutumisen* kokemiseen oli vain 2-3% eli varsin

vähäinen. Edellisten ennustajien avulla kyettiin luokittelemaan noin 80% henkilöistä oikein.

Tyytyväisyys ammatinvalintaan

Tyytyväisyyttä ammatinvalintaan (0=tyytymätön, 1=tyytyväinen) ennusti objektiivisista tekijöistä parhaiten *epävakaa ura*, jolla oleminen vähensi tyytyväisyyden riskiä noin kuusinkertaisesti ja *pysähtynyt ura*, jolloin tyytyväisyyden riski oli noin viisinkertaisesti pienempi verrattuna tilanteeseen, että kuuluisi johonkin muuhun uraluokkaan (taulukko 15).

Subjektivistista tekijöistä *hallinta* (liite 2, kuva 6) nosti varsin nopeasti todennäköisyyttä kokea tyytyväisyyttä tehtyä ammatinvalintaa kohtaan jo keskimääräiseltä tasolta alkaen, todennäköisyyden ollessa yhden positiivisen hajontamitan kohdalla noin reilut 20% ja kahden positiivisen hajontamitan kohdalla jo noin 60%. *Työn* (liite 2, kuva 5) kokeminen elämään tyydytystä tuovana tekijänä, merkitys ammatinvalinnan osalta näkyi selvemmin jo keskimääräiseltä tasolta eteenpäin, mutta selvästi maltillisemmalla nousukulmalla kuin edellisessä. Esimerkiksi tässä yhden positiivisen hajontamitan lisäys kasvatti todennäköisyyttä viiteen prosenttiin ja kahden positiivista hajontamitan poikkeama nosti todennäköisyyden noin 10 prosenttiin. Mielenkiintoista kyllä, *koti, perhe, parisuhde* tyydytystä elämään tuovana seikkana (liite 2, kuva 7) vähensi jonkin verran todennäköisyyttä kokea tyytyväisyyttä tehtyä ammatinvalintaa kohtaan. Vaikutus ei sinänsä ollut iso, keskimääräisellä tasolla todennäköisyys olla tyytyväinen tehtyyn ammatinvalintaan oli alle 5% ja kahdenkin hajontamitan päässä vaikutus oli vain 2-3% suuntaan tai toiseen. Nämä kuusi tekijää ennustivat noin 84% havainnoista oikein.

Taulukko 15 Koulutussuunnitelmien toteutuminen ja tyytyväisyys ammatinvalintaan

Muuttuja	B	S.E.	Wald	df	p	r	OR
Koulutussuunnitelmien toteutuminen							
<i>Koulutusura</i>	2.42	.39	39.19	1	.000	.26	11.23
<i>Vakaa ura</i>	2.32	.39	34.38	1	.000	.25	10.13
<i>Hallinta</i>	2.09	.40	27.57	1	.000	.22	8.13
<i>Syytös</i>	-1.77	.40	19.54	1	.000	-.18	.17
<i>Tavanomainen ura</i>	1.54	.36	18.53	1	.000	.18	4.67
<i>Työ</i>	.41	.12	11.83	1	.001	.14	1.50
<i>Sukupuoli (Pojat)</i>	.56	.27	4.42	1	.036	.07	1.76
<i>Tyytyväisyys</i>	.34	.17	4.11	1	.043	.06	1.41
Vakio	-7.96	1.25	40.71	1	.000		
Nagelkerke $R^2 = .47$, mallissa oikein ennustettu = 80.31%							
Tyytyväisyys ammatinvalintaan							
<i>Epävakaa ura</i>	-1.94	.44	19.28	1	.000	-.24	.15
<i>Työ</i>	.59	.15	15.61	1	.000	.21	1.81
<i>Pysähtynyt ura</i>	-1.70	.44	14.82	1	.000	-.21	.18
<i>Hallinta</i>	1.90	.50	14.38	1	.000	.20	6.66
<i>Koti ja perhe, parisuhde</i>	-.41	.19	4.81	1	.028	-.10	.66
Vakio	-3.07	1.45	4.47	1	.035		
Nagelkerke $R^2 = .28$, Oikein ennustetut tapaukset = 84.39%							

Sekä koulutussuunnitelmien toteutumisen että ammatinvalinnan tyytyväisyyden yhteydessä korostui erityisesti uran vakaus eli katkottomampi, yhtäjaksoinen ura oli selvästi yhteydessä molempiin ennustettaviin. Yhteys oli järkevä, sillä katkonainen ura sisältää aina suuremman riskin työttömyydelle ja lyhyisiin työsuhteisiin (Rinne & Salmi, 1998). Sisäisistä subjektiivisista piirteistä painottui kummasakin tapauksessa *hallinta* eli usko omien kykyjen ja ponnistelujen kautta saavuttaa haluamansa sekä *työ* (tyydytystä elämään tuova seikka). Erikseen mainittavana tekijänä koulutussuunnitelmien toteutumisen kohdalla oli *syytös*, jossa ominaisuudessa korostui erityisesti muiden syyttely (opittu avuttomuus, epäonnistumisen strategiat). Lisäksi ammatinvalinnan tyytyväisyyden kohdalla oli mallissa mukana *koti ja perhe, parisuhde*, joka oli hieman heikompi ennustajana. Mielenkiintoista siinä oli, että *kodin ja perheen, parisuhteen* tyydytystä elämään tuovana seikkana kasvaessa, todennäköisyys tuntea tyytyväisyyttä tehtyä ammatinvalintaa kohtaan laski. Tämä vaikutus oli vahvimmillaan *kodin ja perheen, parisuhteen* merkityksen ollessa hyvin pieni. Ehkäpä tämä tietystä mielessä paljastaa jotain työn ja perheen välisestä ristiriidasta.

Elämän kiinnostavuus, elämässä onnistuminen ja elämän onnellisuus

Elämän kiinnostavuus

Elämän kiinnostavuutta (0=ei kiinnostavaa, 1=kiinnostavaa) ei ennustanut mikään objektiivista tekijöistä, mutta sen sijaan subjektiivisista *Epätoivo*, *Työ*, *Tyytyväisyys*, *Koti ja perhe*, *parisuhde* ja *Vapaa-ajan harrastukset*. Näillä viidellä ennustajalla kyettiin kaikista havainnoista ennustamaan oikein noin 93% (taulukko 16).

Epätoivo (liite 2, kuva 8) laski varsin voimakkaasti ja nopeasti todennäköisyyttä kokea elämänsä kiinnostavaksi. Jos *epätoivon* keskimääräisellä tasolla todennäköisyys kokea elämänsä kiinnostavaksi on 5%, oli se kahden negatiivisen hajontamitan etäisyydellä jo lähes 80%. Edelliseen verrattuna oli *tyytyväisyyden* (liite 2, kuva 10), *sosiaalisen tuen* (liite 2, kuva 12) ja *työn* elämään tyydytystä tuovana seikkana (liite 2, kuva 9) vaikutus loivempaa. Jos elämän kiinnostavaksi kokemisen todennäköisyys ennustajien keskimääräisillä tasoilla oli noin viisi prosenttia, oli se kahden positiivisen hajontamitan päässä noin 20%. *Vapaa-ajan* (liite 2, kuva 13), samoin kuin *kodin*, *perheen ja parisuhteen* (liite 2, kuva 11), merkitys oli elämän kiinnostavuuden kannalta vielä hieman edellisiä heikompi. Kummankin ennustajan keskimääräisellä tasolla oli elämän kiinnostavaksi kokemisen todennäköisyys noin viisi prosenttia ja kahden positiivisen hajontamitan päässä noin 15%.

Elämässä onnistuminen

Onnistumista elämässä (0=ei täysin onnistunut, 1=elämässään onnistunut) ennustivat parhaiten vain subjektiiviset tekijät: *Epätoivo*, *tyytyväisyys* ja *Hallinta*, joilla kolmella tekijällä ennustettiin 93.9% tapauksista oikein (taulukko 16). *Epätoivo* (liite 2, kuva 14) esiintyi jälleen hyvin vahvana elämässä onnistumisen estäjänä, keskimääräisellä *epätoivon* tasolla *elämässä onnistumisen* kokemisen todennäköisyys oli noin 10%, kun kahden negatiivisen hajontamitan etäisyydellä samaisen tapahtuman todennäköisyys oli vielä noin 80%. *Tyytyväisyyden* (liite 2, kuva 15) ja *hallinnan* (liite 2, kuva 16) vaikutus oli jälleen täysin päinvastaista.

Molempien ennustajien keskimääräisillä tasoilla elämässä onnistumisen kokemuksen todennäköisyys oli noin 5%, mutta kahden positiivisen hajontamitan päässä jo noin 70%.

Elämän onnellisuus

Elämän onnellisuutta (0=onnetonta, 1=onnellista) ennustivat parhaiten: *Epätoivo*, *Koti ja perhe*, *parisuhde* ja *Alin sosiaaliluokka* (taulukko 16). Näillä kolmella tekijällä ennustettiin 94.5% tapauksista oikein. Objektiiivisista tekijöistä ainoastaan *alin sosiaaliluokka* oli merkitsevä ennustaja eli kuuluminen alimpaan sosiaaliluokkaan (verrattuna siihen, että vanhemmat olisivat kuuluneet johonkin muuhun sosiaaliluokkaan) vähensi elämäänsä onnelliseksi kokemisen riskiä lähes nelinkertaisesti. Subjektiiivisista tekijöistä *epätoivon* (liite 2, kuva 17) vaikutus oli varsin vahva, kun keskimääräisellä tasolla elämänsä onnelliseksi kokemisen todennäköisyys oli vielä likimain 100%, oli se yhden positiivisen hajontamitan päässä noin 60% ja kahden hajontamitan etäisyydellä enää noin 20%. *Kodin ja perheen, parisuhteen* vaikutus (liite 2, kuva 18) elämän onnelliseksi kokemiseen oli vastaavasti varsin voimakas, jo kahden negatiivisen hajontamitan kohdalla todennäköisyys oli noin 90% ja keskimääräisellä tasolla jo lähes 100%.

Taulukko 16. Elämän kiinnostavuus, elämässä onnistuminen, elämän onnellisuus

Muuttuja	B	S.E.	Wald	df	p	r	OR
Elämän kiinnostavuus							
<i>Epätoivo</i>	-1.96	.39	24.84	1	.000	-.32	.14
<i>Työ</i>	.72	.21	11.37	1	.000	.21	2.05
<i>Tyytyväisyys</i>	.85	.38	4.97	1	.026	.12	2.34
<i>Koti ja perhe, parisuhde</i>	.45	.21	4.43	1	.035	.11	1.57
<i>Sosiaalinen tuki</i>	.87	.44	3.94	1	.047	.19	2.38
<i>Vapaa-ajan harrastukset</i>	.53	.27	3.82	1	.051	.09	1.69
Vakio	-2.82	2.25	5.41	1	.020		
Nagelkerke R ² = .51 Oikein ennustetut tapaukset = 94.37%							
Elämässä onnistuminen							
<i>Tyytyväisyys</i>	1.64	.49	11.31	1	.000	.21	5.13
<i>Epätoivo</i>	-1.93	.39	24.98	1	.000	-.33	.14
<i>Hallinta</i>	1.87	.71	6.88	1	.009	.15	6.48
Vakio	-2.50	2.19	1.30	1	.254		
Nagelkerke R ² = .55 Oikein ennustetut tapaukset = 93.62%							
Elämän onnellisuus							
<i>Epätoivo</i>	-2.29	.42	29.92	1	.000	-.39	.10
<i>Koti ja perhe, parisuhde</i>	.68	.23	8.79	1	.003	.19	1.97
<i>Alin sosiaaliluokka</i>	-1.29	.56	5.41	1	.020	-.14	.27
Vakio	3.39	1.12	9.14	1	.003		
Nagelkerke R ² = .46 Oikein ennustetut tapaukset = 94.49%							

Yhteisenä piirteenä kaikille näille kolmelle ennustettavalle seikalle (*elämän kiinnostavuus, elämässä onnistuminen, elämän onnellisuus*) oli *epätoivon* kielteinen ennustevaikutus. Muista oman kehityksen hallinnan tekijöistä nousi esiin *Tyytyväisyys*, joka oli myönteisesti yhteydessä sekä *Elämän kiinnostavuuteen* että *Elämässä onnistumiseen*. Myös elämään tyydytystä tuovat seikat korostuivat *Elämän kiinnostavuuden* (*työ, koti ja perhe, parisuhde, vapaa-ajan harrastukset*) ja hieman myös *Elämän onnellisuuden* (*koti ja perhe, parisuhde*) kohdalla.

Tutkimuksessa ennustettavat tekijät voitiin jakaa kahteen toisistaan eroavaan kategoriaan, ennustettavan tekijän subjektiivisuuden laadun mukaan. Ensimmäisessä kategoriassa kysymykset *koulutussuunnitelmien toteutumisesta ja tyytyväisyys ammatinvalintaa* kohtaan edustivat subjektiivista kokemusta jostain konkreettisesta, aikaan ja paikkaan sitoutuneesta ilmiöstä ja vastaavasti toisessa kategoriassa kysymykset *elämän kiinnostavuudesta, elämässä onnistumisesta ja elämän onnellisuudesta* heijastivat subjektiivista kantaa erittäin abstrakteihin subjektiivisiin tuntoihin. Samoin myös ennustavat tekijät voitiin jakaa kahteen eri kategoriaan, subjektiivisiin ja objektiivisiin. Subjektiivisia tekijöitä olivat: oman kehityksen hallinnan tekijät (*itseluottamus, tyytyväisyys, epätoivo ja vihaisuus, kehitys ja helpotus*) ja tyytyväisyyttä elämään tuovat seikat (*työ, koti, perhe ja parisuhde, vapaa-ajan harrastukset*). Objektiivisiksi tekijöiksi luokiteltiin: *sukupuoli, ITPA, SES ja uran vakaisuus*.

Ennusteanalyysit voidaan jakaa ennustettavan kohteen ja ennustajan laadun mukaisesti neljään osaan seuraavasti:

1. Ennustaja objektiivinen, ennustettava konkreetti
2. Ennustaja objektiivinen, ennustettava abstrakti
3. Ennustaja subjektiivinen, ennustettava konkreetti
4. Ennustaja subjektiivinen, ennustettava abstrakti

Jaettaessa muuttujat edellisen jaon perusteella, voitiin tulokset ryhmitellä taulukon 17 mukaisesti.

Taulukko 17 Ennustettavat ja ennustajat subjektiivisuuden ja objektivisuuden mukaan jaoteltuna. Waldin testisuure (osoittaa ennustajan suhteellisen merkityksen ennustettavan suhteen) tilastollisesti merkitsevien, ennustekykysten piirteiden kohdalle.

Ennustajat	ENNUSTETTAVA				
	KONKREETTI KOHDE		ABSTRAKTI KOHDE		
	Koul.suunn toteutuminen	Tyytyväisyys amm.valintaan	Elämän kiinnostavuus	Elämässä onnistuminen	Elämän onnellisuus
Objektiiviset					
<i>Sukupuoli</i>	4.42*				
<i>Ylin SES</i>					
<i>Kesk. SES</i>					
<i>Alin SES</i>					(-).5.41*
<i>Koulutusura</i>	39.19***				
<i>Vakaa ura</i>	34.38***				
<i>Tavanomainen ura</i>	18.53***				
<i>Epävakaa ura</i>		(-).19.28***			
<i>Pysähtynyt ura</i>		(-).14.82***			
<i>Kouluttamattomuus</i>					
Subjektiiviset					
<i>Itseluottamus</i>					
<i>Tyytyväisyys</i>	4.11*		4.97*	11.31***	
<i>Sosiaalinen tuki</i>			3.94*		
<i>Epätoivo</i>			(-).24.84***	(-).24.98***	(-).29.92***
<i>Syytös</i>	(-).19.54***				
<i>Hallinta</i>	27.57***	14.38***		6.88**	
<i>Koti ja perhe, parisuhde</i>		(-).4.81*	4.43*		8.79**
<i>Työ</i>	15.61***	15.61***	11.37***		
<i>Opiskelu</i>					
<i>Vapaa-ajan harrastukset</i>			3.82(*)		
<i>Ystävät</i>					

Taulukosta havainnollistuu selvästi objektiivisten ennustajien liittyminen lähinnä konkreetteihin ennustettaviin. Subjektiiviset tekijät näyttäisivät kykenevän ennustamaan laajemmin kaikkien ennustettavien kohdalla, joskin tiettyä eriytymistä on tässäkin havaittavissa. Varsinkin *epätoivon* osuus vain abstraktien (*elämän kiinnostavuus, elämässä onnistuminen, elämän onnellisuus*) ennustajana oli merkittävä, ja kuten todennäköisyyskuvioista havaitaan, jo varsin alhaisilla arvoilla. Vastaavasti *hallinta* ennusti hyvin molempien konkreettien ennustettavien (*koulutussuunnitelmien toteutuminen, tyytyväisyys ammatinvalintaan*) kohdalla.

Tulosten perusteella omaan identiteettiin läheisesti liittyvät kehityspiirteet kykenivät ennustamaan varsin monipuolisesti ja tukevat siten Giddensin (1995), Ziehen (1995) ja Beckin (1995) ajatusta yksilön identiteetin merkityksellisyydestä elämänpolitiikassa. Varhaisemman elämänpolitiikon Allardtin (1976) näkökulma yksilön subjektiivisen tyytyväisyyden huomioimisen tarpeellisuudesta eri resursseja ajatellen näyttäytyy edellisten tulosten perusteella hyvin perustellulta.

7 POHDINTA

Keskeiset tulokset

Tutkimuksessa tarkasteltiin ensinnäkin kuutta keskenään vuorovaikutuksessa olevaa oman kehityksen hallinnan piirrettä: *Itseluottamus, tyytyväisyys, sosiaalinen tuki, epätoivo, syytös ja hallinta*. Oman kehityksen hallintaa kuvaavat malli noudatteli hyvin Brandstädterin (1984, 1987) hahmottelemaa teoriaa ja oli myös pääosin samansuuntainen Pulkkinen (1994) tulosten kanssa. Pääasiällisin ero oli kiteytyi tässä mallissa olevaan kuudenteen piirteeseen, *sosiaalinen tuki*, jota ei ollut Pulkkinen mallissa ollut.

Toiseksi tutkimuksessa selvitettiin miten mallinnetut piirteet (*itseluottamus, tyytyväisyys, sosiaalinen tuki, epätoivo, syytös ja hallinta*) erosivat sukupuolen, SES ja ITPA:n suhteen. ITPA liittyi lähinnä kehityspiirteiden negatiivisiin ominaisuuksiin, *epätoivoon ja syytökseen* käänteisesti, viitaten laajemman verbaalisen älykkyyden toimivan osaltaan näiltä piirteiltä suojaavana tekijänä. Ylimmän sosiaaliluokan poikien piirteenä korostui *Itseluottamus*, ja *hallinnan* yhteydessä myös ITPA. Nämä kaksi piirrettähän edustavat oman kehityksen hallinnassa voimavaraa, jolla omaa kehitystä ohjataan ja omiin kykyihin ja taitoihin uskotaan. Ilmiössä voi nähdä tietynlaista Bourdieulaista kasvatuksellista, sukupuolittain eriytyvää kulttuuriperimää. Ilmiö näkyy erityisesti ylimmän ja alimman statusluokan yhteydessä, sen puuttuessa keskimmäisestä statusluokasta. Ehkäpä statusluokkien ääripäät ovat kulttuurisessa mielessä vakiintuneempia, 'perinteikkäämpiä, kuin keskimäinen statusluokka, joka luokkana on vielä varsin nuori ja perinteiltään muotoutuvampi kuin ylin tai alin statusluokka.

Kolmantena, merkittävimpana tehtävänä, selvitettiin esiintyykö objektiivisten ja subjektiivisten ennustajien välillä vaihtelua sen mukaan minkäläaatuista kohdetta ennustettiin. Tulosten perusteella voitiin löytää varsin selvät erot näiden ennustajien välillä. Ennustettaessa *koulutussuunnitelmien toteutumista* tai *tyytyväisyyttä ammatinvalintaan*, olivat vahvimmat ennustetekijät objektiivisia tekijöitä. Vastaavasti *elämän kiinnostavuutta*, *elämässä onnistumista* tai *elämän onnellisuutta* ennustettaessa vahvimmiksi ennustajiksi kohosivat taasen subjektiiviset piirteet. Tulos vastaa Luo Lu'n (1999) havaintoja, jonka mukaan ennustavat tekijät vaihtelevat, ennustettavat onnellisuus-/hyvinvointipiirteiden mukaan.

Elämässä onnistumista ja elämän onnellisuutta ennustettaessa kohosi *epätoivon ja syytöksen* ja *tyytyväisyyden* ohella merkitseviksi ennustajiksi myös vanhempien sosiaaliluokka siten, että *ylin statusluokka* edisti elämässä onnistumisen todennäköisyyttä ja vastaavasti *alin statusluokka* vähensi todennäköisyyttä kokea elämänsä onnelliseksi. Ajateltaessa, että ennustetaan hyvin subjektiivista ja herkkää ilmiötä, on yllättävää jonkin niinkin objektiivisen seikan kuin vanhempien tulojen ja ammatin perusteella määritellyn statuksen kohoavan ennustamaan tämänkaltaista. Sosiaalisen statuksen merkitys kuvanee tässä sitä kulttuurista pohjavirtaa, joka määrittää hyvän ja toivotun (Bourdieu, Allardt). Tässä analyysissä se ei kuitenkaan ollut koetun onnellisuuden merkitsevin ennustaja. Havaitun objektiivisen olosuhteen perusteella ei siten voida määritellä henkilön subjektiivista tilaa. Huomattavasti merkityksellisempää on se, miten henkilö itse määrittelee oman kehityksellisen tilansa hallinnan.

Tulokset suhteessa teoriaan

Kehityspiirteiden hahmottelussa käytettiin apuna Pulkkisen (1994) luomaa, vastaavista muuttujista tehtyä mallia. Tässä hahmoteltu malli muistutti varsin pitkälti Pulkkisen havaitsemaa, tosin tässä mallissa muodostui uusi piirre, *sosiaalinen tuki*. Kehityspiirremallin taustalla olevaa Brandtstädterin (1989) teoriaa ajatellen, luotu malli ja siinä ilmenevät yhteydet piirteiden välillä ovat selkeästi sen pohjalta tulkittavissa.

Veenhoven (1991), kuten myös Argyle ja Martin (1991), totesivat eräänä tekijänä subjektiivisen tyytyväisyyden taustalla olevan tunne oman kehityksen hallinnasta. Roos (1998) puhui hyvässä elämässä korostuvan sisäinen elämänhal-

linta. Näissä ennustemallien tuloksissa painottui selvästi *epätoivon* negatiivinen ennustevaikutus kaikkien kolmen (*elämän kiinnostavuus, elämässä onnistuminen ja elämän onnellisuus*) kohdalla. Elämän kiinnostavaksi kokemiseen ja elämässä onnistumiseen on oman kehityksen hallinnan tekijöistä yhteydessä myös *tyytyväisyys*. Elämän kiinnostavuutta ennusti oman kehityksen hallinnan ohella myös *työn, kodin, perheen ja parisuhteen sekä vapaa-ajan harrastusten tyydyttäväksi* kokeminen.

Tulosten mukaan yksilön oma kehityksellinen tila on merkittävä ennustaja hänen subjektiivisen tyytyväisyytensä kannalta. Subjektiivista tyytyväisyyttä ja onnellisuutta koskevat tulokset ovat pääpiirteissään Veenhovenin (1991) ja Headey'n ja Wearingin (1991) tulosten kanssa samansuuntaiset, näihin liittyvät tekijät olivat hyvin subjektiivisia. Argylen ja Martinin (1991) havaitessa tutkimuksessaan onnellisuuteen liittyvän sosiaaliset suhteet, itseä tyydyttävä työ ja vapaa-aika, ei tässä onnellisuuden havaittu ihan samanlaista tulosta, mutta sen sijaan ne olivat kaikki mukana ennustettaessa elämän kiinnostavuutta. Parisuhteen merkitys onnellisuuden kannalta on Dienerin (1991) havaintojen mukainen. Älykkyys ei liittynyt mihinkään ennustettavista tekijöistä, mutta sen sijaan kodin, perheen ja parisuhteen merkitys korostui elämän kiinnostavuuden ja onnellisuuden kohdalla. Nämäkin tulokset vahvistavat Dienerin (1999) havaintoja.

Elämänpolitiikan keskeisen tavoitteen, onnellisuuden, kannalta tulokset korostavat sisäisen identiteettikäsityksen merkitystä. *Tyytyväisyys* ja resursseista *sosiaalinen tuki* ja erityisesti negatiivisten piirteiden (*epätoivo, syytös*) mahdollisimman pieni osuus ovat onnellisuuden ja subjektiivisen tyytyväisyyden kannalta hyvin keskeisiä. Tulos tukee sekä Giddensin, Ziehen, Beckin ja Allardtin teorioita ja havaintoja. Onnellisuus ja subjektiivinen hyvinvointi ovat varsin kiinteästi yhteydessä yksilöön ja hänen käsitykseensä itsestään ja mahdollisuuksistaan.

Tulosten johtopäätökset

Tulosten perusteella on todettevissa progressiivisiin kehityspiirteisiin (*itseluottamus ja hallinta*) liittyvän *sukupuoli* ja SES sekä negatiivisiin (*epätoivo ja syytös*) ITPA. Nämä kehityspiirretekijät ovat tietystä mielessä kulttuurisesti (Bourdieu-laisessa mielessä) värittyneitä, joten niihin kohdistuva suora vaikuttaminen (ajatellen Giddensia) lienee suhteellisen vaikeaa. Ainoat yhteiskunnallisesti

laajemmat kanavat vaikuttaa myös yksilön itsekäsitykseen jäävät kuitenkin edelleen koulun, harjoitettavan sosiaalipolitiikan vastuulle.

Perusta yksilöiden itsekäsitykselle luodaan jo varhaislapsuudessa, jolloin kodin merkitys ensisijaisena kasvatus- ja tukiympäristönä on ratkaisevin. Tällöin perhettä ja sen kasvatusmahdollisuuksia tukevat toimenpiteet ovat yhteiskunnallisessa mielessä varsin tärkeitä. Vaikeudeksi muodostuu kuitenkin perheiden varsinaisiin toimintatapoihin kohdistuva suora vaikuttaminen, mikä sellaisenaan helposti herättää vastustusta ja epäluuloa. Toimenpiteet jäisivät siksi yleisemmin suositusten asteelle ja lähinnä perheiden taloudellista tilannetta tukeviksi. Esimerkiksi koulun puitteissa tarjottava, kaikille lapsille avoimet harrastusmahdollisuudet mahdollistaisivat perheen yhteisen ajankäytön iltaisin. Toinen alue voisi olla työn ja perheen ajankäytön sopeuttaminen esimerkiksi joustavien työaikojen muodossa perhe-elämän tarpeiden mukaisesti.

Tutkimusprosessin luotettavuus

Verrattaessa tässä luotua kehityspiirremallia Pulkkisen vastaavaan, voidaan selvästi havaita yhtäläisyyttä, jos pieniä erojakin. Pulkkisen aineisto, kuten tässä käytettävä seuranta-aineisto, on alkuaan Jyväskylässä koottu, joten tältä kannalta mallien läheisyys on hyvä. Tosin seurantahetkellä, jolloin Pulkkinen sovelsi Brandstädterin malliin pohjautuvaa mittariansa, hänen tutkittavansa olivat vanhempia kuin Kuusisen vastaavana tutkimushetkenä. Mallien väliset erot voivat siten juontua toisaalta tästä ikäerosta, sillä tässä ikävaiheessa nuoren aikuisen elämä on suuressa muutoksessa, opiskelun päättämistä, perheen ja kodin perustamista ja työuran alkamista. Myös käytettyjen menetelmien erilaisuus selittänee osan mallien välisistä eroista.

Pääpiirteissään saadut tulokset mukailevat käytettyjä teorioita ja tutkimustuloksia, joten tämän perusteella myös tutkimuksen ulkoista validiteettia voidaan pitää hyvänä. Korostettakoon kuitenkin, että suoraviivaisten päätelmien teko tuloksista on hyvin riskialtista, sillä kyse on kuitenkin ilmiöiden tilastollisista mallinnoista. Mallinnoksissa esiteltäviä tekijöitä ja niiden välisiä syy-seuraussuhteita on kauttaaltaan yksinkertaistettu ja rajoitettu varsin voimakkaasti. Kaikkinaiset häiriötekijät, todelliseen elämään olennaisesti kuuluvat, on siten mahdollisuuksien mukaan pyritty poistamaan, jotta jäljelle jäisi vain eräänlainen

riisuttujen vaikutusten "rautalankamalli". Tässä esityksessä korostuu siksi enemmänkin teoreettinen kuin käytännöllinen lähestymistapa. Tutkittuun ilmiöön vaikuttaa myös tekijöitä, joita ei käytetyillä menetelmillä kyetä tavoittamaan. Tosin tämä ongelma on kaikille käyttäytymistieteellisille tutkimuksille yhteinen.

Aineiston kadon osalta havaittiin varsinkin poikien osalta ja lievemmin tyttöjen osalta, keskimmäisen ja alimman statusluokan suurempi katoherkkyys. Erityisen selvästi osallistuminen korostuu koulussa paremmin menestyneiden poikien joukossa, jonka vuoksi poikien edustavuus ja sitä kautta yleistettävyyys on tyttöjä heikompi.

Jatkotutkimusaiheita

Aineisto kerättiin suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kliimaksihetkellä, jonka jälkeen yhteiskunnan tarjoamat hyvinvointipalvelut ovat vähentyneet, työttömyys lisääntynyt ja yksilölliset painotukset entisestään korostuneet. Mikä olisi tilanne tänään, miten vallitsevien olosuhteiden ja asenteiden muutokset ovat vaikuttaneet yksilön käsitykseen itsestä ja omasta hyvinvoinnista. Onko tässä havaittu kehitysrakenne ja onnellisuus ollut pysyvää vai muuttunut yhteiskunnallisten muutosten myötä, varsinkin kun tutkittavien elämälle on alkanut muodostua pysyvämpi suunta puolison, perheen, työn ja asuinpaikan suhteen. Erityisesti subjektiivista hyvinvointia ja onnellisuutta luotaavien pitkittäistutkimuksen puutteeseen tämänkaltainen lähestymistapa olisi varsin hedelmällinen.

LÄHTEET:

- Aittola, T., Jokinen, K. & Laine, K. 1991. IV Nuorisokulttuurit ja koulutus. Teoksessa T. Takala (toim.) Kasvatussosiologia. Juva: WSOY, 85-116.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Allardt, E. 1986. Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisten valintojen perustana. Teoksessa K. Heikkinen (toim) Kymmenen esseitä elämäntavasta. Yleisradio, 1-34.
- Argyle, M & Martin, M. 1991. The psychological causes of happiness. Teoksessa Fritz Strack, Michael Argyle & Norbert Schwartz (toim) Subjective Well-Being. An interdisciplinary perspective. Oxford: Pergamon, 77-100.
- Aristoteles. 1989. Nikomakhoksen etiikka. Helsinki: Gaudeamus.
- Bandura, A. 1995. Exercise of personal and collective efficacy in changing societies. Teoksessa A. Bandura (toim.) Self-efficacy mechanism in human agency. American Psychologist, 37, 122-147.
- Bauman, Z. 1995. Modernity and Ambivalence. Polity Press, Cambridge.
- Bauman, Z. 1996. Postmodernin lumo. Suomentanut Jyrki Vainonen. Toimittaneet Pirkkoliisa Ahonen & Timo Cantell. Tampere: Vastapaino.
- Beck, U. 1995. Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Ulrich Beck, Anthony Giddens, Scott Lash. Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino.
- Brandstädter, J. 1984. Action Development and Development through Action. Human Development Development 25 (3-4) 115-144.

- Brandstädter, J. 1987. Personal Control over Development: Effects on the Perception and Emotional Evaluation of Personal Development in Adulthood. *International Journal of Behavioral Development* 10 (1) 99-120.
- Brandstädter, J. 1989. Personal Self-Regulation of Development: Cross-Sequential Analyses of Development-Related Control Beliefs and Emotions. *Development Psychology* 25 (1) 96-108.
- Bourdieu, P. 1986. Kultursociologiska texter. Stockholm: Salamander.
- Clark, A., E.. 1994. Unhappiness and Unemployment. *Economic Journal*, 104, 648-659.
- Csikszentmihalyi, M. 1990. Flow: the psychology of optimal experience. New York: HarperCollins.
- Diener, E., Suh, E., Lucas, R. & Smith, H. 1999. Subjective Well-Being: Three Decades of Progress. *Psychological Bulletin*. Vol 125 (2), 276 - 302.
- Diener, E., Suh, E., Lucas, R. & Smith, H. 1997. Measuring quality of life: Economic social and subjective indicators. *Social Indicators Research*, 40, 189-216.
- Durkheim, E., 1990. Sosiaalisesta työnjaosta. Alkuperäisestä teoksesta: De la division du travail social, 1893. Suomennos 1902 ilmestyneen uuden laitoksen perusteella 10 édition; 4e trimestre 1978. Suomentajana Seppo Randell ja Oy Gaudeamus AB. Jyväskylä: Gummerus.
- Fromm, E. 1976. Pako vapaudesta. Jyväskylä, Gummerus.
- Giddens, A. 1991. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1994. Beyond Left and Right. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. 1995. Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Ulrich Beck, Anthony Giddens, Scott Lash. Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino, 83-154.
- Hautamäki, A. 1996. Individualismi on humanismia. Teoksessa Antti Hautamäki, Erik Lagerspetz, Juha Sihvola, Juha Siltala & Jarmo Tarkki: Yksilö modernin murroksessa. Tampere: Tammer-Paino, 13-44.
- Headey, B. & Wearing, A. 1991. Subjective well-being: a stocks and flows framework. Teoksessa Fritz Strack, Michael Argyle & Norbert Schwartz (toim)

- Subjective Well-Being. An interdisciplinary perspective. Oxford, Pergamon, 49-73.
- Heiskala, R. 1998. Modernisoitumisen seuraukset ja elämänpolitiikka: Giddensin 1990-luvun tuotanto. Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim) Elämänpolitiikka. Tampere: Tammer-Paino, 110-127.
- Hoikkala, T. 1998. Traditioista vapaan valinnan illuusio. Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim) Elämänpolitiikka. Tampere: Tammer-Paino, 152-168.
- Jokinen, K. 1999. Jurgen Habermas, Kommunikatiivinen opettaminen. Teoksessa T. Aittola (toim) Kasvatussosiologian teoreetikoita. Helsinki: Gaudeamus, 150-181.
- Judge, T., A. & Watanabe, S. 1993. Another Look at the Job Satisfaction - Life Satisfaction Relationship. *Journal of Applied Psychology*. Vol. 78 (6), 939-948.
- Götz, I. 1995. Conceptions of Happiness. Maryland: University Press of America.
- Juuti, P. 1991. Työ ja elämän laatu. JTO:n tutkimuksia. Sarja 5.
- Karisto, A. 1998. Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim) Elämänpolitiikka. Tampere: Tammer-Paino, 54- 75.
- Kivirauma, J. & Kivinen, O. 1986. Sukupuolen ja poikkeavuuden yhteiskunnalliset ja kulttuuriset luokitukset koulussa. *Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja Kasvatus* 17 (5), 389-394.
- Kortteinen, M. 1999. Sosiaalinen luottamus työttömien selviytymisessä - keskustelua Anthony Giddensin kanssa. Teoksessa Sari Näre (toim) Tunteiden sosiologiaa II: Historiaa ja säätelyä. Hämeenlinna: Karisto, 343- 370.
- Kuusinen, J. 1985. Lukioon siirtyneiden lahjakkuus ja sosiaalinen tausta. *Sosiologia* 22 (3), 191-196.
- Kuusinen, J. 1986. Koulumenestys, lahjakkuus ja sosiaalinen tausta. *Kasvatus* 17 (3) 192-197.
- Kuusinen, J. & Leskinen, E.1986. Älykkyys ja koulumenestys. *Psykologia* 21 (4), 243-248 .
- Kuusinen, J. & Leskinen, E.1987. Koulumenestyksen ja kouluarvostelun pysyvyys peruskoulun aikana. *Kasvatus* 18 (2) 106-115.

- Kuusinen, J. & Leskinen, E. 1988. Koulumenestyksen rakenne pysyvyys 6. ja 9. luokalla. *Kasvatus* 19 (1) 22-31.
- Kortteinen, M. 1999. Sosiaalinen luottamus työttömien selviytymisessä - keskustelua Anthony Giddensin kanssa. Teoksessa Sari Näre (toim) *Tunteiden sosiologiaa II: Historiaa ja säätelyä*. Hämeenlinna: Karisto, 343- 370.
- Lash, S. 1995. Refleksiivisyys ja sen vastinparit: rakenne, estetiikka, yhteisö. Teoksessa Ulrich Beck, Anthony Giddens, Scott Lash. *Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio*. Tampere: Vastapaino, 153-235.
- Leskinen, E. 1987. Faktorianalyysi Konfirmatoristen faktorimallien teoria ja rakentaminen. *Jyväskylän yliopiston tilastotieteen laitoksen julkaisuja* 1/1987. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston monistuskeskus.
- Lu, L. 1999. Personal or Environmental Causes of Happiness: A Longitudinal Analysis. *Journal of Social Psychology*. Vol 139 (1), 79-90.
- Lyubomirsky, S. & Tucker, K. 1998. Implications of Individual Differences in Subjective Happiness for Perceiving, Interpreting, and Thinking About Life Events. *Motivation-and-emotion*. Vol 125 (2), 276 - 302.
- Marx, K. & Engels, F. *The German Ideology*. Vol. 5 of the *Collected Works*. New York: International Publishers.
- Mcfall, L. 1989. *Happiness*. New York: Peter Lang Publishing.
- Maslow, A. H. 1970. *Motivation and personality*. 2. painos. New York
- Mukherjee, R. *The Quality of Life. Valuation in Social Research*. New Delhi: Sage.
- Norusis, M. 1984. *SPSS Professional Statistics 6.1*. Chicago: SPSS
- Oswald A., J. 1997. Happiness and Economic Performance. *Economic Journal*, 107 (455), 1815-1831.
- Pulkkinen, L. & Rönkä, A. 1994. Personal Control Over Development, Identity Formation, and Future Orientation as Components of Life Orientation. *Developmental Psychology* 30 (2) 260-271.
- Pulkkinen, L. 1995. Oman elämän hallinnan tuntu ja terveys. Teoksessa Lea Pulkkinen (toim.) *Lapsesta aikuiseksi*. Juva: Wsoy, 172-190.
- Pulkkinen, L. & Kokkonen, M. & Mäkiäho, A. 1998. Positive Affectivity, Self-Mastery, and a Sense of Failure as Predictors of Self-Assessed Health. *European Psychologist* 3 (2) 133-142.

- Riihinen, O. 1987. Hyvinvointiteorioista. *Sosiaalinen aikakauskirja* 81 (5-6), 17-19.
- Rinne, R., Salmi, E. 1998. *Oppimisen uusi järjestys*. Tampere: Tammer-Paino.
- Roos, J.P 1988. *Elämäntavasta elämänkertaan – elämäntapaa etsimässä*. Jyväskylä: Gummerus.
- Roos, J.P 1998. Mitä on elämänpolitiikka. Teoksessa J.P. Roos & Tommi Hoikkala (toim) *Elämänpolitiikka*. Tampere: Tammer-Paino, 20-33.
- Scwarz, N & Strack, F. 1991. Evaluating one's life: a judgment model of subjective well-being. Teoksessa Fritz Strack, Michael Argyle & Norbert Schwartz (toim) *Subjective Well-Being. An interdisciplinary perspective*. Oxford: Pergamon, 27-47.
- Skinner, B.F. 1948. *Walden Two*. New York: Macmillan.
- Skinner, B.F. 1971. *Beyond Freedom and Dignity*. New York: Knopf.
- Skinner, B.F. 1978. *Reflections on Behaviorism and Society*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Skinner, E. 1992. Perceived Control: Motivation, Coping, and Development. Teoksessa R. Schwarzer (toim) *Self-Efficacy: thought control of action*. Hemisphere Publishing Corporation.
- Spirduso, W.W. *Physical Dimensions of Aging*. Human Kinetics: University of Texas, 303-325.
- Stones, M.& Kozma, A. "Happy are they who are happy..." A Test Between Two Causal Models of Relationships Between Happiness and Its Correlates. *Experimental Aging Research*. Vol. 12 (1), 23-29.
- Tait, M., & Padgett, M., & Baldwin, T. 1989. Job and Life Satisfaction: A Reevaluation of the Strength of the Relationship and Gender Effects as a Function of the Date of the Study. *Journal of Applied Psychology*. Vol 74 (3), 502-507.
- Veenhoven, R 1991. Questions on happiness: classical topics, modern answers, blind spots. Teoksessa Fritz Strack, Michael Argyle & Norbert Schwartz (toim) *Subjective Well-Being. An interdisciplinary perspective*. Oxford: Pergamon, 7-26.
- Weiner, B. 1992. *Human motivation: metaphors, theories and research*. Sage, California.
- Von Wright, G. 1963. *The Varieties of Goodness*. London: Routledge

Ziehe, T., 1991. Uusi nuoriso. Suomennos Raija Sironen ja Jussi Tuormaa. Tampere: Vastapaino

LIITTEET

LIITE 1: Korrelaatiot, laskettuna Pearsonin ja polykorisin korrelaatiokertoimin

LIITE 2: Todennäköisyyskäyrät

LIITE 3: Oman kehityksen hallinnan konfirmatorinen faktorimalli

Liite 1 Korrelaatiot, laskettuna Pearsonin ja polykorisin korrelaatiokertoimin

Pearsonin korrelaatiomatriisi (N=423)

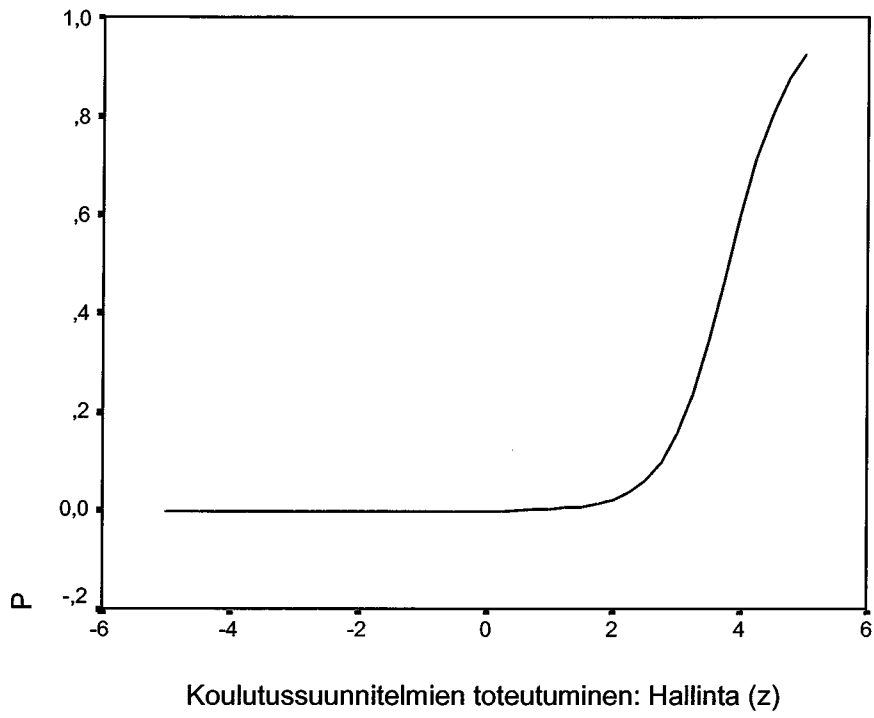
	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	
X247	1.00																		
X248	.49	1.0																	
X249	.01	-.10	1.00																
X250	-.00	-.05	.27	1.00															
X251	-.14	-.11	-.34	-.33	1.00														
X252	.11	.14	.22	.20	-.31	1.00													
X253	.18	.13	.26	.22	-.43	.31	1.00												
X254	.21	.15	.30	.15	-.33	.47	.32	1.00											
X255	.07	.06	.28	.11	-.09	.25	.19	.27	1.00										
X256	-.23	-.24	-.30	-.20	.61	-.34	-.38	-.38	-.22	1.00									
X257	.06	-.04	.46	.25	-.22	.19	.17	.27	.33	-.29	1.00								
X258	.19	.09	.19	.20	-.23	.33	.20	.29	.34	-.36	.41	1.00							
X259	-.02	-.08	.03	.03	.06	-.06	-.05	-.02	-.06	.16	.06	-.02	1.00						
X260	-.07	-.14	-.20	-.19	.40	-.21	-.16	-.23	-.07	.41	-.15	-.15	.15	1.00					
X261	-.08	-.06	-.15	-.13	.26	-.10	-.18	-.17	-.11	.28	-.09	-.04	.05	.25	1.00				
X262	-.01	-.00	-.19	-.25	.39	-.07	-.19	-.16	-.01	.26	-.11	.01	-.00	.31	.42	1.00			
X263	-.03	.00	.19	.29	-.21	.05	.18	.09	.16	-.19	.24	.22	-.08	.00	-.04	-.06	1.00		
X264	-.01	-.04	.23	.38	-.22	.13	.26	.14	.19	-.23	.28	.24	.03	-.03	-.04	-.10	.54	1.00	

Polykorinen korrelaatiomatriisi (N=423)

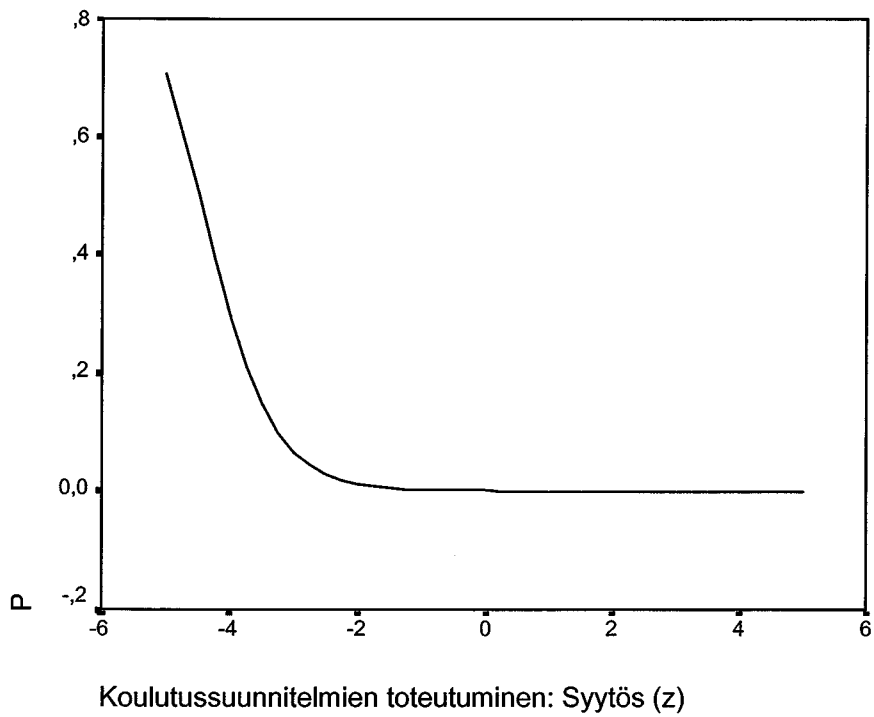
	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	
X247	1.00																		
X248	.55	1.0																	
X249	.01	-.15	1.00																
X250	-.01	-.05	.40	1.00															
X251	-.14	-.11	-.44	-.42	1.00														
X252	.11	.13	.28	.27	-.35	1.00													
X253	.21	.15	.33	.29	-.48	.37	1.00												
X254	.24	.18	.40	.20	-.38	.54	.40	1.00											
X255	.08	.04	.35	.14	-.10	.30	.23	.33	1.00										
X256	-.27	-.28	-.38	-.27	.71	-.37	-.44	-.43	-.26	1.00									
X257	.06	-.08	.60	.35	-.29	.26	.22	.35	.41	-.36	1.00								
X258	.21	.08	.28	.26	-.28	.37	.23	.34	.40	-.42	.51	1.00							
X259	-.03	-.09	.06	.04	.07	-.05	-.01	-.03	-.05	.18	.08	-.01	1.00						
X260	-.08	-.15	-.29	-.23	.48	-.22	-.18	-.27	-.09	.49	-.22	-.18	.16	1.00					
X261	-.10	-.06	-.21	-.22	.35	-.12	-.23	-.20	-.16	.34	-.14	-.07	.03	.29	1.00				
X262	-.02	-.01	-.24	-.32	.48	-.09	-.24	-.18	-.03	.33	-.14	.01	-.02	.38	.49	1.00			
X263	-.03	.01	.25	.37	-.26	.07	.21	.10	.20	-.22	.27	.26	-.08	.02	-.06	-.06	1.00		
X264	-.00	-.05	.29	.48	-.28	.16	.31	.17	.23	-.28	.35	.30	.04	-.03	-.04	-.11	.63	1.00	

LIITE 2: Todennäköisyyskäyrät

Kuva 1

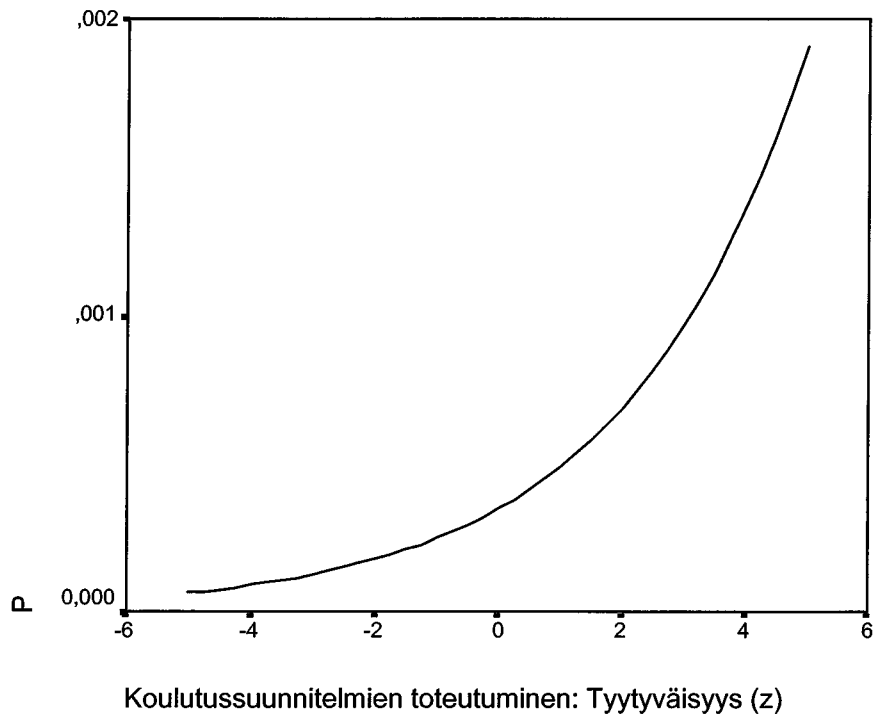

Kuva 2

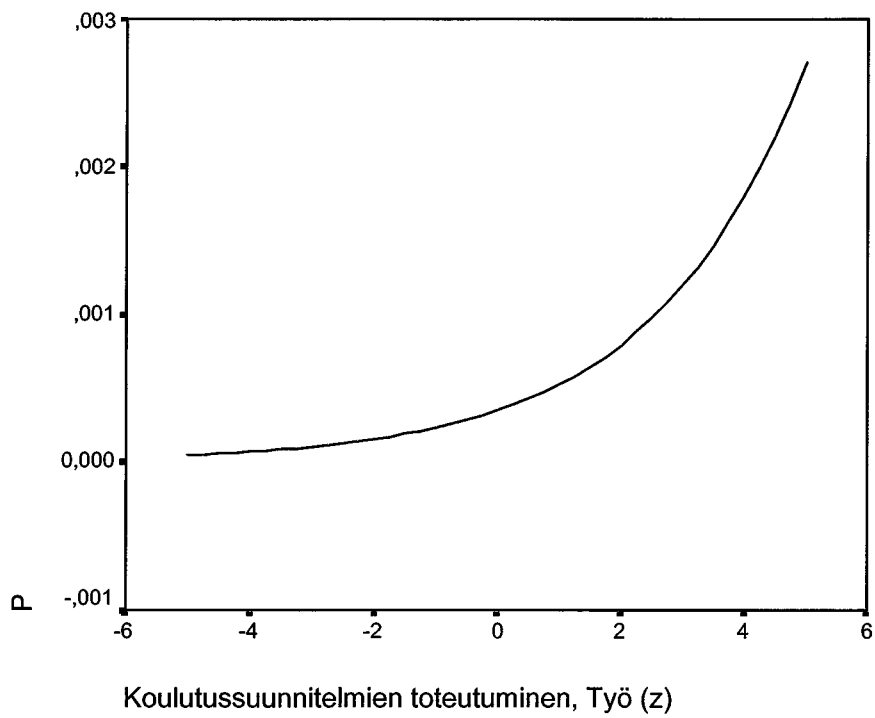

Liite 2 (jatkuu)

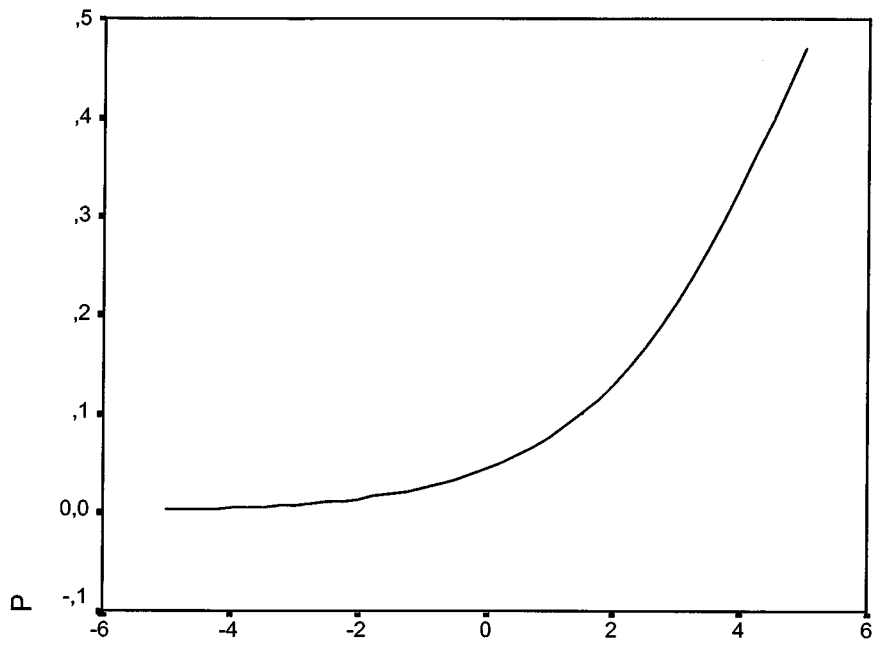
Kuva 3

Kuva 4

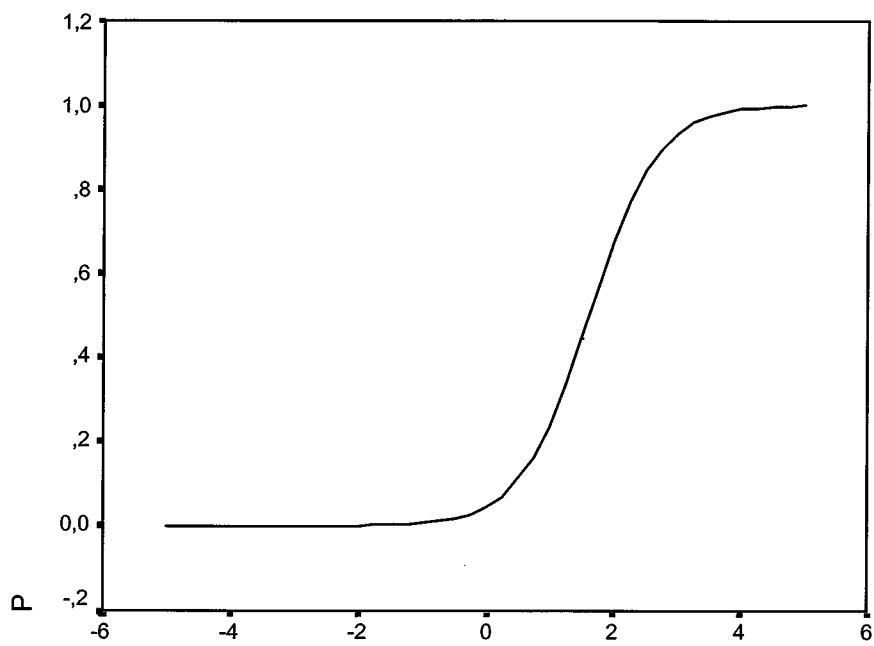

Kuva 5

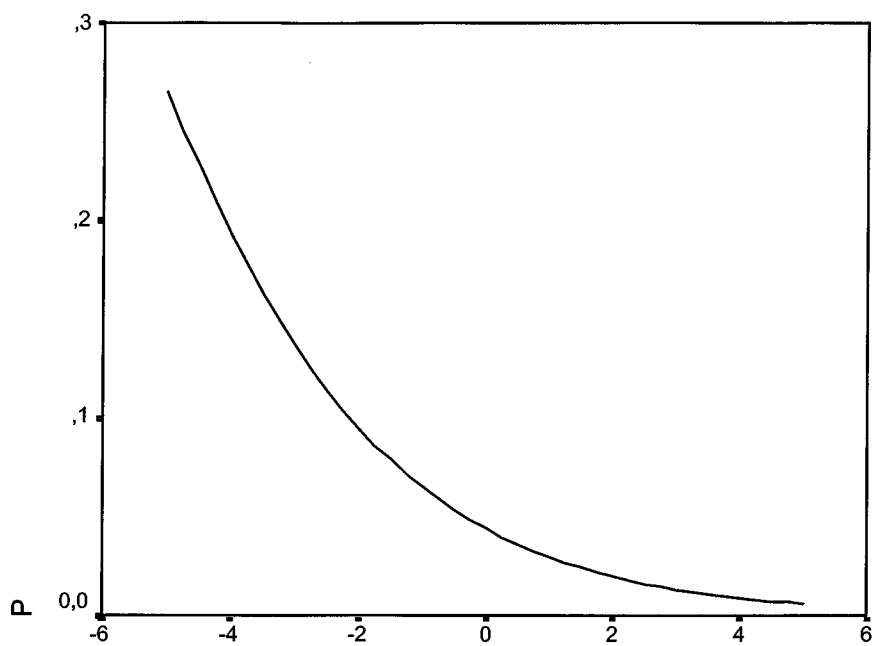
Tyytyväisyys ammatinvalintaan: Työ (z)

Kuva 6

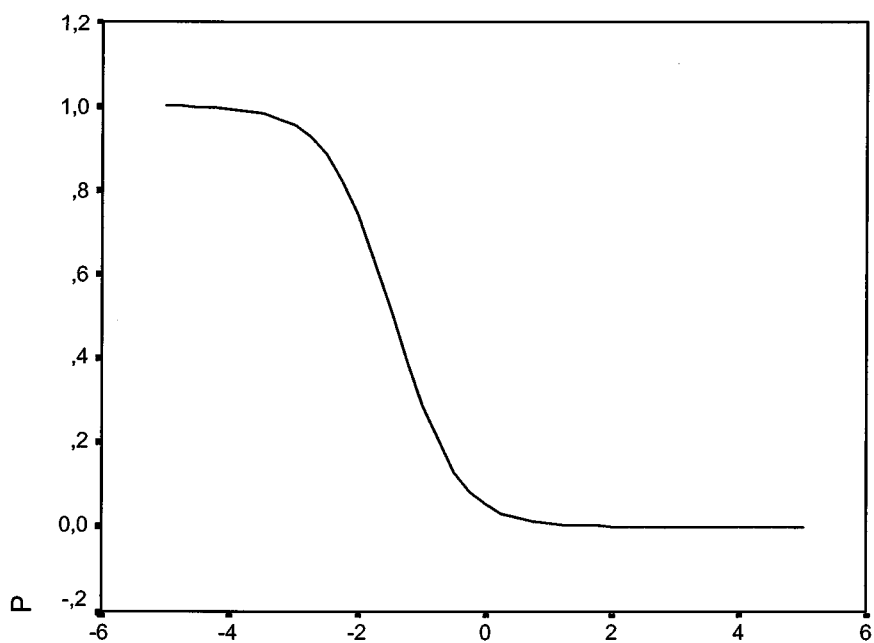
Tyytyväisyys ammatinvalintaan: Hallinta (z)

Kuva 7

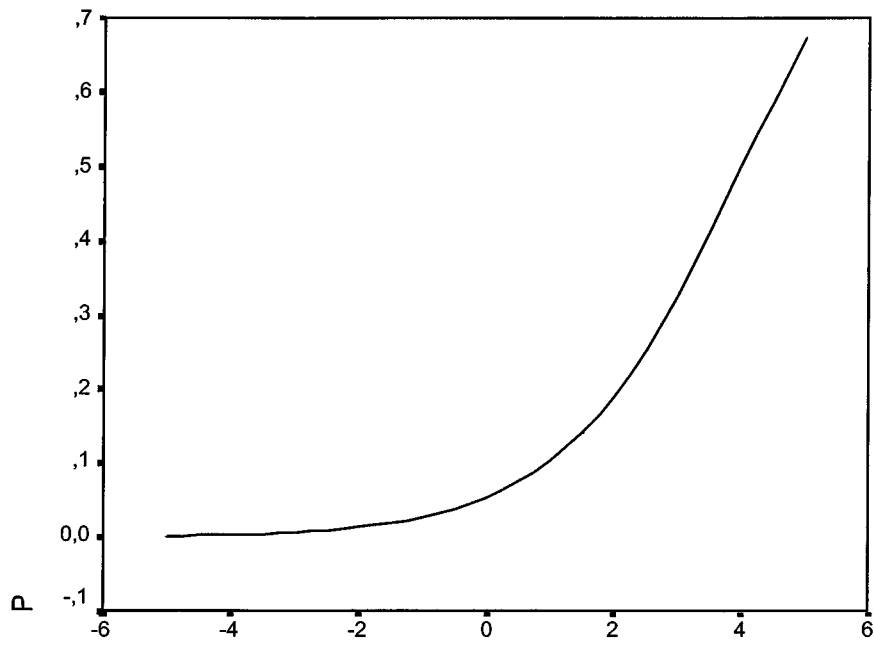
Tyytyväisyys ammatinvalintaan: Koti/perhe/p-suhde (z)

Kuva 8

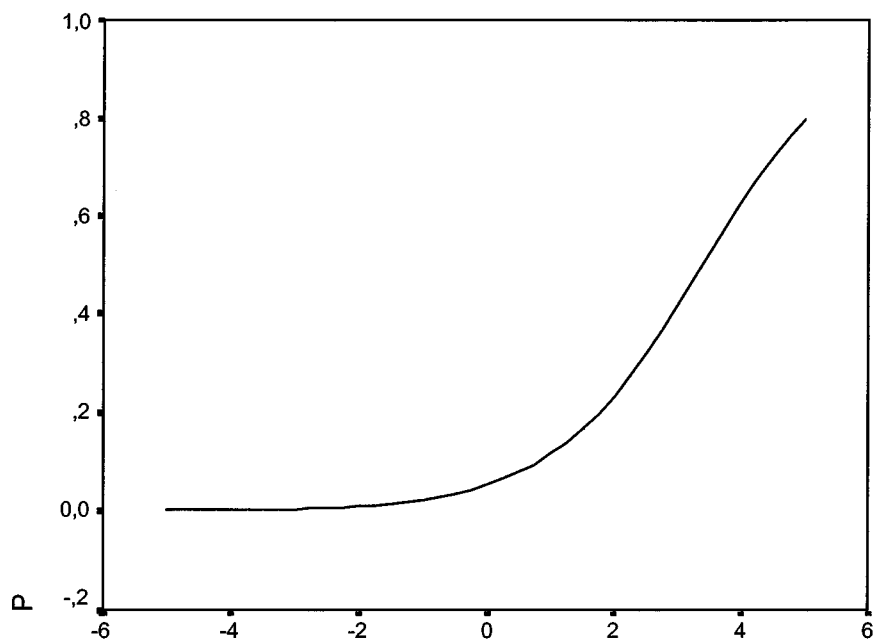
Elämän kiinnostavuus: Epätoivo (z)

kuva 9

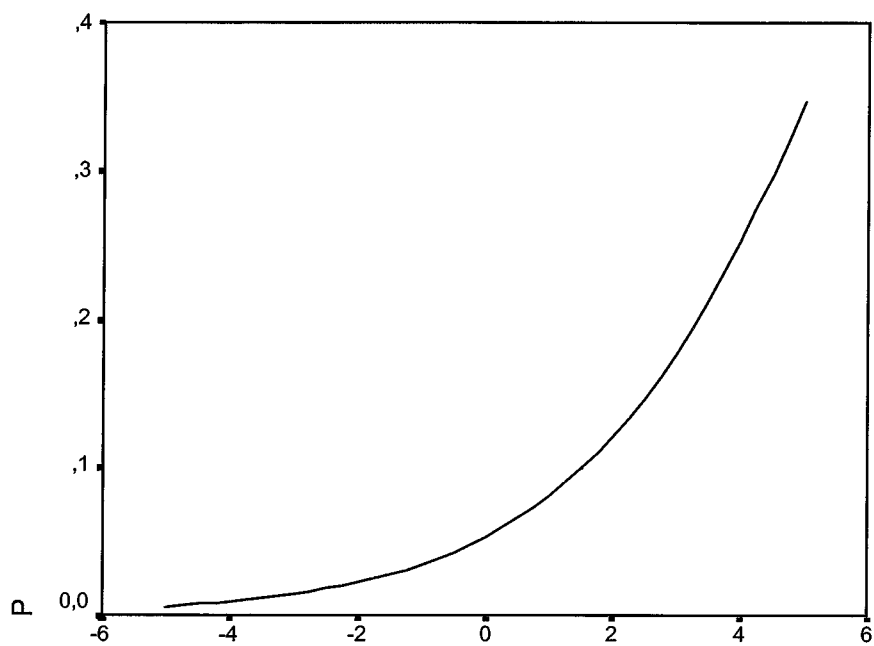
Elämän kiinnostavuus: Työ (z)

Kuva 10

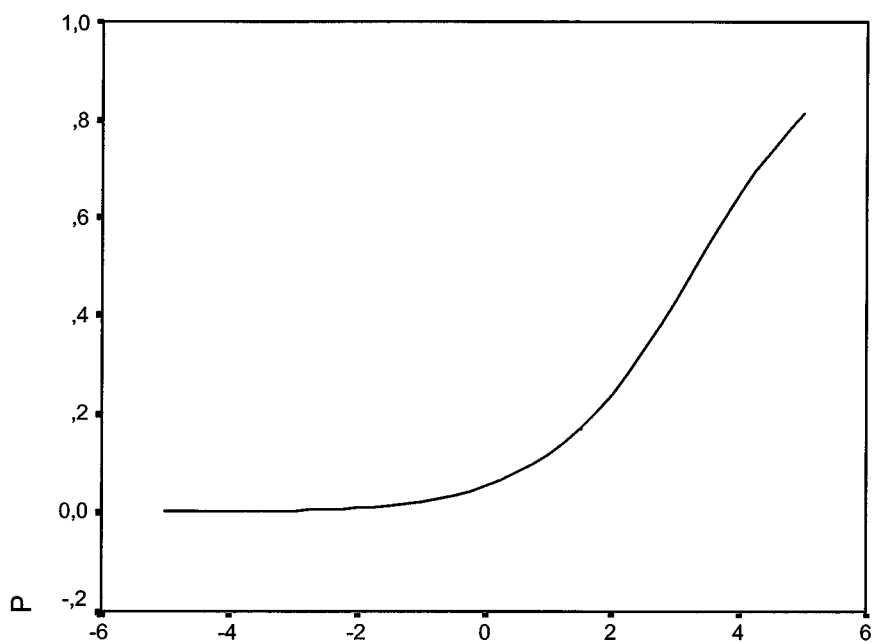
Elämän kiinnostavuus: Tyytyväisyys (z)

kuva 11

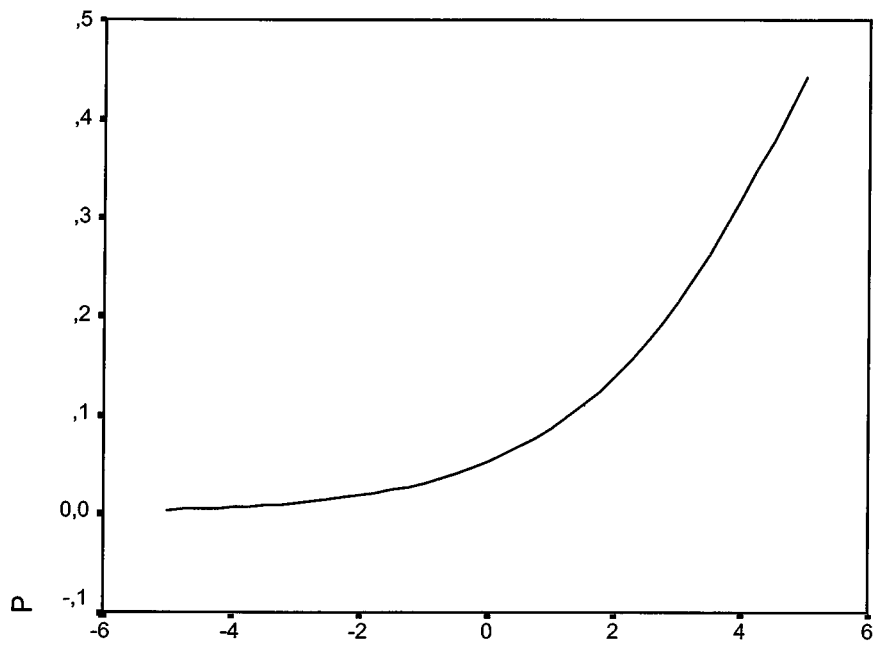
Elämän kiinnostavuus: Koti/perhe/p-suhde (z)

Kuva 12

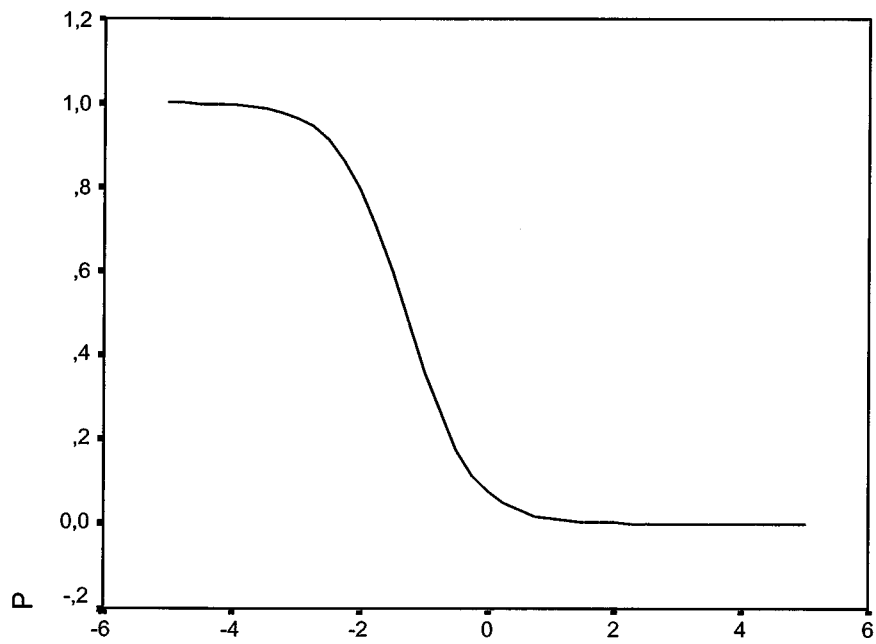
Elämän kiinnostavuus: Sosiaalinen tuki (z)

kuva 13

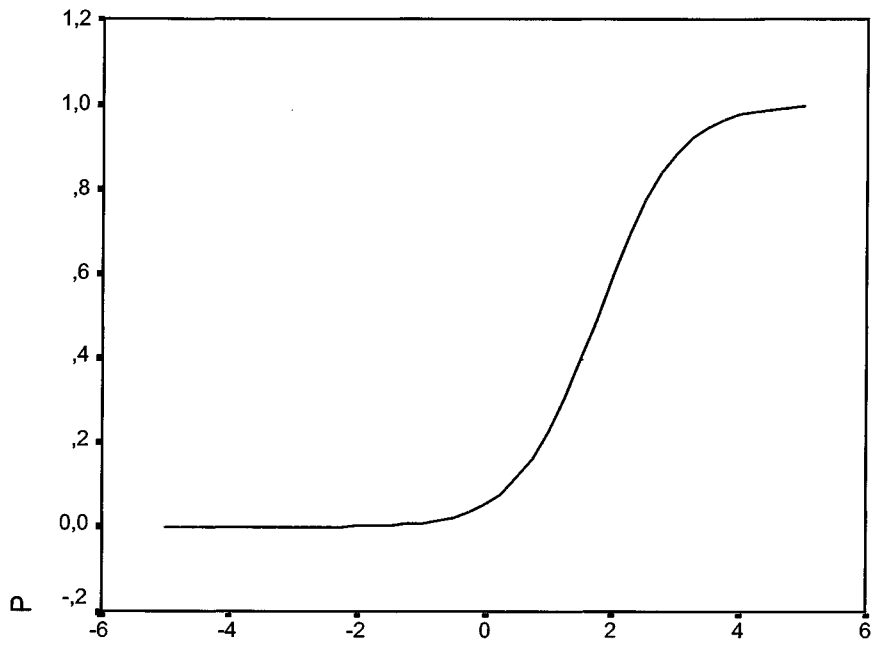
Elämän kiinnostavuus: Vapaa-ajan harrastukset (z)

Kuva 14

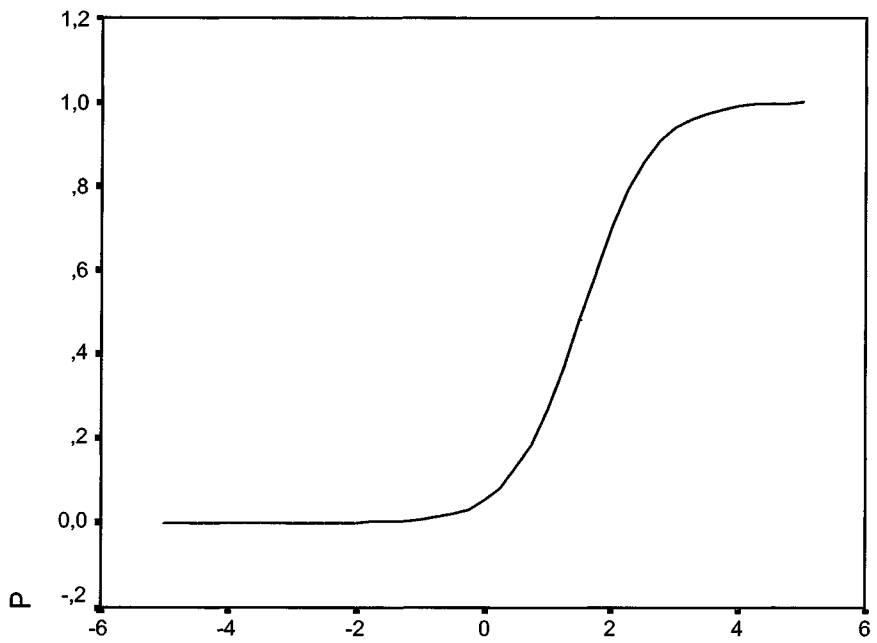
Elämässä onnistuminen: Epätoivo (z)

Kuva 15

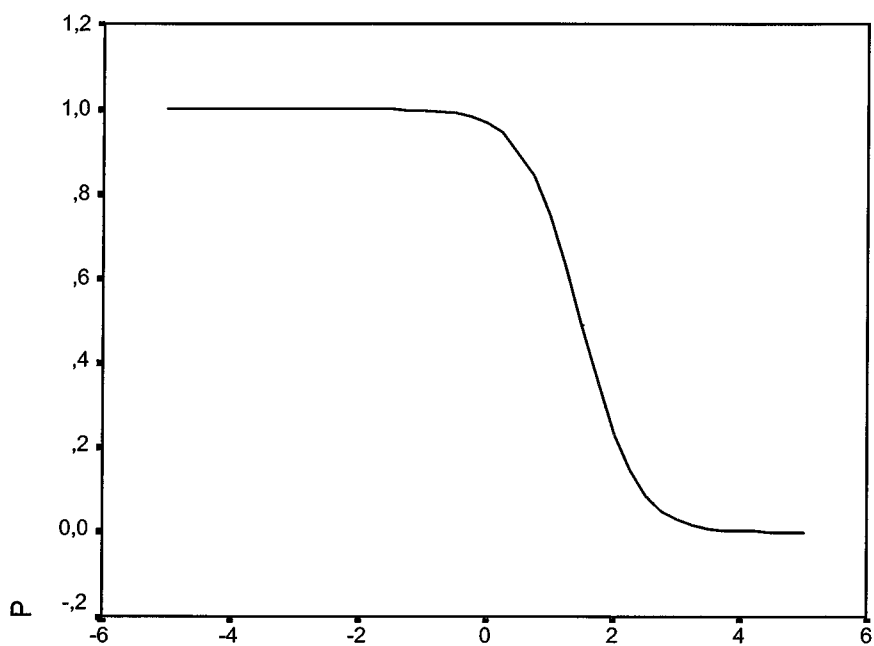
Elämässä onnistuminen: Tyytyväisyys (z)

Kuva 16

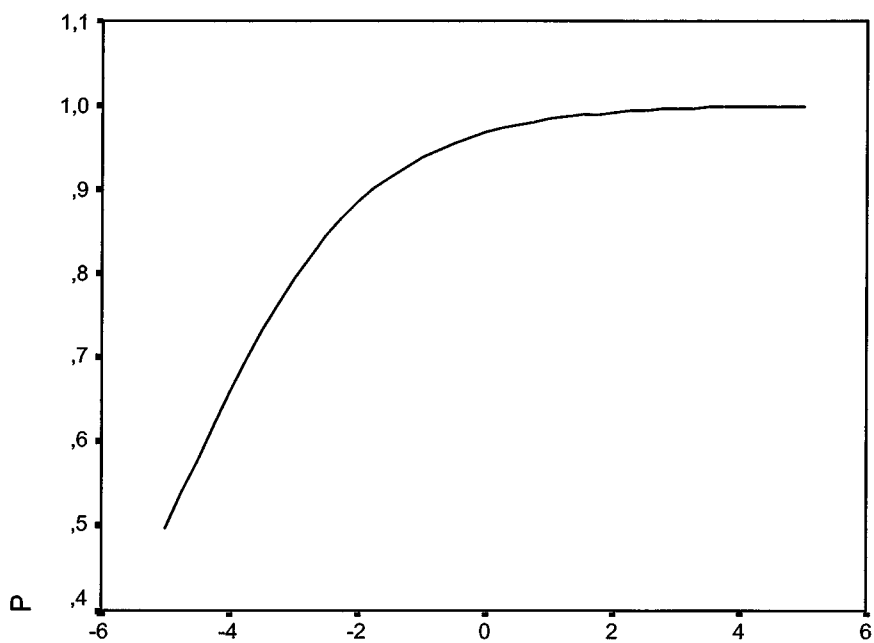
Elämän kiinnostavuus: Hallinta (z)

Kuva 17

Elämän onnellisuus: Epätoivo (z)

Kuva 18

Elämän onnellisuus: Koti/perhe/parisuhde (z)

